G k
VI
117

LS
N12<529952150 021
ubTÜBINGEN

7 Gun Dirt
May 1849

|| మతపరీక్షా ||

A SKETCH

OF

THE ARGUMENT

FOR CHRISTIANITY AND AGAINST HINDUISM.

IN SANSCRIT VERSE.

SECOND EDITION.

ఉపకర్త్రారిణా సంధిర్న మిత్రేణాపకారిణా।
ఉపకారాపకారౌ హి లక్ష్యం లక్షణమేతయోః॥
ఇతి మాఘకావ్యే బలరామోక్తిః॥

CALCUTTA: BISHOP'S COLLEGE PRESS, MDCCCXL.

MADRAS:
PRINTED BY P. R. HUNT—AMERICAN MISSION PRESS.
1848.

τολμα ξεῖνος ἐπὶ ξένης
———— ὃ τι κὰι πόλις
τέτροφεν ἄφιλον ἀποστυγεῖν
κὰι τὸ φίλον σέβεσθαι.

Soph. Œdip. Col. 184—187.

~~Gf 3743.~~
GRπ 117

PREFACE.

THE Sanskrit is not only revered by learned Hindus as sacred, but admired for its beauty and perfection of grammatical structure, and the copiousness of its vocabulary. To those who are aware of the extent to which these feelings prevail, it would be superfluous to explain at length that works relating to Christianity composed in this classical language, if properly executed, may command the attention of the Pandits, when publications in the vernacular languages would be rejected.

The following work, like the "CHRISTA SANGI'TA'," by the Rev. Dr. Mill,* is constructed in the form of a Dialogue between a Guru, or religious teacher, and his Disciple. For the satisfaction of those who though unacquainted with Sanskrit, are yet favourable to the design of the present publication, and desire to know in detail what it contains, the following analysis of the argument is subjoined.

The Tract is divided into six sections. The *first*, entitled, "*Mataparikshanauchityam*," or the Propriety of Trying (the Truth of) one's Religion, commences with the pupil's expressing a doubt whether the various religions current in the world can be all true, and desiring instruction. The teacher replies, by noticing the importance of the inquiry; the impropriety of assuming without investigation that one's own religion is true; the possibility, from the analogy of secular affairs, that some men are in error in religious matters: the causes of probable error in respect of religion are then glanced at; the weakness of the human understanding; the strength of the passions which would lead men to embrace a creed, which put no restraint on their inclinations, and to reject one of a contrary tendency; and

* See the English preface to that work, 2d edit. pp. 4, 61—65.

the prejudices imbibed in childhood. The diversity in creeds is then adduced as a presumption that they cannot be all true. The teacher adds, that error is most noxious from its effects on practice. The pupil asks how this happens, and whether men cannot be saved each by his own religion. The teacher replies, that all religions do not lead to salvation, and illustrates by the results produced by the good or bad conduct of parents on their children's characters, the effect which the character attributed to God in the creed of any people will tend to bring about in their morals. The pupil then inquires whether guilt is not incurred by the desertion of one's paternal creed. The teacher's answer is, that God has endowed us with faculties as good as those of our ancestors, for the proper use of which we are responsible; that therefore we must judge for ourselves; and though we are not causelessly to forsake the religion of our Fathers, we must on pain of God's displeasure relinquish it if it is found to be wrong, and that he only is truly wise, who having found out the truth resolutely follows it.

The *second* section, entitled, "*Isvara-guna-varnanam*," or a Description of the Attributes of God, opens, by the pupil's expressing his dejection at learning the manifold obstacles to the discovery of truth, and soliciting some criteria to assist him in discriminating true from false religions. These the teacher in reply promises to afford; but says, that a commencement must be made by stating the attributes of God. A sketch of the usual proofs of the being, power, wisdom, and goodness of God, extending to fifty-three verses, is then given, followed by some arguments for the Divine holiness and justice, and an assertion of the entire distinctness of God, though omnipresent, both from the material creation and from the souls of men.

The *third* section, entitled, "*Aisvaranityávasyakatá*," or the Necessity of Divine Guidance, begins by an inquiry of the pupil, whether men can by their unassisted reason attain to a knowledge of the Divine attributes, and render to God an acceptable service. The teacher answers, that men can from the visible creation discover the being and glory of God, (see Ep. to Rom. ch. i. v. 20, et seqq.) but that they have, as experience proves, deviated into erroneous creeds and impure forms of worship, which must be displeasing to God, and productive of vicious practice. Hence, as well as from the failure of philosophers to attain to certainty in matters of religion, is in-

ferred the necessity of Divine guidance, which, it is further urged a consideration of the mercy of God would lead us to expect. This general sense of mankind is referred to as having given occasion to many to put forward false pretensions to a Divine mission. This remark leads the pupil to ask, whether doubt is not hereby thrown on the truth of all religions; to which the teacher's reply is, that this is an unfounded doubt; that false pretensions to revelation rather afford a presumption of the truth of other claims to Divine authority; as it is not uncommon to see in the world counterfeit imitations of objects of the greatest value.

Section *fourth*, entitled, "*Isvara-pradatta-sanmata-lakshana-nirdesah*," or a Declaration of the Marks of a God-given True Religion, opens by the pupil admitting the probability of Divine guidance being accorded to mortals, and by his inquiring whether God has really granted a Sástra to mankind. The teacher replies, that God has indeed granted a revelation for the instruction and salvation of men, which, with its proofs, he promises afterwards to unfold: but says, he must first state generally the marks by which Divine and Human religions may be discriminated. Proof, he observes, is necessary to enable us to determine whether any religion proposed for our acceptance really comes from God; just as credentials are required from any person professing to have had authority delegated to him by an earthly monarch. The power of working miracles vested in the founder of a Religion is then laid down as the first mark of its truth. Without such supernatural powers, how can he prove that his doctrines are supernatural? But on the other hand, we may conclude that he who has been entrusted with superhuman powers, has also been put in trust with a superhuman religion. The pupil here asks whether none but the promulgators of Divine Religions possess such supernatural powers; and is informed by the teacher in reply, that we trust that the merciful God will not allow such powers to deceivers for the delusion of the good. The pupil then asks how we are to determine what men were really possessed of miraculous powers in former times. The teacher replies, that this must be gathered from the careful study of ancient histories; but that these must be read with discrimination, as many of them contain fabulous stories, which the undiscerning receive equally with true narratives. The pupil inquires how the true and false are to be discriminated. He is told in reply, that the *improbable* tales must be carefully ex-

amined; and that the *supernatural*, not being objects of present experience, must only be received if supported by proof. The pupil next asks, what proof is required to establish miracles? The teacher answers, that we must require them to have been attested by the presence of witnesses; that we must inquire at what time and in what country they took place, and whether an account of them was immediately committed to writing, or not. The pupil asks for a fuller explanation; and the teacher explains, that an event cannot be remembered if the record of it is not immediately committed to writing; for as time elapses, and the eye-witnesses die, the true particulars are forgotten; and that, therefore, if at a subsequent period, when the event has almost passed out of mind, any one composes a detailed narrative of it, his account will be undeserving of credit. The pupil then asks, *why* stories of miraculous occurrences should have been *invented;* and how, if fictitious, they were not rejected by the persons to whom they were first narrated. The teacher answers, that the fear of God is implanted in the breasts of men, and that therefore they generally listen to supernatural recitals without suspicion; that uncivilized men receive such tales, even though improbable, without examination; he adds, that originally the true worship of God prevailed on earth till men corrupted it by introducing the worship of false gods; that the learned invented fabulous histories of the acts of these divinities to increase the devotion of the people, and their reverence for the priests; and further, that the exaggerated panegyrics of bards recited in praise of kings and heroes were received in following ages as literally true. The pupil next asks, how he is to know what miracles are real and authentic; and is told by the teacher, that those are so which were performed before, and examined by witnesses, and recorded, and immediately made public. He then asks, what other test there is of the truth of a religion, and is informed that *Excellence* is such a test: since it is inconceivable that a Holy Being could sanction an unholy religion: that therefore a creed indicating the folly or the depravity of the originator must be human: and that thus Sástras celebrating the evil deeds of the immortals, and containing tales which inflame the passions, and misrepresenting the Divine perfections, must be of human original.

The *fifth* section is entitled, "*Khrishtíya-mata-pramána-pradarsanam*,"

or an Indication of the Proofs of the Christian Religion. It is begun by the pupil expressing his assent to the propriety of the two tests of true and false religion, laid down in the preceding section, and by his requesting that if his teacher knows any religion distinguished by these marks, he will point it out. The teacher replies, that after investigating many creeds, the Christian religion alone appears to him to be Divine. He adds, that it is both supported by miracles and intrinsically excellent. To prove this, he gives a sketch of the history of Revelation, stating that ever since the creation, God had from time to time made known His will to mankind; but that they forsook his true worship for idolatry; that the Law was then revealed to Moses for the observance of the Jews; and its Divine authority confirmed by miracles; that Moses was followed by other Prophets, who were inspired to foretel future events, which accordingly came to pass; that among these, is the prophecy of a Redeemer about to appear; that accordingly he did appear (50 years after Vikramaditya) in Judea, a Person far transcending in dignity the inspired Prophets who foretold him, even the Son of God in human form, born of a Virgin, to deliver men from sin; that He made known His majesty by miracles; that at length He was, though innocent, put to death by the Jews from malice, voluntarily resigning his life to effect an atonement for the sins of men, although He was able to destroy the power of his enemies; that accordingly having atoned by his death for human guilt, He rose from the dead on the third day by his own might; that afterwards He ascended up into heaven, and conferred miraculous power on his disciples. The pupil is then referred to the "*Christa Sangītá*," (the Sacred History of Christ in Sanskrit verse, by the Rev. Dr. Mill) for fuller information. He then asks for the proofs of the truth of this miraculous history; and is informed, that the miracles of Jesus were performed in presence of witnesses, and examined by his enemies, who could not deny them; that immediately after the ascension of Christ, his miraculous history was proclaimed in the world by his disciples, and committed to writing while it was fresh in the memory of men: that the details in these books were never refuted, though there were not wanting opponents, anxious, and from their state of enlightenment, competent, to do so, if it had been possible. (A verse from the Mahá-Bhárata is here quoted in praise of the knowledge, and heroism of the Greeks, *Yavanas.*) The persecutions endured by the Christians are next referred to as a proof of the truth of the facts they persisted in asserting. It is remarked, that men are

slow to forsake their old religion and embrace a new one, even if the latter be attended with temporal benefits; and that the persons who embraced Christianity at its first promulgation must therefore have had strong proofs of its truth to induce them to do so. This leads the pupil to inquire how a religion supported by such proofs, and so excellent in itself, came to be rejected by those to whom it was made known. He is told that the Jews, not rightly understanding the prophecies, expected in the Messiah a prince who should augment the temporal splendour of their nation; and that as Jesus did not fulfil these expectations, and reproved their sins, they hated and rejected him. The hostility of the idolatrous Gentiles is explained as arising from their attachment to their own religion, and from the claims advanced by the Christians in behalf of their own faith, as exclusively true. It is added, that notwithstanding these obstacles, the spread of Christianity was not arrested; but that many of its opponents were led to wonder at the fortitude of its votaries; and others to infer the excellence of the faith for which so much was endured. The pupil then asks, how the early Christians, possessing miraculous powers, could be molested by other men; and is informed that these powers were not given to them to be exerted in their own preservation, but as proofs of the truth of their religion, which ceased when no longer required; and that the endurance of afflictions is a salutary moral discipline, tending to subdue passion, and strengthen faith, which it was for the good of the Christians to undergo. It is added, that the progress of Christianity, in spite of human opposition, is a proof of a Divine power attending it. The pupil now asks how it is ascertained that the history of Jesus was written, and made public *immediately* after his ascension. The teacher replies, that many books have been written continually from the rise of Christianity to the present day: that the dates of the composition of these books are accurately known; that in these books, even the most ancient of them, the Christian histories are mentioned and quoted; and that thus from *their* dates being known, the date of the gospels also is known. The pupil, admitting these proofs to be strong, now asks whether *purity* also (the second mark of a true religion,) can be predicated of Christianity. To prove that it can, the teacher refers to the holiness and beneficence of Christ, and the excellence of his precepts. The pupil here inquires what was the necessity for the incarnation of Christ, if the inspired prophets who preceded him had already made known to men their duties. The teacher answers, that the Son of God did not

descend from Heaven only or chiefly to *instruct* mankind; but to rescue them from the deserved punishment of their sins. He then proceeds briefly to unfold the Christian scheme, declaring the corruption of all mankind derived from Adam; their guilt on account of the sins sprung from that corruption; their apprehension of punishment; the descent of the Son of God to purify their stain, and rescue them from punishment, notwithstanding their rebellion against God; His birth of a virgin; His voluntary sufferance of punishment in the room of mankind; the atonement made by His sacrificial death for the sins of the whole world; the astonishing proof thus given of God's mercy to ungrateful, and disobedient men; the resurrection of Christ; and His ascension into heaven, to return at the Last Day. The pupil here inquires whether all mankind, or the good only, partake in the benefits of Christ's atonement. He is informed, in answer, that all men, even the apparently good, are naturally corrupt, and deserve punishment for their sin; and that only on account of the atonement of Christ can any be pardoned; but that whoever repents and trusts in Christ will be freed from his sins. It is added, that God by his Holy Spirit brings men to serious thought; that the faithful will at length inherit heaven, though they will not be exempt while on earth from those afflictions which are so needful to strengthen faith, to prove men's characters, and to weaken their love of the world. The pupil then inquires who is the Holy Spirit, and how Christ is the Son of God. He is informed that this subject surpasses human understanding: but is instructed in the doctrine of Scripture and the Church regarding the three Persons in the Godhead, each being God, though God is only One, Unbeginning, Eternal, Infinite, Unchangeable, and Spiritual in his nature. That God the Father sent his Son to redeem mankind; that the Son became incarnate, and effected an atonement; and that the Holy Spirit by his grace imparts faith and purifies the hearts of men. The pupil next asks if this doctrine of salvation by faith does not, by its facility, encourage sin. He is informed in reply, that men are saved by faith; for to what can the guilty have recourse but the mercy of God? But that the follower of Christ who continues addicted to sin has a vain faith, and will not be pardoned; that the true Christian abhors sin, repents of it, and forsakes it. Further, that the stupendous interposition of the Son of God to rescue us from sin, as revealed in the Christian Scriptures, clearly demonstrates the evil and guilt of sin, and the abhorrence with which God regards it. The pupil then asks for a description of

the genuine Christian character. The true Christian is accordingly described as pious; obedient to God's commands; ever mindful of the love of Christ; grateful and anxious to please him; sensible of his fallen condition, and continual offences, and ever supplicating forgiveness and grace to enable him to resist sin; alive to the omniscience of God; bent on imitating the example of the Divine beneficence to all mankind; anxious to employ the wealth God has given him not for his own good only, but in good works; moderate in the enjoyment of worldly pleasures, and with a heart set on heavenly blessings. The pupil then seeking an account of the Christian Heaven and the nature of salvation, is told first of the terrible day when Christ shall return to judge all nations, and shall render to every man according to his deeds—heavenly blessedness to the righteous, and eternal misery to the wicked. Salvation is declared to be, not absorption into the Divine Essence, but an everlasting abode in a pure and blissful heaven. That heaven not being earned by human merit, (as the Hindoos feign of theirs) but by the infinite merits of Christ, those who enter there shall "go no more out." The heavenly blessedness, it is added, is beyond our earthly comprehension; but it will be a state of sinlessness, unalloyed felicity arising from the vision of the Divine glory and reverential love of God, the society of the blessed, and enlarged knowledge, and free from the desire of impure corporeal pleasures. This blessedness, the pupil is encouraged to strive after, as adequate to fill all the desires of the soul. Hell will be the portion of all who are excluded from heaven. In order to escape it, the teacher exhorts to repentance and faith in Christ, the fruits of whose death are accessible to men of all nations and tribes. The pupil then asks how, if the case be so, the Christian religion was not promulgated at the creation, and proclaimed to all nations. The teacher replies, that the truth of a religion being established by legitimate proofs, it cannot be affected by objections of this nature: and as it is owing to the mercy of God that we possess a revelation at all, he asks whether it be not ungrateful to object that it was not granted sooner. He proceeds, however, to give some of the answers to the objection. First, he states that man was in a state of innocence at the creation, and needed no Saviour's interposition then; but that as soon as he fell, a Deliverer was promised; that thus the Christian scheme was purposed from the beginning, but the Deity alone could decide what was the fit time for its being carried into effect. That, however, we can see a fitness in the time when Christ ap-

peared;* because, 1st, had he come in the earlier ages of the world, his opponents would have said his history was fabulous; whereas when he did come, men were civilized, and capable of scrutinizing his pretensions:—because, 2dly, had Christ come immediately after the Fall, the evidence derived from a long line of prophets would have been lost:—because, 3dly, had Christ come then, the insufficiency of human reason and the need of revelation would not have been so clearly demonstrated as it was.—In regard to the second part of the objection, viz. the limited diffusion of Christianity; it is stated that God repeatedly made known his will to men in regard to his own worship in the earlier ages, but that they lapsed into idolatry; that after Christ's ascension, his religion was proclaimed in many countries; that it was the fault of the inhabitants that it was not universally embraced; and that in fact many did embrace it. He adds, that no one can assign the reason why Christianity was not thoroughly proclaimed in all the world; that God distributes his gifts, when, how, and to whom he will; and that as no poor man would reject affluence because it came to him after long delay, so Christianity should not be refused, because discovered to us late. The teacher concludes this section on the proofs of Christianity, by exhorting his pupil to entertain no doubt that Christianity was meant for all mankind; since all are infected by the disease of sin, and stand in need of the antidote which Christ alone has provided.

Section *sixth* is entitled "*Bháratiya Sástra vichárah*," or a Consideration of the Hindu Sastras. The pupil begins it by referring to what his teacher had said, that all who are solicitous for their salvation should believe in Christ. He asks whether his teacher does not consider the Vedas, Smriti, and other Sastras, spoken by Rishis, and revered and long followed in Bhárata Varsha as safe guides to supreme felicity, to be of Divine origin. The teacher begins his reply by a *prœoccupatio benevolentiœ*, requesting his pupil to listen without partiality to the result of his calm reflection on the subject; adding, that most men are partial and prejudiced in favour of what they have loved from their childhood; but that *he* only deserves the appellation of wise, who seeks for truth alone, unbiassed by selfish considerations. The pupil is therefore exhorted to abandon every thing which might obscure the clearness

* See the Notes and Illustrations to "Christianity Always Progressive," the Christian Advocate's Publication for 1829, by the Rev. Hugh James Rose, pp. 113—18.

of his mental vision. The teacher too, promises, on his own part, to remember the injunction of Menu, and endeavour to unfold his meaning in mild language; and he entreats his pupil to attribute any thing which may appear harsh, not to malice, but to the necessities of the argument. He professes that he appreciates the various merits of the Indian learned, and is grieved that he should have to say any thing unpleasing to them; but that he cannot but speak without reserve whatever is necessary towards a clear discrimination between truth and error. He then proceeds to apply to Hinduism the two tests of a true religion formerly laid down; and *first*, that of *miracles*, the absence of which, he states, proves Hinduism not to be of Divine origin. The pupil asks whether the Sastras do not record numerous miracles. To this it is replied, that the histories of the gods in the Puranas must not be credited without examination; and the rules for discriminating between true and fabulous histories are here recapitulated from the *fourth section*. It is then asserted that the marvellous tales in the Sastras are not entitled to confidence, the works in which they are given being poetical in their character, and improbable in their narrations; that the date of these works is unascertained; and that it does not appear that the miracles recorded in them were attested by witnesses, and committed to writing without delay. That from this defect of satisfactory proof, we must deny the Divine origin of the Sastras, since God can afford many proofs to identify His own religion. To test the correctness of his teacher's conclusion, the pupil here asks for an account of the Sastras. The teacher proceeds to furnish this description, stating that the Vedas are the oldest of the Sastras, that their hymns and precepts, &c. were formerly unwritten, but at length collected by Vyasa; but that from the lapse of time we can only guess the real occurrences of that period. The contents of the Vedas are then described, hymns to Fire, &c. and the details of ritual observances. The Vedas, it is observed, are now little understood or followed. From their being handed down at first by tradition, it is argued that the real history and date of their authors cannot be now discovered; and that their Divine commission, consequently, cannot be established. The pupil here asks how it is possible to question the divinity of the Vedas; and whether Brahmá himself did not reveal them at the creation. The teacher replies, that the Vedas were not all spoken at once, but at different times, as is proved by the names of the different authors being given in the indexes appended to the Vedas;—by the fact that various

kings are panegyrized who must have lived at different periods after the creation;*—further by the discrepancy observed between the dialects, ancient and modern, in which different parts of the Vedas are written. The pupil then asks, whether what his teacher calls ancient and modern forms of Sanskrit are not considered by the learned as contemporaneous, the one being scriptural, the other popular; and how the one is proved to be older, and the other more modern. It is replied, that human observances, and languages are known to change by degrees; and that differences can be seen in the language in which the old and new books of any country are composed; hence it is inferred that the same has been the case with Sanskrit; and it is asked what is the reason of this variation in language, if the Vedas were all spoken at once? The teacher proceeds to say that the accounts of Vyasa, the compiler of the Vedas are uncertain, and indistinct, and therefore we cannot ascertain that he was endowed with miraculous powers or inspired. The pupil now asks how then the authority of the Vedas, and Vyasa has been all along admitted. This doubt the teacher promises to satisfy after completing his sketch of the Hindu religion; which he proceeds to say was first Sabianism; that afterwards the three Qualities were personified as the causes severally of the creation, preservation, and destruction of the universe; that from ignorance of the true manner of creation, many forms of matter and spirit, and various energies of the Deity, in various manifestations, were invented to account for it; that then heroes, Rama, &c. were deified; that now the worship of Brahmá has nearly ceased, though Vishnu and Siva are adored by their respective votaries, as well as many goddesses, especially Durgá. That thus Hinduism has been undergoing a perpetual alteration, being, first the religion of the Vedas, then of the Puranas, and now partly of the Tantras. The history of the several writers of these works, it is observed, cannot now be accurately known, from the mixture of poetic fables in the Puranas, and the absence of

* The case of Rama and Krishna is added, who are celebrated in Upanishads, and yet according to Hindu ideas lived in the Treta and Dwapara, (the 2d and 3d) Yugas.

The Gopala Tapaniya, and Rama Tapaniya, Upanishads of the Atharvana Veda, in the former of which Krishna, and in the latter, Rama, are celebrated, are suspected by Mr. Colebrooke to be of modern composition; (see his Essay on the Vedas, Essays, vol. i. page 110) though, perhaps, the Pandits would not admit this. There is however another Upanishad of the Sama Veda, the Chhandogya, of undeniable antiquity and genuineness, in which mention is made of Krishna, but merely as the son of Devaki, and as having received instruction from a Sage. (See Mr. Colebrooke's Essays, vol. ii. page 197, note.)

authentic narrative; the Ramayana and Maha Bharata being mixed up with fable; and all professing to have been handed down by oral tradition; that thus the original truth has been lost or obscured; that we cannot discover the real dates or authors of the Puranas; and that some are manifestly of recent date. It is concluded therefore that we cannot depend on the Hindu histories; and have no proof that miracles were wrought by the founders of Hinduism to establish the truth of their religion; and that therefore we should not believe in their Divine mission. It is added, that the Hindus assert not only their religion, but their sciences also, as grammar, and every other of which they cannot trace the origin, to be divine; that however, the Arabic and other languages, though polished, are not considered divine by those who cultivate them; and that there is as little reason to regard the religion, as the sciences of the Hindus as of Divine original. The pupil now again asks how, if not of Divine origin, the Sastras acquired their authority? The teacher replies, that men are naturally disposed to religion, and in the beginning possessed a pure creed of Divine original, which they corrupted; but that they continued still to regard it with its human additions, like the Vedas of India, as divine. The pupil asks how the primitive religion was corrupted; and is told that mankind astonished at the glory of the heavenly bodies, and the vastness of the ocean, came to regard them as possessed of Divine energy, or as the seats of separate divinities; that this was the stage in which the world-religion existed when the Vedic hymns were composed in praise of the gods of the heaven and the ocean. It is inferred, that God could not have commissioned men to celebrate the praises of deities displeasing to Him. The pupil then admitting that the worship of fire, &c. originated in error, inquires how the worship of Brahmá, Vishnu, and Siva arose? He is told that men ignorant of the Divine nature, invented different causes for the creation, preservation, &c. of the world, to which they gave names; that the vulgar believed what the wise inculcated, and thus the worship of those gods gradually grew up, together with that of the consorts given them by human fancy. The case, it is added, was similar in ancient Greece. The pupil then inquires why his teacher thinks the incarnations (of Vishnu) fabulous. The answer is, that they, like the other matters recorded in the Puranas, do not rest on proper historical evidence. On the pupil asking if even those of Rama and Krishna are fictitious, he is informed that Rama and Krishna appear to have been kings of great heroism and

genius, who owing to the exaggerations of poets and bards, when their real history was forgotten, were deified and adored. A sketch of the history of both is given, and the Vedas and Menu are quoted as at variance with the longevity ascribed to Rama.

After recapitulating the previous argument, and admitting that it breeds a suspicion of the Divine authority of Hinduism, the pupil proceeds to ask how it stands the *second test.* The teacher after repeating from Section 4 the general statement of this second test, *Excellence;* in proceeding to apply it, again entreats his pupil that any unpleasing statements he may have to make on this part of the subject may be attributed not to ill-will, but the necessities of the argument, and to listen to them with candour. He then compares the true attributes of the Almighty with the view of them afforded in the Sastras, where the Deity is said to have been first devoid of qualities; and then, willing the creation, to have become invested with them; and to have either created different agents for the work, or to have assumed different forms. Here it is argued, a change is represented to have taken place in the Unchangeable; and the association of *Maya* (matter or illusion) with the Supreme is also derogatory to his perfections. The manifestation of his character in the forms of Brahmá, Vishnu, and Siva, is also unworthy of him. And how can the qualities of "Darkness," and "Passion," be ascribed to a Pure and Holy Being. The impure actions recorded of the Hindu triad are then alluded to. The Bhagavad Gita is quoted, where Krishna asserts he manifested himself to save the good, and punish the bad; while yet deeds which the good cannot imitate are ascribed to him. Meditation on his adulteries cannot purify the minds of the virtuous; nor does it seem congruous that he should punish the wicked who imitate his example. The impure deeds of Brahmá and Siva are also referred to; deeds, it is urged, which could never be the acts of God, but are the mere representations of human passions. The Sastras which celebrate such gods cannot be Divine. The pupil here asks whether this objection of culpability against the acts of the gods is not met in the Sastras. A passage of the Bhágavata is quoted to him, in which it is argued that so glorious a being as the Deity, uncontrollable like all-devouring fire, could incur no blame for transgressing the rules of virtue; but that mortals should not even in thought be guilty of such acts, which would be their destruction; that the words, and not the deeds (or only the good ones) of gods were to be followed;

that even devotees freed from the world retain no relation to virtue, and vice; how much less can the Sovereign Lord of all creatures have any such connexion. This, the teacher remarks, is not satisfactory; for how could God incarnate be guilty of vicious acts? It is also opposed to the doctrine of a passage in the Bhagavad Gita,* where Krishna says, his acts are meant for examples, and for the benefit of men. It is, the teacher adds, reasonable to expect that God would perform no acts by the example of which men could be led into sin. The pupil then asks how men *can imitate* the actions of God; and thinks they would not attempt to copy the sportive acts of Krishna. The teacher replies, men may copy the natural, though not the preternatural deeds of God incarnate; that therefore Krishna's acts would mislead his devotees; that all such impure tales pollute the mind; and cannot be of divine original:—and concludes that thus the Sastras do not rightly represent the Deity, or inculcate a pure, and befitting worship. The pupil goes on to ask if there is any other mark of human origin in the Sastras; and some contradictions in the accounts of the origin, and rank of the gods in the different Puranas are referred to, and quotations given to prove the disputes of the followers of Vishnu and Siva, and the contrariety of the precepts on the subject of idolatry. An instance of the clashing pretensions of different Sástrás is also adduced. It is urged that on these points one side must be wrong; and arguments have been adduced to shew that all the Sastras are of human origin. The opposition between the Siddhantas and the Puranas is then adduced, and the falsity of the Pauranic accounts of the earth, &c. asserted. Such errors, it is argued, indicate the human origin of the books in which they are found. On the pupil asking if further arguments exist against the Sastras, the system of castes is brought forward as contrary to truth; and its reality is argued against from the intellectual, and moral equality of the several tribes. The resemblance between the Brahmanical, and Mosaic, &c. rites, in many respects, is mentioned as indicating a common origin of the nations. The pupil asks how then did caste arise? It is replied, that the system perhaps arose from the superiority of a foreign conquering race, and gradually attained maturity, the reverence for the priests securing for

* This I first met with in Dr. Wilson's exposure of Hinduism, from which other particulars also have been derived. I am also indebted to other writers for various quotations from the Sastras.

them the highest place; or (which is explained further on) from a perception of the advantages of the division of labour. The pupil then asking whether difference in colour and language do not prove difference of caste, is informed that men formerly all spoke one language, and the difference in colour arose from differences of climate. The good effects of the division of labour being referred to, the pupil inquires why then castes are disapproved; and is informed of the ill effects of the restraint they impose, in repressing genius and talent, and of their opposition to nature. The pupil then asking if castes have prevailed elsewhere;—Persia and Egypt are mentioned as countries where they were known of old, though they have now ceased. The Buddhists are quoted as having rejected the system. The Sastras in which such an unnatural system is maintained, cannot, it is argued, be divine.

The pupil here observes, that the impure tales and unreasonable opinions adduced to prove the human origin of Hinduism are taken chiefly from the Puranas (which he is inclined to abandon) and not from the Vedas and philosophical systems: and he asks if *their* doctrines, unknown to the vulgar, are not excellent, and capable of bringing salvation to the wise. The teacher answers, that present Hinduism is not the religion of the Vedas, and that to disprove the former, there is no occasion for overthrowing the latter: but that the modern religion must fall with the Puranas, on which it is founded. He nevertheless, to leave no doubt in regard to the Vedas, repeats what he had before stated of there being no proof that the utterers of them were inspired, and of the character of the worship enjoyed in them. After which the pupil inquires whether fire, the sun, &c. were not worshipped as material representatives of the invisible Deity? The teacher replies that this does not seem to have been the case with the earlier authors of the Vedas, as the deities are various, and do not seem to be identified, and many of the hymns do not contain fit praises of God's greatness: at the same time, he allows that in some places are found beautiful descriptions of the Divine greatness, but mixed with errors—the identity of the Creator and his creation being the doctrine of the Vedas. The pupil then asks for an account of the six Darsanas, the Vedanta, Nyaya, and Sankhya, &c., the philosophico-theological systems studied by the learned for the acquisition of saving knowledge. The teacher tells him these systems display great subtilty and depth of thought; but that the writers were not supernaturally assisted, and do not

shew greater powers of mind in their speculations than the ancient Greeks, who pretended to no such Divine assistance. The pupil then asks, whether the speculations of the wise are not authoritative, and effectual to salvation? The teacher answers, that the six Darsanas are at variance in their doctrines: as in the Vedanta system are found arguments against the *Pradhána* (or eternal matter) of the Sankhya, and the *Paramánus* (or eternal atoms) of the Vaiseshika, systems. The pupil asks for an account of these oppositions in doctrine, and the teacher mentions that in the Vedanta, soul is said to be one, but in the Sankhya and Patanjala systems manifold: to prove which, quotations are given. Further, that in the Vedanta, the Supreme Being is maintained to be both the efficient, and material cause of the universe, whereas in the Sankhya (as above stated) *matter*, * and in the Vaiseshika, atoms are considered the original sources of the material world. Such being the case, the teacher adds, it is hard to know which to follow. The pupil rejoins that the Vedanta, being conformable to the Veda, is considered the highest authority, and that if any exception is taken to its doctrine, cause should be shown for doing so. The teacher then objects to the Pantheism of the Vedanta, and to the tenet of the absorption of the souls of men into the Divine essence; the identity of a spiritual and unchangeable Being with brute matter, or the evolution of the latter from the former as its material cause, being inconceivable. The pupil proceeds to ask whether, then, eternal matter or atoms are to be considered the source of the world. To this it is answered that the Deity alone existed from all eternity, and created the world from nothing; that had there been any other eternal substance, God would not have been unfettered and omnipotent. The pupil next asks if the soul of man is not a portion of the Supreme Spirit. The answer is, that the human soul does not possess the omniscience and purity which reside *unchangeably* in the Deity; who must, however, if men's souls were portions of Him, be subject to ignorance and passion, which is impossible. That the human soul is finite and had a beginning, though it will never die. The knowledge conveyed in the Vedanta, it is concluded, is not true, nor saving. Nor can any mere knowledge, it is argued, without practice, be the cause of salvation. Theological knowledge, it is further asserted, often issues in nothing but increase of

* In the Bhagavad Gita, too, Adhyaya. 13. vv. 19, 20, the eternity of both *Purusha* and *Prakriti* (Spirit and Matter) is asserted.

pride; particularly such knowledge as that conveyed in the Vedanta, which instead of teaching man his weakness, identifies him with the Deity, and must therefore tend to destroy all piety. It is further explained that as knowledge cannot, so neither can works secure salvation; since men are sinners and deserve punishment, not reward; and cannot expiate bad, by supererogatory good, deeds. The true way of salvation described in section fifth is again referred to. Salvation by absorption, according to the Vedanta, is next objected to, as implying a change in the Divine essence, and a destruction of the absorbed soul's individuality. The true salvation, as unfolded in section fifth, is here adverted to. The pupil next asks what his teacher thinks of the doctrine that the world is an illusion, and life a dream-like condition. It is replied on the authority of Mr. Colebrooke* and Professor Wilson† that this is not the old doctrine of the Vedanta, but a modern invention, and therefore not to be received by the followers of the Sastras. That moreover the doctrine is contrary to reason, and the evidence of the senses: and that we must not assert that God deludes us. The Divine skill displayed in the external world is urged as another argument against its being illusory. The pupil asks if salvation will be attained by being released from the body, or without such separation. The reply is, that salvation is liberation from sin, not from the body, pain springing from the former, not the latter: that if souls only when severed from the body obtain salvation, then *men*, as such, are not saved; whereas the true doctrine is, that incarnate men will attain salvation; that every creature of God is capable of perfection according to its own nature, and man's nature is one compounded of soul and body; that this connexion will subsist eternally; and that there is no impurity inherent in body as such, sin only being the cause of pollution. The pupil asks how the connexion of body and soul is eternal, since death severs them; and is informed that a re-union will be effected. The pupil observing that his teacher has told him nothing about our former births, is apprized that the latter does not hold the doctrine of transmigration of souls, but believes only one birth, one death, and "after that the judgment." The pupil asks how, then, pain and inequality of conditions are accounted for. The answer is, that pain is caused by the sins of the present birth, and is both a punishment, and a preventive of transgression; and that

* Essays, vol. i. page 377, on the Vedanta.

† Sankhya Karika, with translation and commentary, page 32.

inequality of conditions arises from the will of God, who distributes his gifts according to his good pleasure. The pupil next inquires whether, in this vain and uncertain world, where the soul is unsatisfied with even the choicest objects of sense, asceticism is not to be recommended. Acknowledging the unsatisfying character of worldly blessings, the teacher still objects to the abandonment of them, since God can make nothing in vain, and has created for our good both objects of sense, and desires which stimulate to action. The pupil asks whether the passions which hurry men into sin, should not be subdued. He is informed that they ought; but that we should not attempt to extirpate them, since they are needful to incite us to action, to ensure the preservation of our life and welfare; and to urge us to that labour which God has made the means of our improvement; and that the wisdom of God is apparent in this. It is further urged that men are formed for society, and therefore should not desert it; but continue to exercise the paternal, filial, brotherly, and other virtuous affections; that virtue does not lie in austerity, but in constant piety and active exertion; that all men may please God in their own spheres; the rich by retaining their property and using it with moderation, and as the gift of God, applying it to relieve the afflicted. The pupil asks if asceticism does not indicate magnanimity. The reply is, that true magnanimity is to be ascribed to those who bear with patience calamities *which they feel*, from resignation to the will of God; but that the conduct of him who disregards the world, though it may be magnanimous, is yet chargeable with error.

In conclusion, the pupil states that he has listened to the whole argument, in which there has been much that was new to him, but which he has generally approved: and he promises carefully to reflect on the subject, trusting that God will guide him in the right way. He regrets, however, that his teacher should not approve the Sastras he has honoured from his youth up. His teacher answers, that he has been pained to express his disapprobation of the Sastras, as contention is unpleasing to him, and the learning, acuteness, poetical power, grammatical science, and many good qualities of the learned men of India are worthy of applause. But he conceives that those who are in possession of the truth are bound to instruct those who are in error; and that therefore he has stated clearly that the Hindu Sastras should be abandoned. And he repeats that religious belief

is not a matter of indifference, truth leading to felicity and virtue, while error causes men to wander in misery, or stumble in the darkness of sin. Religion, he continues, is the most important of concerns. A mere belief in God is not sufficient to induce men to forsake sweet sin; but the holiness of God must be pondered, and his intimate knowledge of the secrets of our hearts now, and the judgment to come, be ever kept in mind. He is admonished to reflect how we who have been guilty of sins innumerable can then escape; and to seek now in this present life for the method of deliverance. The Son of God, it is once more declared, descended from heaven to save us, and all who forsake sin and believe in Him shall be pardoned in that awful day.

J. M.

శ్రీపిత్రే పుత్రాయ చ సదాత్మనే చ నమః॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

సంహారే తీవ బాహుల్యం ధర్మాణాం విద్యతే గురో।
విరుద్ధమతయుక్తానాం భిన్నానాం చాపి రీతిషు ॥ ౧ ॥
తదన్యోన్యవిపర్యాయాచ్ఛఙ్కా మే జాయతే హృది।
సమస్తాః స్యుర్యథార్థాస్తే నవేతి ప్రోచ్యతామతః ॥ ౨ ॥

॥గురురువాచ॥

త్వయా యద్విషయే ప్రశ్నః క్రియతే పారమార్థికః।
సర్వైస్తద్ యత్నతో ధ్యేయం స్వకీయ కుశలేచ్ఛుభిః ॥ ౩ ॥
మా వాదీన్మానవః కశ్చిద్ అవిచార్య మతం శ్వకం।
మయా య ఆశ్రితః పంథాః స తథ్యః సుతరామితి ॥ ౪ ॥
యథాహి పరమార్థస్య విషయే నభవేద్ భ్రమః।
తథా వధీయతాం మర్త్యైరత్ర యత్నో హ్యపేక్ష్యతే ॥ ౫ ॥

బుద్ధిః సంసారకార్యేషు మానుషీ భ్రామ్యతే యథా।
మతానాం విషయే తద్వద్ భ్రాంతే సంభావనా భవేత్ ‖౬‖
అయుక్తోపాయయోగాద్వైయర్థనాదీష్టార్జనే భ్రమైః।
కదాచిద్ భవతి వ్యర్థశ్చతురాణామపి శ్రమః ‖౭‖
యథర్త్రార్థ్యర్థినాం తద్వత్ పరమార్థైషిణామపి।
కదాపి స్యాన్మతిభ్రాంతిరితి సంభవతి ధ్రువం ‖౮‖
అస్మిన్ హి పరమార్థస్య దుర్జ్ఞేయే విషయే గురౌ।
అనేకే హేతవో భాంతి మర్త్యానాం భ్రాంతికారిణః ‖౯‖
మతిర్హి తనురస్మాకం విద్యయాపి పరిష్కృతా।
కర్షంతశ్చోత్పథం రాగాః సువిచారం హరంతి నః ‖౧౦‖
అతీవ దుర్గమం సత్యమితి జ్ఞాతం తదర్థిభిః।
భ్రాంతిస్తు సుగమా ముగ్ధైర్గమ్యతే బహురూపికా ‖౧౧‖
అనిష్టం చాస్తి మర్త్యానాం సత్యమిష్టనిషేధకం।
ఈప్సితాతు మతభ్రాంతిః కామాదీష్టానిషేధికా। ‖౧౨‖
అనిష్టం సంన్మతం తస్మాన్ నిరాకృత్య జడా నరాః।
ప్రియాం మిథ్యామతిం భూయో భజంతిష్టానురోధినీం ‖౧౩‖
నరో లోభాన్వితః కో పి యథా చౌర్యచికీర్షుకః।
న కో పి మోషణే దోష ఇతి శృణ్వన్ గురూదితం ‖౧౪‖
అభీష్టాద్ వచనాత్ తస్మాద్ దృఢం హృష్యతి సార్థకాత్।
గుర్వాక్యే తు నిషిద్ధశ్చేత్తర్హి ద్రుహ్యతి రోషితః ‖౧౫‖
శాస్త్రాణి ప్రాయశస్తద్వత్ స్వస్వరాగైర్వశీకృతః।
నిరాకుర్వంతి కామాదివిరోధీని నృణాం గణాః ‖౧౬‖
పునర్మిథ్యామతేః సఙ్గాదాశ్రితాయాః కుశిక్షయా।
ఆబాల్యాద్ భూయసాం నృణాం సువిచారో వినశ్యతి ‖౧౭‖
యతో నుషజ్జతే యస్మిన్ ఆబాల్యాద్ విషయే మనః।
దృఢేనాలింగతి ప్రేమ్ణా సహసా చ న వర్జతి ‖౧౮‖

ఇత్యాది హేతుభిః శిష్య వివేకప్రతిబంధకైః।
భ్రామ్యంతే మానుషా భూయః పరమార్థస్య మార్గణే ॥ ౧౯ ॥
తథాచ భ్రాంతిహేతూనాం బాహుల్యాత్ కానిచిద్ భువి।
స్యుర్మతాన్యయథార్థానీత్యత్ర శంకాస్పదం దృఢం ॥ ౨౦ ॥
అన్యచ్చ భిన్నరూపత్వాన్ మతానాం లోకవర్తినాం।
తన్మధ్యే కేషుచిద్ భ్రాంతేః కుర్యుః సంభావనాం బుధాః॥౨౧॥
మతానాం హి భవేద్ యేషాం వైపరీత్యం పరస్పరం।
తేషాం సకృత్ సమస్తానాం యాథార్థ్యం సంభవేత్కథం॥౨౨॥
తస్మాచ్చ భ్రాంతిబాహుల్యాద్ భూత్వా సావహితా బుధాః।
అర్హంతి సువిచారేణ మతం స్వీయం పరీక్షితుం ॥ ౨౩ ॥
యావంతో వివిధా జ్ఞానవిషయాః సంతి తావతాం।
గరిష్ఠం విద్యతే శిష్య పరమార్థవిచారణం ॥ ౨౪ ॥
న్యాయం హి త్యాజయన్ ప్రాయ ఉత్పథం చ నయన్ నరాన్।
శ్రేయోనః ప్రతిబధ్నాతీహాముత్రాపి మతభ్రమః ॥౨౫ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

కథం ప్రజాయతే నిష్ఠం మతభ్రాంతేరిదం ఫలం।
మనుష్యాః స్వస్వధర్మైః కిం న ప్రయాంతి పరాం గతిం ॥ ౨౬॥

॥గురురువాచ॥

న ధర్మైః సఫలైః శిష్య శ్రేయో భీష్టమవాప్యతే।
ప్రత్యుతాసన్మతైర్మర్త్యా భ్రామితా యాంతి దుర్గతిం ॥ ౨౭ ॥
మతాద్ధి జాయతే కర్మ ద్రుమమూలాత్ ఫలాదివత్।
మతంచ కస్యచిద్ యాదృక్ తాదృశం చరితం భవేత్ ॥ ౨౮॥
అసంతం యో న్వియాద్ ధర్మమసత్కర్మోపదేశకం।
భవేయుస్తత్క్రియా నింద్యా కుమతస్యానురూపికాః ॥ ౨౯ ॥
సద్ధర్మం త్వనుగచ్ఛేద్ య ఆదేష్టారం సుకర్మణాం।
ప్రశంస్యాః స్యుః క్రియాస్తస్య సన్మతస్యానుసారతః ॥ ౩౦॥

యాదృక్ తు కస్యచిత్ కర్మ తస్య తాదృగ్ భవేద్ గతిః।
గచ్ఛేయుః సాధవః శ్రేయో దుర్గతిం తు కుకర్మకాః ॥౩౧॥
మతేభ్యః కేన రూపేణ జాయంతే వివిధాః క్రియాః।
తత్తేహం స్పష్టయిష్యామి దృష్టాంతేన ప్రకాశయన్ ॥౩౨॥
బాలాః ప్రాయోనుకుర్వంతి స్వపిత్రాచరితాః క్రియాః।
భయేన చాథవా ప్రేమ్ణా తదాజ్ఞాః పాలయంతిహ ॥౩౩॥
అతోసత్పితృకా బాలాః స్వపితుర్దుష్క్రియాః సదా।
పశ్యంతః కుర్వతే భ్రాంతా అనురూపాః క్రియాః స్వయం॥౩౪॥
ధన్యాస్తు శిశవో యే యే సత్పితుః ప్రభవంతి తే।
విద్యంతే ప్రాయశో భద్రాః పితృకర్మానుకారిణః ॥౩౫॥
ప్రమాణం స్వపితుర్యద్వద్ బాలః పాయోనుగచ్ఛతి।
తథాజ్ఞా స్వస్వశాస్త్రోక్తా ఆద్రియంతే నరా అపి ॥౩౬॥
యతో బాలా యథా స్వీయం శాస్తారం పితరం విదుః।
నరాస్తథైవ శాస్తారం నిజం మన్యంత ఈశ్వరం ॥౩౭॥
తస్మాత్ కేనాపి శాస్త్రేణ వర్ణ్యతే యాదృగీశ్వరః।
భవేయుస్తాదృశాః ప్రాయస్తచ్ఛాస్త్రస్యానుయాయినః॥౩౮॥
యచ్ఛాస్త్రే ఈశ్వరః పుణ్యః పాపాప్రీతికరోపిచ।
న్యాయేన ప్రజ్ఞసాం దణ్డవిధాయీ చేతి వర్ణ్యతే ॥౩౯॥
తచ్ఛాస్త్రస్యానుగా యే యే యాథార్థ్యేన భవంతి తే।
విభోః ప్రసన్నతార్థాయ భవేయుః కిల్బిషత్యజః ॥౪౦॥యుగ్మం॥
శాస్త్రేషు త్వీశ్వరో యేషు మానుషాజ్ఞ ఉపేక్షకః।
స్వయంచ దుర్గుణో భ్రాంతైః శాస్త్రకారైర్నిరూప్యతే॥౪౧॥
తచ్ఛాస్త్రసేవకా మత్వా దుర్గుణస్థితిం ఈశ్వరే।
అత్రస్తాః పరలోకాత్ కిం నాచరేయురసత్క్రియాః॥౪౨యుగ్మం

తస్మాచ్చ భిన్నశాస్త్రాణాం ఈదృగ్భిన్నఫలత్వతః।
అభీష్టఫలదం శాస్త్రం గ్రాహ్యం హేయంచ దుష్ఫలం॥౪౩॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

బుధైరసన్మతం త్యాజ్యం గ్రాహ్యం శ్రేయస్తతోమతం।
ఇత్యుక్తం భవతా శంకా త్వత్ర మద్ధృది జాయతే ॥ ౪౪ ॥
త్యజన్ స్వం పైతృకం ధర్మం పరకీయం తథాశ్రయన్।
శ్రేయాంసమపి పైత్రాత్ స్వాత్కిన్న దుష్యతి మానవః॥౪౫॥

॥గురురువాచ॥

మోఢ్వా పితృగతస్తత్ర రుచిర్నాస్తి విచార్య మే।
పరంతు స మయా గమ్య ఇత్థం మంతుం న యుజ్యతే॥ ౪౬ ॥
అదృష్టే సత్పథే భ్రాంతా ధ్వాంతేనేవ సమావృతాః।
కుమార్గే పితరో యాతా ఇత్థం చేత్కోపి మన్యతే ॥ ౪౭ ॥
తదా స జ్ఞాతసన్మార్గః సత్ప్రకాశావభాసనాత్।
కిం పైత్రం నార్హతి త్యక్తుం మార్గం గంతుం చ సత్పథం।౪౮యుగ్మం
పితౄణాం యాదృగాసీత్ ధీర్న్యాయాన్యాయవివేకినీ।
ఇదానీం తాదృగస్మాకం ఈశ్వరేణ వ్యధీయత ॥ ౪౯ ॥
స్వతంత్రా విహితా బుద్ధిర్విచారాయ తు యా నృణాం।
తయా వివేక్తుం అర్హంతి సదసత్ తే యథామతి ॥ ౫౦ ॥
నకోపి పైతృకం ధర్మం నరో హేతుం వినా త్యజేత్।
చాఞ్చల్యం అవిచారశ్చ మూర్ఖలక్ష్మ హి విద్యతే ॥ ౫౧ ॥
అయుక్తం సంప్రదాయంతు స్వస్యానిష్టం య ఆచరేత్।
నీత్యర్థమీశదత్తాం స విఫలీకురుతే ధియం ॥ ౫౨ ॥
యస్త్వభిప్రాయం ఈశస్య న కుర్యాత్ సఫలం జనః।
ఏశేచ్ఛాయా విరోధాత్ స దణ్డం అర్హతి దోషవాన్॥ ౫౩ ॥
యః సత్యం సువిచారేణ వినిశ్చిత్య మతం నరః।
అన్వేతి స్థిరసఙ్కల్పో వాస్తవః సోస్తి పండితః ॥ ౫౪ ॥

సత్యం యస్తు వినిశ్చీయ స్వార్థిత్వాన్ నానుగచ్ఛతి।
స యాతీహాత్మనో నిందాం ప్రేత్య దణ్డం న చాస్యతి॥ ౫౫॥

ఇతి మతపరీక్షాయాం మతపరీక్షణాచిత్యం నామ
ప్రథమో ధ్యాయః ॥౧॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

బాహుల్యం భ్రమయేతూనాం శృణ్వతో మే మతిర్గురో।
నిరాశా సత్యదౌర్గమ్యాత్ తల్లిప్సంత్యపి సీదతి ॥ ౧ ॥
యథా కరోమి నిఃశంకః సత్యాసత్యవివేచనాం।
విమూఢం మాం తథా న్యాయ్యం తర్కోపాయముపాదిశ॥ ౨ ॥
సత్యాత్మ కింవిధైశ్చిహ్నైర్మతం స్పష్టైర్వి శిష్యతే।
అసత్యం చైవ కీదృగ్భిర్లక్షణైః పరిచీయతే ॥ 3 ॥

॥గురురువాచ॥

వివేక్తుం యేన శక్యంతే సత్యాసత్యమతాని తం।
తర్కం వచ్మి తదాదౌతు కార్యం ఈశ్వరవర్ణనం ॥ ౪ ॥
ఈశస్వ జ్ఞాయతే సత్వం ద్యుభూంయాదికసత్వతః।
నహి కార్యోద్భవః క్వాపి సంభవేత్ కారణాద్ వినా ॥ ౫ ॥
తస్మాచ్చ ప్రస్తరం దృష్ట్వా బుద్ధిమాన్ పతితం పథి।
తత్స్థానే సంస్థితం తస్యాకారణాం న వదేత్ క్వచిత్ ॥ ౬ ॥
విశేషకర్మసిద్ధ్యర్థం కృతం వస్తు తు ఘాటియత్।
కస్యాపి తత్కృతౌ చేష్టాం తర్కయేయుః సమే జనాః ॥ ౭ ॥
లిపింహి పతితాం భూమౌ పశ్యేన్మార్గోపి చేన్నరః।
అనుమానం తదా కుర్యాత్ కేనచిల్లిఖితేతి సః ॥ ౮ ॥
యతః స్పష్టాక్షరశ్రేణీ సార్థశబ్దక్రమో పి చ।
శ్రేణిత్వం సార్థకత్వఞ్చేయాత్తథం లేఖకాద్వినా ॥ ౯ ॥

యే విచారాక్షిణా మూర్ఖా పశ్యంతి భూమిమణ్డలం।
లిఙ్గాని నావగచ్ఛంతి కర్తృదేష్టవ్యాణి తత్ర తే ॥౧౦॥
వివేకచక్షుషా యే తు నిరీక్షంతే భువం బుధాః।
సర్వత్ర తే జ్ఞీతామాహురైశకౌశలలక్ష్మభిః ॥౧౧॥
పృథివ్యామాంతరీక్షేచ నిర్మాణే చ శరీరిణాం।
ప్రమాణసంచయః స్పష్టో దృశ్యతే స్రష్టృసూచకః ॥౧౨॥
వృహద్ యంత్రం సుకర్మణ్యం బహులావయవాన్వితం।
తత్కర్తృశిల్పినో దాక్ష్యం యథా దర్శయతి స్ఫుటం ॥౧౩॥
విశాలా వసుధా తద్వత్ సరిదబ్ధ్యద్రిసంయుతా।
తత్కర్తురీశ్వరస్యాతిధీమత్తాం సూచయత్యలం ॥౧౪॥ యుగ్మం॥
సిద్ధ్యై హి స్వస్వకార్యాణాం యథా కార్యం వినిర్మితాః।
పధార్థా వివిధా భాంతి కర్తృచేష్టాప్రకాశకాః ॥౧౫॥
అసఙ్ఖ్యప్రాణినాం ధాత్రీ పాత్రీ చైవ నిరంతరా।
తత్సర్వాభీష్టమన్నాది వాచ్యోపాయైః ప్రసౌతి భూః॥౧౬॥
కృష్టాపి మృత్తికా శస్యం వృష్ట్యభావే న సూయతే।
యతస్తు జన్యతే వృష్టిః స ఉపాయో విచార్యతాం ॥౧౭॥
ఉత్తప్తత్యబ్ధితో వాష్పః సూర్యతాపేన నిత్యశః।
తద్వాష్పసంగజాబ్దాశ్చోహ్యంతే సర్వత్ర వాయునా ॥౧౮॥
శేషే చ విందుతాం గత్వా లఘుర్వాష్పో ఘనస్థితః।
గురుత్వాచ్చ పతిత్వాధో వసుధామభిషిఞ్చతి ॥౧౯॥
నవృష్టిమాత్రతస్త్వేతి ఫలవత్త్వం వసుంధరా।
విశేషస్త్వాగమస్తత్ర సౌరతాపా హ్యపేక్షతే ॥౨౦॥
మృతాన్ఽవృష్ట్యైనతాపస్తు పరివర్తనరూపకాః।
ఉపాయా వీజవృద్ధ్యర్థం వ్యధీయంతేశ్వరేణహ ॥౨౧॥
పునః క్రమేణ శస్యస్య క్షుద్రాద్ వీజాత్ సముద్భవః।
బుద్ధైర్ధ్యేయః ఫలానాం చ వృద్ధిర్బహుగుణైకతః ॥౨౨॥

ఇత్యాదికాద్భుతోపాయైరభిప్రేతార్థసాధకైః।
నరాదిపుష్టయే చేష్టాహీశ్వరస్యావగంయతే ॥ ౨౩ ॥
న త్వన్నోత్పత్తిమాత్రేణ సిద్ధ్యతి ప్రాణిపోషణం।
కింత్వత్రోపాయయోగోపి ప్రాణివర్గస్యపేక్ష్యతే ॥ ౨౪ ॥
అతోన్నచర్వణార్థాయ దంతశ్రేణీద్వయం కృతం।
తతశ్చామాశయే జీర్ణం తనుం పోషతి భోజనం ॥౨౫॥
మర్త్యైశ్చ యేన కాజక్షేయురన్నం జీవనపాలకం।
తస్మాత్ స విదధౌ భోజ్యే స్వాదమీశో దయామయః॥౨౬॥
యదా యదాచ దేహస్య పుష్టయే న్నమపేక్ష్యతే।
తదా క్షుచ్చోదితా మర్త్యా అత్తుకామా భవంతిహ ॥ ౨౭ ॥
క్షుధాతు విహితా చేన్న భుక్తికాలప్రబోధకా।
న శ్యేయుర్బహవో మర్త్యా భుక్త్యభావాన్ న సంశయః॥౨౮॥
అశక్యః ప్రాణినాం జీవః ఖాద్యాభావే ప్రతీయతే।
తథైవాన్నేన పోష్యాణామభావే న్నస్య కిం ఫలం ॥ ౨౯ ॥
అన్నే తత్పోష్యజన్తూనాంచ గణే తూభయే స్థితే।
తయోః పరస్పరాపేక్షా విహితేశేన దృశ్యతే ॥ ౩౦ ॥
పునశ్చ నృశరీరస్య సంపన్నత్వం విచార్యతాం।
అంగానాంచాద్భుతాసంధిః స్వస్వస్థానే చ సంస్థితిః ॥ ౩౧ ॥
యస్య హ్యవయవస్యాస్తి యత్ర యత్ర ప్రయోజనం।
తత్రైవ సంస్థితః సంయక్ స్వకార్యాయ స కల్పతే ॥ ౩౨ ॥
అవశ్యకార్యసిద్ధ్యర్థం అతియుక్త్యా కృతౌ కరౌ।
విచిత్రోపాయయోగశ్చ తన్నిర్మాణే ప్రకాశతే ॥ ౩౩ ॥
తాభ్యాం హి గ్రంథియుక్తత్వాద్ విశ్వక్ చ పరివర్తనాత్।
వస్తూనాం సాధ్యతే సుష్ఠు గ్రహణోత్థాపనాదికం ॥ ౩౪ ॥
కార్యాణి బలసాధ్యాని దాక్ష్యసాధ్యక్రియాస్తథా।
సంపాద్యన్తేపి పాణిభ్యాం తద్బలాత్ సౌక్ష్మ్యతోపిచ॥౩౫॥

అస్యే చావయవా స్తద్వ దామూర్ధ్నశ్చరణావధి।
స్వస్థానే స్థాపితా భాంతి సార్థకాః కార్యసిద్ధయే ॥ ౩౬॥
విశేషాద్ ధ్యాయతాం మూర్ధా సుందరాననసంయుతః।
శుభే చ లోచనే తత్ర స్థితే శబ్దగ్రహౌ తథా ॥ ౩౭॥
సమంతాచ్చక్షుషోర్దివ్యాం యో వగచ్ఛతి నిర్మితిం।
ఉపాయాన్ విహితాంస్తత్ర ధ్యాయన్ యాతి సవిస్మయం॥ ౩౮॥
యథా సౌరాంశవః సూక్ష్మాః ప్రవిశేయుర్గృగంతరే।
తథా క్షిపటలానీశః కాచస్వచ్ఛాని సృష్టవాన్ ॥ ౩౯॥
ప్రవిశ్యైనాంశవో నేత్రే చతుర్దిగ్భ్యః సమాగతాః।
వదార్థప్రతివింబాని లిఖంతీవ తదంతరే ॥ ౪౦॥
అహో కిమద్భుతం చక్షూరూపపత్రే తనీయసి।
మహద్ భూమండలం ఖం చ లోచ్యతే లిఖితం యథా॥ ౪౧॥
చిత్రేణ కౌశలేనాపి గుప్తే భ్రూపుటపక్ష్మభిః।
సూక్ష్మే పి తిష్ఠతో నేత్రే క్షీణే కర్మక్షమేపి చ ॥ ౪౨॥
భ్రాతృత్వరూపసంబంధో నృణాం భాతి పరస్పరం।
మిథశ్చ సంగతిం సర్వే చికీర్షంతి స్వభావతః ॥ ౪౩॥
మూకాశ్చేదభవిష్యంస్తు వధిరాశ్చ నరాః సమే।
ఆలాపస్య స్పృహా తేషామభవిష్యత్తదా ఫలా ॥ ౪౪॥
తాలుజిహ్వాదిక ద్వారోచ్చారణక్షమతాం తు నః।
విధాయ శ్రవణం చేశః సంగతిం సఫలాం వ్యధాత్ ॥ ౪౫॥
పునశ్చ వదనే ప్రాయో దృశ్యంతే దర్పణే యథా।
స్వాంతస్య వివిధా భావా స్తావచ్చాపి మనోగతం ॥ ౪౬॥
అత్రాపి నో వినోదాయ చేష్టేశస్య ప్రకాశతే।
కః స్యాత్పరస్పరాలాపే భావదృష్టేర్వినా రసః ॥ ౪౭॥
ముఖాచ్చేదశ్మతుల్యాద్ వాగ్ వక్తృభావా ప్రకాశకాత్।
సార్థా పి నిఃసరేత్ కః స్యాద్ వినోదస్తర్హి జల్పనే॥ ౪౮॥

యే నానా విషయా నిత్యం వర్తంతే నేత్రగోచరాః।
గ్లాయత్యస్మాకం ఆశ్చర్యబోధ స్తేష్వద్భు తేష్వపి ॥ ౪౯ ॥
ధీరాః స్వపరితః స్థానాం వస్తూనాం తు విచారణాత్।
సర్వత్రేశస్య చేష్టాయా దివ్యలింగాన్యవాప్నుయుః ॥ ౫౦ ॥
ఈశ్వరో స్తీతి సర్వత్ర భువి స్వీక్రియతే నరైః।
స్వల్పైశ్చ కేవలం భ్రాంతైః స నాస్తీతి వృషోచ్యతే ॥ ౫౧ ॥
మయోక్తం సాంప్రతం తస్య కర్మణాం వర్ణనంతు యత్।
తేన కించిత్ప్రకాశంతే పరమాస్తస్య సద్గుణాః ॥ ౫౨ ॥
యో స్రాక్షీద్వసుధామేతాం సేయత్ స్థావరజంగమాం।
కో నంతం తస్య మాహాత్మ్యం అవగంతుం క్షమో భవేత్॥ ౫౩॥
దివ్యాని సంహతాంగాని నరాదీనాం వపూంషి యః।
ససర్జాత్యంతసౌక్ష్మ్యేణ తస్య కౌశలమద్భుతం ॥ ౫౪ ॥
సర్వేషు యో వ్యధాజ్జీవం ఇంద్రియాణి చ దేహిషు।
కో వక్తుం శక్నుయాత్ సమ్యక్ తస్యాపారం పరాక్రమం॥ ౫౫॥
విచారబోధసంపన్నాం గూఢవిద్యావగామినీం।
నృబుద్ధిం యో వ్యధాత్ తస్య పరమా సర్వవిచ్చ ధీః ॥ ౫౬ ॥
కృతఘ్నేభ్యో పి మర్త్యేభ్యో వివిధాని సుఖాని యః।
దదాతి స్వేచ్ఛయా జస్రం దయాసింధుః స విద్యతే ॥౫౭ ॥
ఈశేన శాసితస్యైవం సంసారస్య క్రమం బుధాః।
విచార్య తత్ర తన్న్యాయం నిశ్చిన్వంతి ప్రదర్శితం ॥ ౫౮ ॥
యతః స్రష్టా స మర్త్యానాం హృత్సు తేషాం సమార్పయత్।
సర్వేషాముత్తమాం శక్తిం పుణ్యపాపవివేకినీం ॥ ౫౯ ॥
ధన్యాస్తదాజ్ఞయా నీతాః సత్కర్మాణ్యాచరంతి యే।
స్థిరస్తద్ధృత్సు సంతోషః స్వాదుస్తిష్ఠతి నిత్యశః ॥ ౬౦ ॥
పాపాస్తు స్వీయహృద్వాణీ ప్రోక్తాదేశావమానినః।
త్రస్యంతి నిందనాత్ తస్యాస్తాడితా మనసోంతరే ॥ ౬౧॥

అతో వివేచనాశక్తిం యః పుణ్యస్యాంఘసశ్చ నః।
స్వాంతేషు నిదధౌ కర్తా సాధ్వాచారాయ చోదయన్ ॥౬౨॥
సౌష్ఠవం యశ్చ పుణ్యస్య తథా పాపస్య దౌష్ఠవం।
హృదంతః స్థితయా వాణ్యా స్ఫుటవాచా హ్యశిక్షయత్ ॥౬౩॥
కథన్నాత్యంతపుణ్యః స్యాత్ స స్వయం పరమేశ్వరః।
ప్రసన్నః సుక్రియాభిశ్చ పాపాప్రీతికరోపి చ ॥౬౪॥

॥త్రిభిర్విశేషకం॥

పునః సంసారశాస్తారో విధానేనైశ్వరేణ చ।
భద్రాణాం కుర్వతే రక్షాం దణ్డార్హాణాం చ దణ్డనం॥౬౫॥
రాజానశ్చ దురాత్మానస్త్యక్తధర్మా భవంతి యే।
విచారో ధర్మతః కార్య ఇతి తే పి విదంతి హ ॥౬౬॥
అతో యః స్వీయదాసానాం ద్వారా శాసితృభూభుజాం।
కరోతీహాపి సంసారే దృఢం దణ్డం కుకర్మణాం ॥౬౭॥
సో శేషజగతాం శాస్తా సర్వనృస్వాంతమర్మవిత్।
కిం న్యాయేనేశ్వరో ముత్ర నాఘదణ్డం విధాస్యతి।౬౮।యుగ్మం॥
సర్వవ్యాపీశ్వరో స్తీతి మతం సర్వైర్విచారిభిః।
పరంతు సర్వసృష్టేభ్యః స భిన్నో స్తి సమంతతః ॥౬౯॥
ఆత్మభ్యో హి మనుష్యాణాం పదార్థేభ్యశ్చ సర్వతః।
భిన్నః సన్నీశ్వరో భిన్నస్తథా తిష్ఠతి సంతతం ॥౭౦॥
న తస్మిన్నీశ్వరే నంతే నాదౌ నిత్యే వికారిణి।
సిద్ధానామపి మర్త్యానాం లయః శక్యః కదాచన ॥౭౧॥
ఇత్యాదీన్ సద్గుణాన్ శిష్య విజానీహీశ్వరే స్థితాన్।
యథార్హం తు స్తవం తస్య కుర్యాద్ వాఙ్మానుషీ కథం॥౭౨॥
అత్యంతం యస్య మాహాత్మ్యం అవగంతుం న శక్నుమః।
తమర్చ్యమీశ్వరం భీత్యా శ్రద్ధయా చాద్రియామహై॥౭౩॥

ఇతి మతపరీక్షాయాం ఈశ్వరగుణవర్ణనం నామ

ద్వితీయో ధ్యాయః ॥౨॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

ఈశో స్తి సర్వతః సిద్ధః పరమైః సంయుతో గుణైః।
విశ్వస్రష్టా జగచ్ఛాస్తా సర్వభూతార్చనార్హకః ॥౧॥
ఇతి ప్రాయో ఖిలా మర్త్యాః సమ్మన్యంతే భువి స్థితాః।
నానాప్రమాణసిద్ధం చ మతమేతత్ ప్రతీయతే ॥౨॥
కింతు స్వయా ధియా మర్త్యా జ్ఞానం గంతుమిదం పరం।
న్యాయ్యం చ కర్తుం ఈశస్యారాధనం శక్నువంతి కిం ॥౩॥
కింవాత్ర విషయే నీతిరైశ్వరీ కిమపేక్ష్యతే।
అస్మాకముపదేశాయ గురో మాం జ్ఞాపయ స్ఫుటం ॥౪॥

॥గురురువాచ॥

ప్రత్యక్షైర్వస్తుభిః సత్త్వం ఈశ్వరస్య సగౌరవం।
అదృశ్యస్యాపి నిశ్చేతుం శక్నువంతి నరాః స్వయం ॥౫॥
ప్రాయస్తు పరమేశస్య న్యాయ్యం త్యక్త్వార్చనం నరాః।
భ్రాంతాః సానిష్టరీతీని కుమతాని సమాశ్రయన్ ॥౬॥
తావద్దేశీయవృత్తాంతం ప్రత్నం ఆధునికం చ యః।
వేత్తి వ్యాప్తాం స జానాతి ప్రాయో మిథ్యామతైర్భువం ॥౭॥
భూమోహి సత్వం ఈశస్య మహిమానం చ శాస్త్రిణః।
విస్మృత్యానర్హ్యరూపాణి తస్య ప్రాకల్పయన్ విభోః ॥౮॥
తత్తద్రూపానుకూలాశ్చ పూజారీతీర్విధాయ తే।
కాశ్చిత్తు శావరా మౌఢ్యాద్ దేవార్చాయాం సమాచరన్ ॥౯॥
మతానాం భ్రష్టరీతీనాం ఈదృశాం అనుయాయినః।
యాం పూజామనుతిష్ఠంతీశ్వరస్యాత్యప్రియాస్తి సా ॥౧౦॥

అసద్భిరీదృశైః ప్రాయః సంసారో వ్యాప్యతే మతైః।
తతశ్చాంఘుస్సు మజ్జంతి తత్తద్భ్రష్టమతానుగాః ॥౧౧॥
ఇత్యస్మాదైశసాహాయ్యమత్యావశ్యం ప్రతీయతే।
సన్మార్గస్యోపదేశాయ నృణాం చోద్ధృతయే భ్రమాత్ ॥౧౨॥
యే చ స్వస్యా ధియః శక్త్యా పరమార్థమమార్గయన్।
విద్వాంసో భిన్నదేశీయా న యయుస్తే పి నిశ్చయం॥౧౩॥
మతాన్యన్యోన్యభిన్నాని తేషాం మోహి విచారయేత్।
రుచిం స వ్యాకులో నైతి శంకాబ్ధౌతు నిమజ్జతి ॥౧౪॥
తథాచ భ్రాంతిమజ్ఞానాం అశ్మకాష్ఠాదికార్చినాం।
విచార్య పణ్డితానాం చానిశ్చయం సత్పథార్థినాం ॥౧౫॥
నీతిం వినైశ్వరీం నృణాం దుర్లభో స్త్యేవ సత్పథః।
ఇత్యేతామనుమాం శిష్య తర్కయిత్వా కరోమ్యహం ॥౧౬॥
భ్రాంతానాం దుర్దశాం నృణాం కరుణాం ఈశ్వరస్యచ।
ధ్యాత్వా శ్రద్ధాలవో నీతిం ప్రతీక్షంతేత ఐశ్వరీం ॥౧౭॥
ఈశః కిమైహికం శ్రేయ ఆముత్మేయం ప్రదాయ నః।
లాభాయ పరమార్థస్య నాధ్వానం దర్శయేదితి ॥౧౮॥
ప్రతీక్షాంచైవ సామాన్యాం ఐశనీత్యర్థినాం ఇమాం।
విజ్ఞాయ కర్హిచిద్ ధూర్తా మూఢాన్ ప్రాతారయఞ్జనాన్ ॥౧౯॥
లోకాన్ భూమౌహి దేశేషు దత్తా భిన్నేషు వంచకాః।
భ్రమం నిస్స్యర్వయం నున్నా ఈశ్వరేణేతి వాదినః ॥౨౦॥
నానాచ స్థాపయామాసురైశ్వరప్రేరణస్య తే।
వ్యాజేన కల్పితాన్ ధర్మాన్ అపుణ్యాన్ ఈశ్వరాప్రియాన్॥౨౧॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

భూయః ప్రావర్తయన్ ధర్మానైశ్వరప్రరణస్య వై।
వ్యాజేన వంచకాః కుత్స్యానిత్యుక్తం భవతా గురో ॥౨౨॥

తద్ వ్యాజధ్యానతః కిం న సంశయోఽత్ర ప్రజాయతే।
అసత్యాః సకలా ఏవ ధర్మా లోకగతా ఇతి ॥ ౨౩ ॥

॥గురురువాచ॥

న సంశయాస్పదం కించిచ్ఛిష్య మేఽత్ర ప్రతీయతే।
న మిథ్యాధర్మబాహుల్యాత్ సచ్ఛాస్త్రాభావ ఊహ్యతే ॥౨౪॥
ప్రత్యుతా సత్యధర్మాణాం కృత్రిమాణాం సముద్భవాత్।
శాస్త్రాణామీశ్వరోక్తానాం సంభవోఽపి దృఢీకృతః ॥ ౨౫ ॥
యద్ యద్ధి వస్తు సంసారే గణ్యతే బహుమూల్యకం।
తస్యానురూపకం ప్రాయః కల్పయంత్యపరం నరాః ॥ ౨౬॥
ఇత్యాద్యాత్ తర్కతః శిష్య శాస్త్రం ఈశః ప్రదాస్యతి।
అస్మాకముపదేశాయేతి ప్రతీక్షితుం అర్హ్యతే ॥ ౨౭ ॥

ఇతి మతపరీక్షాయాం ఐశ్వరనిత్యావశ్యకతా నామ

తృతీయోఽధ్యాయః ॥౩॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

విమూఢాన్ ఈశ్వరో మర్త్యాన్ సత్యమార్గం నయేదితి।
ప్రతీక్షా విదుషాం న్యాయ్యా గురో సాప్రతిభాతి మే ॥ ౧॥
బుద్ధిం నో హి దయాలుః స విధాయ పరమేశ్వరః।
తద్భ్రాంతేశ్చ ప్రతీకారమపి కిం నో న దర్శయేత్ ॥ ౨॥
పరంతు వస్తుతః శాస్త్రం ఉక్తవాన్ ఈశ్వరో న వా।
అస్మాకముపదేశాయేత్యధునా వక్తు మే భవాన్ ॥ ౩॥

॥గురురువాచ॥

నరాణాముపదేశాయ పరిత్రాణాయ చేశ్వరః।
సచ్ఛాస్త్రం దత్తవాన్ శిష్య సుతరామితి మే మతిః ॥౪॥
తస్య శాస్త్రస్య వృత్తాంతం సతత్సర్వప్రమాణకం।
మతేన సహ తత్ స్థేన పశ్చాద్వక్ష్యామి విస్తరాత్ ॥౫॥
ఆదౌ త్వైశాని శాస్త్రాణి నరధీకల్పితాని చ।
చిహ్నైర్యైః పరిచీయేరన్ తాని సామాన్యతో బ్రువే ॥౬॥
మయీశేనార్పితం శాస్త్రమితి వాజ్మాత్రవక్తరి।
ప్రమాణాదాతరి త్వేవ న కార్యః ప్రత్యయః క్వచిత్ ॥౭॥
కింత్వీశస్తత్వతో నౄణాం నీత్యై ప్రేరితవాన్ ఇమం।
ఇత్యస్య నిశ్చయార్థాయ ప్రమాణం ప్రష్టుం అర్హ్యతే ॥౮॥
ప్రమాణం నహి దత్తంచేత్ తర్హి శాస్త్రప్రవత్తకః।
మతం వక్త్యైశ్వరం స్వం వేతి విద్యామ కథం వయం ॥౯॥
దూతో హం ప్రేరితో రాజ్ఞా రాజాజ్ఞావాహకోపిచచ।
ఇత్యుక్తిమాత్రతో లోకే విశ్వాస్యః కోభవేన్నరః ॥౧౦॥
యావన్న శాస్తిపత్రాదిప్రమాణేన స భూభుజా।
నున్నో నిశ్చీయతే తావత్ తస్యాదేశ ఉపేక్ష్యతే ॥౧౧॥
తథైవ నరశిక్షార్థం యం ప్రచోదయతీశ్వరః।
స ఐశచిహ్నాదారీ స్యాదిత్యర్హామః ప్రతీక్షితుం ॥౧౨॥
ఆశ్చర్యకర్మశక్తిస్తు స్థితా శాస్త్రప్రవర్తకే।
శాస్త్రస్య ప్రథమం చిహ్నం ఐశ్వరస్య ప్రతీయతే ॥౧౩॥
నృశక్త్యసాధ్యకర్మాణి యోహి కర్తుం న శక్యతి।
స ఐశశాస్త్రవాగస్తీతి ప్రతీయుక్ నరాః కథం ॥౧౪॥

యస్మింస్తు మానవే శక్తిరర్పితా స్త్వతిమానుషీ।
శాస్త్రస్యాప్యర్పణం తస్మిన్ సంభవేదితి తర్క్యతే ॥౧౫॥
తస్మాద్ యేచ వ్యశిష్యంత పూర్వం శాస్త్రప్రవర్తకాః।
భవిష్యద్వక్తృతాద్యాభిరతిమానుషశక్తిభిః ॥౧౬॥
ఐశం మర్త్యోపదేశాయ తేషు శాస్త్రం సమర్పితం।
ఇతి తత్సంస్థితైశ్చిహ్నైః సస్ఫుటైః పరిచీయతే ॥౧౭॥ యుగ్మం॥
ఆశ్చర్యకర్మశక్త్యర్థప్రమాణాసంయుతాస్తు యే।
ప్రవర్తయంతి శాస్త్రాణి తేషు కః ప్రత్యయో భవేత్ ॥౧౮॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

వినైశశాస్త్రవక్తృభ్యః సప్రభావో తిమానుషః।
అన్యేష్వపి స్థితః స్యాదిత్యత్ర శంకాస్పదం న కిం ॥౧౯॥

॥గురురువాచ॥

దయాలునేదృశీ శక్తిరీశ్వరేణాతిమానుషీ।
సతాం భ్రాంత్యై కదాచిన్న వంచకేషు సమర్ప్యతే ॥౨౦॥
పుణ్యైశశాస్త్రవక్తృభ్యః కేవలేభ్యస్తు దీయతే।
సా శక్తిః శాస్త్రసాక్ష్యార్థమితి విశ్వసిమో వయం ॥౨౧॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

నృషు ప్రాక్ కేషు సా శక్తిః స్థితా సీద్ అతిమామషీ।
కేషు నేతి వినిశ్చేతుం శక్నుయామ కథం వయం ॥౨౨॥

॥గురురువాచ॥

ప్రాక్కాలీనప్రబంధానాం విచారాన్వితపాఠతః।
కేషాఽ్వసీద్ అద్భుతా శక్తిః కేషునేతి ప్రతీయతే ॥౨౩॥
ప్రాచీనగ్రంతపాఠే తు సువిచారో ప్యపేక్ష్యతే।
భూయస్సు హి ప్రబంధేషు వర్తంతే కల్పితాః కథాః ।౨౪।

యే పఠంతి ప్రబంధాంశ్చ సత్యాసత్యావివేకినః ।
తే సత్యైః సహ వృత్తాంతైర్విశ్వసంత్యనృతానపి ॥ ౨౫ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

పురాతనప్రబంధస్థతథ్యాతథ్యవివేచనం ।
క్రియతే కేన రూపేణేతి గురో మాం ఉపాదిశ ॥ ౨౬ ॥

॥గురురువాచ॥

అసంభవాః కథా యేషు ప్రబంధేషు చ సంస్థితాః ।
తేషాం సుసావధానేన పరీక్షా కర్తుం అర్హ్యతే ॥ ౨౭ ॥
న శ్రూయంతే న దృశ్యంతే కృతా ఆధునికైర్నరైః ।
క్రియాః కుత్రాపి లోకేస్మిన్నతిమానుషశక్తిజాః ॥ ౨౮ ॥
న కశ్చిదప్యావిష్కృతో దేవ ఇదానీం భూమిమండలే ।
భీమైర్విస్మాపయత్యస్మాన్ స్వచమత్కారకర్మభిః ॥ ౨౯ ॥
తస్మాచ్చ ప్రత్నకాలీనా యాః కీర్త్యంతే ద్భుతాఃక్రియాః ।
కృతాస్తాస్తత్త్వతః సర్వా నవేతి ప్రష్టుం అర్హ్యతే ॥ ౩౦ ॥
యా యాః ప్రమాణహీనాశ్చ ప్రకీర్త్యంతే ద్భుతక్రియాః ।
ప్రమాణాభావతః సర్వా అప్రత్యేయా భవంతి తాః ॥ ౩౧ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

లోకే ప్రాదుష్కృతిర్భూతా వస్తుతో ద్భుతకర్మణాం ।
ఇత్యస్య నిశ్చయార్థాయ కిం ప్రమాణం అపేక్ష్యతే ॥ ౩౨ ॥

॥గురురువాచ॥

విచార్య సాక్షిణాం సాక్ష్యం ప్రాయస్తస్యానుసారతః ।
వ్యవహారాన్ యథా సర్వే నిర్ణయంత్యక్షదర్శకాః ॥ ౩౩ ॥
అత్రాపి విషయే తద్వదతిమానుషకర్మణాం ।
ప్రమాణం నిశ్చయార్థాయ సాక్ష్యరూపమపేక్ష్యతే॥ ౩౪ ॥యుగ్మం॥
తస్మాద్ యాః కీర్తితా లోకే ప్రాక్తనా అద్భుతాః క్రియాః ।
తాః కేషాం సాక్షిణాం సాక్షాదక్రియంతేతి పృచ్ఛ్యతాం ॥ ౩౫ ॥

తథైవావిక్షృతిస్తాసాం కస్మిన్నాసీదనేహసి।
కస్మింశ్చ నీవృతీత్యేషః ప్రశ్నః కార్యోవిచారిభిః ॥ ౩౬ ॥
తాసాం చ తత్ క్షణాద్ వార్తా పుస్తకేషు సమార్ప్యత।
కింవా తీతే చిరే కాలే ఇత్యప్యేతద్ విచార్యతాం॥ ౩౭ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

ప్రమాణవిషయే యది యత్ సంక్షేపాద్ భవతోదితం।
గురో మద్బోధనార్థం తద్ విస్తరేణ ప్రపంచయ ॥ ౩౮ ॥

॥గురురువాచ॥

యస్మిన్ కాలే క్రియా కాపి క్రియతే తత్క్షణాద్ యది।
తద్వార్తా నార్ప్యతే గ్రంథే తర్హి స్యాత్ తత్స్మృతిః కథం ॥౩౯॥
వ్యతీతే హి చిరే కాలే క్రియాద్రష్టృజనేషు చ।
మృతేషు తత్క్రియావార్తా తథ్యా విస్మర్యతే జనైః ॥౪౦॥
యదాతు సాక్రియా ప్రాయో విస్మృతా భూత్ తదా యది।
తద్వార్తాం విస్తరాత్ కోపి జనో గ్రంథే సమర్పయేత్ ॥౪౧॥
కథా తద్రచితా తర్హి న విశ్వాసార్హికా భవేత్।
పరంతు కల్పితాం సంయక్ తాం మన్యేరన్ విచారిణః॥౪౨॥యుగ్మం॥
అదౌహి తత్క్రియావార్తా న గ్రంథేషు సమార్ప్యత।
తద్ద్రష్టారస్సమస్తాశ్చ శ్రోతారశ్చ మృతాస్తథా ॥ ౪౩ ॥
ఏవం సత్యధునా తస్యాః క్రియాయా వర్ణనం కథం।
యథార్థం రచయేత్ కోపీతి శంకా ధీమతాం భవేత్ ॥౪౪॥
తస్మాద్ యాః సాక్షిణాం సాక్షాన్న క్రియంతా ద్భుతాః క్రియాః
వార్తాచ సకలా యాసాం ఆదౌ గ్రంథేషు నార్ప్యత ॥ ౪౫ ॥
తాస్తా అనిశ్చితాః సంయక్ సంశయార్హాశ్చ సర్వశః।
ప్రాయశ్చ కల్పితా ఇత్థం నిర్ణయో స్తీహ శిష్య మే ॥ ౪౬ ॥

||శిష్య ఉవాచ||

చమత్కారిక్రియాణాం యాః ప్రకీర్త్యంతే నృతాః కథాః।
ప్రాక్కాలే కిం అభూత్ తాసాం కల్పనేన ప్రయోజనం ||౪౭||
కథాః కల్పయితారశ్చానృతాః ప్రావర్తయన్ యదా।
కథం తర్హి నిరాస్యన్ న తాస్తదానీంతనా జనాః ||౪౮||

||గురురువాచ||

నిసర్గాదేవ మర్త్యానాం హృత్స్వీశస్య భయం స్థితం।
స్వయంహి తద్ వ్యథాదీశో న్యాన్ శ్రద్ధాయైప్రచోదయన్||౪౯||
తస్మాచ్ఛ్రద్ధాలవః ప్రాయస్తే తిమానుషకర్మణాం।
వృత్తాంతం అద్భుతం శ్రుత్వా తత్ర శంకాం నకుర్వతే||౫౦||
విద్యాహీనాశ్చ యే మర్త్యా అజ్ఞానాశ్చ భవంతి తే।
చమత్కారక్రియాః ప్రాయో విశ్వసంత్యపరీక్షితాః ||౫౧||
వృత్తాంతాశ్చేదృశాః లోకాః ఆకర్ణ్యాసంగతానపి।
మాఢ్యేన న నిరస్యంతి శ్రద్దధానా విచేతసః ||౫౨||
ఆదౌతు కేన రూపేణ కథా ఉత్పేదిరే నృతాః।
కిమర్థంచాప్యకల్ప్యంత తత్ తే వక్ష్యామి సాంప్రతం ||౫౩||
ప్రాక్కాలే ఈశ్వరస్యార్చా యథార్థా ప్రాచలద్ భువి।
పశ్చాత్తు మానుషా మాఢ్యాత్ తాంవిచక్రుః క్రమాత్ క్రమాత్
రూపాణి మన్యమానాశ్చ బహులానీశ్వరస్య తే।
భ్రమేణ కల్పయామాసుర్నానా దేవానవాస్తవాన్ ||౫౪||
అమీషాం శాస్త్రిణః శ్లాఘాం ప్రకుర్వాణా దివౌకసాం।
ఛలేనాకల్పయంస్తేషాం చరిత్రాణ్యద్భుతాన్యపి ||౫౫||
యథాచ దేవతాభక్తిరాదరశ్చ పురోధసాం।
వృద్ధిం గచ్ఛేత్ తథా యత్నాద్ దైవకర్మాణ్యకీర్తయన్ ||౫౬||
తథాచ క్రమశో మర్త్యా అజ్ఞా దక్షైః ప్రతారితాః।
శేషేతైః కీర్తితాః సర్వా వ్యశ్వసన్ కల్పితాః కథాః ||౫౭||

వీరాణాం యే చరిత్రాణి చాత్యుక్తిభిరవర్ణయన్ ।
ప్రాచీనా మగధాస్తే పి జనానభ్రామయన్ పరాన్ ॥ ౫౯ ॥
తత్రోప్రిక్తాన్ విశ్వసద్భిర్హి కావ్యరూపాన్ స్తవాన్ జనైః ।
దైవీ పూర్వేషు శూరేషు స్థితా శక్తిర్మతోత్తరైః ॥ ౬౦ ॥
ఇత్యుక్తేన ప్రకారేణ భ్రామితా బాలిశా నరాః ।
చమత్కారచరిత్రాణి వ్యశ్వసన్ననృతాన్యపి ॥ ౬౧ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

సత్యా విశ్వాసయోగ్యాశ్చ కే చమత్కారకర్మణాం ।
వృత్తాంతాస్తత్ కథం విద్యామితి సంప్రతి కథ్యతాం ॥ ౬౨ ॥

॥గురురువాచ॥

కృతా యాః సాక్షిణాం సాక్షాత్ సాక్షిభిశ్చ పరీక్షితాః ।
వార్తా చ లిఖితా యాసాం సద్యో లోకే చ కీర్తితా ॥ ౬౩ ॥
క్రియాస్తా ఏవ విశ్వాస్యాస్తథ్యాశ్చ ప్రతిభాంతి మే ।
శక్తిశ్చ తాదృశీ యేషాం తేష్వైశం శాస్త్రమర్పితం ॥ ౬౪ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

చమత్కారక్రియాశక్తిః స్థితా శాస్త్రప్రవర్తకే ।
ఇత్యేతద్ ఐశశాస్త్రస్య చిహ్నం బుద్ధం మయా గురో ॥ ౬౫ ॥
అతో యేనైశ్వరం శాస్త్రం యథార్థం పరిచీయతే ।
భవాన్ చిహ్నాంతరం తన్మే వ్యాకరోతు సమంతతః ॥ ౬౬ ॥

॥గురురువాచ॥

సత్తైత్యైశస్య శాస్త్రస్య చిహ్నం జ్ఞేయం ద్వితీయకం ।
సత్తా న విద్యతే యస్య నాస్తి తచ్ఛాస్త్రం ఐశ్వరం ॥ ౬౭ ॥
స్వయం హి సత్తమః శాస్త్రం దద్యాత్ సత్తమం ఈశ్వరః ।
ఇత్యేషా మే సుమా శిష్య సంయజ్ న్యాయ్యా పతీయతే ॥ ౬౮ ॥

పరంతు యస్య శాస్త్రస్య పఠనాద్ అనుభూయతే।
మూఢత్వం శాస్త్రకారస్య కింవా భ్రష్టస్వభావతా ॥ ౯ ॥
తచ్ఛాస్త్రం ఐశ్వరం నాస్తి స్వయం మర్త్యైస్తు కల్పితం।
ఇత్యేవ మంతుం అర్హంతి కృత్స్నా ఈశ్వరపూజకాః।౧౦।యుగ్మం
యతః సన్ నిర్మలః సంయక్ సర్వజ్ఞశ్చేశ్వరో నృషు।
కథం మలాన్వితం శాస్త్రం మోఘం వా పి సమర్పయేత్॥౧౧॥
పరంతు మానుషా భ్రష్టాః స్వభ్రష్టత్వానురూపకం।
కల్పయేయురసచ్ఛాస్త్రమితి సంభవతి ధ్రువం ॥ ౧౨ ॥
తస్మాచ్చ యేషు శస్యంతే కుకర్మాణి దివౌకసాం।
వర్తంతే యేషు చానేకాః కామాగ్న్యుత్తేజికాః కథా ॥ ౧౩ ॥
మలశ్చ మానుషో యేషు సమంతాన్న నిరుధ్యతే।
శాస్త్రాణి తాని నైశాని నరకల్పనజానితు ॥ ౧౪ ॥ యుగ్మం ॥
పునర్యత్రేశ్వరః శాస్త్రే పరమార్థో పవాద్యతే।
తచ్ఛాస్త్రం భ్రామకం సంయక్ నిరాకుర్వంతు సాధవః ॥౧౫॥
సర్వజ్ఞః సత్తమో నంతశక్తికః పరమేశ్వరః।
ఆత్మరూపః సుపుణ్యశ్చేతి మన్యంతే తదర్చకాః ॥ ౧౬ ॥
పరంత్వేతద్విరుద్ధం చేత్ తద్గుణానాం నిరూపణం।
కస్మిన్నప్యుచ్యతే శాస్త్రే తర్హ్యసచ్ఛాస్త్రమేవ తత్ ॥ ౧౭ ॥
తథాచ యాని శాస్త్రాణి న భవంత్యమలాని వై।
తాన్యైశ్వరాణి మా విద్ధి మర్త్యమాఢ్యోద్భవానితు ॥ ౧౮ ॥

ఇతి మతపరీక్షాయాం ఈశ్వరప్రదత్తసన్మతలక్షణ
నిర్దేశో నామ చతుర్థో ధ్యాయః ॥ ౪ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

వివేచనాయ శాస్త్రాణాం యద్ గురో లక్షణద్వయం।
నిర్దిష్టం భవతా తన్ మే సంయజ న్యాయ్యం ప్రతీయతే॥ ౧ ॥

శాస్త్రప్రవర్తకే శక్తిశ్చేన్నాప్యేతాతిమానుషీ।
తస్మ్యైశశాస్త్రవక్తా స ఇతి విద్యుర్నరాః కథం ॥ ౨ ॥
పునశ్చ సత్తమః శాస్త్రం యచ్ఛేత్ సత్తమం ఈశ్వరః।
ఇత్యత్ర సాధవః శంకాం క్వాపి కర్తుం న శక్నుయుః ॥ ౩ ॥
తస్మాన్న సంస్థితం యస్మిన్ శాస్త్రే తల్లక్షణద్వయం।
తచ్ఛాస్త్రం ఐశ్వరం నైవ బుధైర్జ్ఞేయం కదాచన ॥ ౪ ॥
యస్మింస్తు జ్ఞాయతే శాస్త్రే తచ్చిహ్నద్వయసంస్థితిః।
తచ్ఛాస్త్రం సుతురాం ఐశమితి న్యాయ్యా నుమా గురో ॥ ౫ ॥
కిమప్యేతాదృశం శాస్త్రం తచ్చిహ్నాంవితమైశ్వరం।
భవాంశ్చేద్ వేత్తి తద్వార్తాం తర్హి మాం వక్తుం అర్హసి ॥ ౬ ॥

॥గురురువాచ॥

శాస్త్రాణి లోకవర్తీని బహులాని విచార్య మే।
ఖృష్టీయసంజ్ఞకం శాస్త్రం ఏకం ఐశం ప్రతీయతే ॥ ౭ ॥
యే హి ప్రావర్తయన్నాదౌ తచ్ఛాస్త్రోక్తం మతం భువి।
తేష్వాసీత్ సంస్థితా శక్తిః సమస్తేష్వతిమానుషీ ॥ ౮ ॥
పునస్తత్ప్రోక్తశాస్త్రేషు యత్సర్వం వర్తతే మతం।
తత్ సంయిజ్ నిర్మలం భాతి సత్తమం చ సమంతతః ॥ ౯ ॥
యథా త్వేతస్య శాస్త్రస్య తత్వం శక్నోషి వేదితుం।
తథా తస్యాదితో వార్తాం వక్తుం అర్హామి విస్తరాత్ ॥ ౧౦ ॥
సర్గాదారభ్య మర్త్యానాముపదేశార్థం ఈశ్వరః।
దయాలురుక్తవానాజ్ఞాః సజ్జనేభ్యో ముహుర్ముహుః ॥ ౧౧ ॥
యథార్థాం త్వీశ్వరస్యార్చాం విహాయ ప్రాయశో నరాః।
భ్రమేణ దేవతాపూజాం భ్రష్టరీతిం సమాచరన్ ॥ ౧౨ ॥
పశ్చాద్ యహూద్యదేశీయైరనుష్ఠేయం విధిక్రమం।

నానా దేశాంశ్చ మోస్యాఖ్యే సజ్జనే ర్పయదీశ్వరః ॥ ౧౩ ॥
ఈశాదిష్టం చ తచ్ఛాస్త్రమితి విద్యుర్నరా యథా।
తథా క్రియాః స తత్సాక్షాన్ మోసిశ్చక్రే ఽమానుషీః ॥౧౪॥
ప్రాయః ప్రాగ్ విక్రమాదిత్యాదబ్దే సార్ధసహస్రకే।
తచ్ఛాస్త్రం ఈశ్వరేణోక్తం లిఖితం పుస్తకేషు చ ॥ ౧౫ ॥
దేశే యహూద్యకే ముష్మిన్ భారతాత్ పశ్చిమే స్థితే।
అన్యే పి భవ్యవక్తారో నేకే మోసిం వినా భవన్ ॥ ౧౬ ॥
నృణాం స్వకాలికానాం తే ఉత్తరాణాం చ నీతయే।
భవిష్యత్కర్మణాం వార్త్తాం ప్రోచురీశ్వరశిక్షితాః ॥ ౧౭ ॥
యా యాస్తే భవ్యవక్తారః ప్రాగూచుర్భావినీః క్రియాః।
తా జగ్ముః పూర్ణతాం పశ్చాత్ తద్భవ్యోక్త్యనుసారతః ॥౧౮॥
పుణ్యేషు భవ్యవక్తౄణాం తేషాం గ్రంథేష్వితస్తతః।
పశ్చాద్భవ్యస్య వృత్తాంతో నరత్రాతుః ప్రగీయతే ॥౧౯॥
శేషే పంచాశదబ్దేషు శకే తీతేషు వైక్రమే।
ప్రాదుర్బభూవ యాహూద్యే దేశే త్రాతా స కీర్తితః ॥౨౦॥
యం భువ్యాగామినం చఖ్యుః పుణ్యాస్తే భవ్యవాచకాః।
మహాత్మభ్యో పి తేభ్యః స దూరేణాసీన్మహత్తరః ॥ ౨౧ ॥
స్వయం హ్యవతరన్ నాకాన్ నృత్రాణాయేశ్వరాత్మజః।
నృరూపం దయయా ధృత్వా కన్యాసూనుర్బభౌ భువి ॥ ౨౨॥
దయాలురీశపుత్రః స యేషూఖృష్ట ఇతి స్మృతః।
నృజాతిం అంఘసాం దండాన్ మోచనార్థం అవాతరత్॥ ౨౩ ॥
సన్మార్గం చ నరాన్ నేతుం యతమానః సదుక్తిభిః।
ఆశ్చర్యైః కర్మభిః స స్వం మహిమానం అదర్శయత్ ॥ ౨౪ ॥
ఉగ్రైర్హి పీడితాన్ రోగైర్భూతగ్రస్తాంశ్చ దుఃఖితాన్।
సద్యః స వాక్యమాత్రేణ సుస్థీచక్రే సమంతతః ॥ ౨౫ ॥
మృతాంశ్చ జీవయామాస శ్మశానే పి సమర్పితాన్।
స్వకీయేన ప్రభావేణ స నృత్రాతా మహాత్మకః ॥ ౨౬ ॥

శేషే తు దోషహీనం తం దయం లోకోపకారిణం ।
ఈర్ష్యయా మృత్యుదండార్హం వినిర్ణిన్యుర్యహూదినః ॥ ౨౭ ॥
బలం చ ఖండితుం నృణాం క్షమః సన్ స స్వమేచ్ఛయా ।
మృత్యుం సేహే నృపాపార్థం ప్రాయశ్చిత్తచికీర్షుకః ॥ ౨౮ ॥
ప్రాయశ్చిత్తేతు తన్మృత్యా సంసిద్ధే స స్వశక్తితః ।
మృత్యోః పశ్చాత్ తృతీయే హ్ని పునర్జీవన్ బభౌ భువి ॥౨౯॥
తత్పశ్చాద్ అచిరాత్ స్వర్గమారురోహేశ్వరాత్మజః ।
శక్తిం చైవాత్మశిష్యేభ్యః ప్రాదదాదతిమానుషీం ॥౩౦॥
ప్రమాణైరీదృశైః స్పష్టైరతిమానుషశక్తిజైః ।
మతం ఖృష్టీయశాస్త్రోక్తం ఈశప్రత్తం ప్రతీయతే॥ ౩౧ ॥
ఖృష్టస్య చరితం చేత్తు విస్తారాజ్జ్ఞాతుం యిచ్ఛసి ।
తదా శ్రీఖృష్టసంగీతా త్వయా శిష్య విచార్యతాం ॥ ౩౨ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

న దృశ్యతే ధునాస్మాభిరతిమానుషకర్మణాం ।
కుత్రాప్యావిష్కృతిర్లోకే న వా విశ్రూయతే క్వచిత్ ॥౩౩॥
తస్మాత్ ప్రమాణహీనాని చరిత్రాణ్యద్భుతాని న ।
భవంతి ప్రత్యయార్హాణి సంసారే కీర్తితాన్యపి ॥ ౩౪ ॥
ఇత్యూచే ప్రాగ్ భవాంస్తస్మాద్ యాః ఖృష్టస్యాద్భుతాః క్రియాః
శ్రుతా మయా ధునా తాసాం ప్రమాణాని ప్రపంచయ ॥౩౫॥

॥గురురువాచ॥

మయోక్తాః సాంప్రతం యా యాః శ్రీఖృష్టస్యాద్భుతాః క్రియాః
కృతాస్తాః సాక్షిణాం సాక్షాద్ విపక్షైశ్చ పరీక్షితాః ॥ ౩౬ ॥
విపక్షాశ్చతురాస్తే తు తత్క్రియా అతిమానుషీః ।
పరీక్షామీర్ష్యయా కృత్వా నిహ్నోతుం న హ్యశక్నువన్॥౩౭॥
ఖృష్టే చ స్వర్గమారూఢే సద్యస్తచ్చరితాని వై ।
లోకే ప్రాచరయన్ గత్వా తస్య శిష్యా ఇతస్తతః ॥ ౩౮ ॥

యదాచ తచ్చరిత్రస్య నృమనస్సు స్మృతిః స్థితా।
తదానీమేవ తద్వార్త్తా పుస్తకేషు సమార్ప్యత ॥ ౩౯ ॥
కృతే తదైవ చామీషాం ప్రబంధానాం ప్రచారణే।
తత్ స్థాయాః క్వాపి వార్త్తాయాః ఖండనం న కృతం బుధైః ॥౪౦॥
తచ్ఛాస్త్రేష్వభవిష్యచ్చేన్ మిథ్యావాక్యలవో పి తు।
పివక్షైశ్చతురైస్తర్హి స నాస్థాస్యదఖండితః ॥ ౪౧ ॥
మతేహి విస్తృతే నూత్నే ఖ్రీష్టీయే తత్పరీక్షణం।
తత్ఖండనేచ్ఛయా చక్రుః పండితాస్తద్విరోధినః ॥ ౪౨ ॥
యదాత్వవాతరత్ ఖ్రీష్టో నరత్రాణాయ భూతలే।
సుశిష్టాః పండితాశ్చాసన్ తదానీం యవనాదయః ॥ ౪౩ ॥
నానావిద్యాన్వితం తేషాం పాండిత్యం లోకవిశ్రుతం।
ప్రబంధాధ్యయనాద్ భాతి భారతే పి చ కీర్త్తితం ॥ ౪౪ ॥

తథాచ భారతే కర్ణపర్వణి పంచచత్వారింశదధ్యాయే

॥ ౨౧౦౭ శ్లోకః ॥

సర్వజ్ఞా యవనా రాజన్ శూరాశ్చైవ విశేషత ఇతి॥

తాదృక్ పాండిత్యసంపన్నాస్తే తదానీంతనా జనాః।
ఖ్రీష్టీయశాస్త్రసత్యత్వం ఖండితుం నహ్యశక్నువన్ ॥ ౪౫ ॥
అన్యచ్చ పీడనాద్యుగ్రాచ్ఛ్రీఖ్రీష్టస్యానుయాయినాం।
తస్యాశ్చర్యచరిత్రస్య సత్యత్వం అనుభూయతే ॥ ౪౬ ॥
మతం యదా హి సంసారే తద్ విస్తర్తుం ప్రచక్రమే।
తదా తస్యానుగా ఆద్యాస్తాడనం సేహిరే దృఢం ॥ ౪౭ ॥
అతో యత్ తే మతం ప్రత్నం స్వం విహాయాపరం నవం।
క్లేశాఢ్యమన్వియుస్తత్ర హేతుః కశ్చిద్ భవేత్ స్ఫుటః॥ ౪౮ ॥

త్యక్తే హి స్వే మతే మర్త్యా ఇష్టప్రదమపీతరత్।
సహసా నానుగచ్ఛంతి కిం పునః క్లేశసంయుతం ॥ ४౯ ॥
తస్మాద్ దుఃఖాఢ్యమప్యాదౌ యే న్వయుః ఖ్రీష్టకం మతం।
దృఢత్వాత్ తత్ప్రమాణానాం తే నుజగ్ముర్నసంశయః ॥౫౦॥
మతంహి బుద్ధిమాన్ కో వా క్రూరపీడనసంయుతం।
తస్యాపరీక్ష్య సత్యత్వం శ్రద్దధానః సమాశ్రయేత్ ॥౫౧॥
అతః ఖ్రీష్టస్య నిశ్చీయ చరిత్రాణ్యద్భుతాని తే॥
క్రియాః సిద్ధాశ్చ తచ్ఛిష్యైరవలోక్యాతిమానుషీః ॥౫౨॥
మతస్య శ్రేష్ఠతాం దివ్యాం తదుక్తస్యోపలభ్యచ।
మతం తదాశ్రయన్ మర్త్యాస్తత్కాలీనా నచాన్యథా॥౫౩॥యుగ్మం॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

ఖ్రీష్టీయమతసత్యత్వజ్ఞాపనాయాతిమానుషీః।
క్రియాః ప్రవర్తకాస్తస్య ప్రాదుశ్చక్రుర్నృగోచరే ॥౫४॥
తథా యత్ తే మతం నీత్యై మనుష్యాణాం ఉపాదిశన్।
తదాసీత్ సత్తమం సంయగితి వక్తి భవాన్ స్ఫుటం ॥౫౫॥
కింత్వత్ర జాయతే శంకా తత్కాలీనా జనాః కథం।
మతం ప్రమాణయుక్తం తత్ తద్భక్తాంశ్చైవమేనిరే ॥౫౬॥

॥గురురువాచ॥

మతం యత్ ఖ్రీష్టకం ప్రత్నా నిరాకుర్వన్ యహూదినః।
పూర్వే చ యవనాస్తస్య కారణం వ్యాకరోమి తే ॥౫౭॥
ఐశం యహూద్యదేశీయే భవ్యవక్తృగణే ర్పితం।
సచ్ఛాస్త్రమితి తే శిష్య సంక్షేపేణ పురా వదం ॥౫౮॥
శాస్త్రేషు తేషు వృత్తాంతో నరత్రాతుశ్చ కస్యచిత్।
భవ్యస్య లిఖితస్తుభ్యం ఏతదప్యుక్తవాన్ అహం ॥౫౯॥

ఉక్తీస్తు భవ్యవక్తౄణాం ఐశ్వరీర్నావగంయ తే।
స్వైశ్వర్యవర్ధకం భూపం ప్రత్యైక్షంత యహూదినః॥౬౦॥
కింత్వీశ్వరాత్మజో నాకాత్ తద్దేశే వాతరద్ యదా।
తదానీమైహికైశ్వర్యధురం ధాతుం స నైహత ॥౬౧॥
పాపాత్ తూద్ధృతయే నృణాం అవతీర్ణో మహీతలే।
తన్మాత్రామైశ్వరం స్వం స మహిమానం అదర్శయత్ ॥౬౨॥
కింత్వైహికార్థమాత్రేచ్ఛాసమావిష్టా యహూదినః।
త్రాతారం స్వం నిరాచక్రురీశసూనుమపి స్థితం ॥౬౩॥
ఐశాజ్ఞోల్లంఘకాన్ యహ్మాత్ ఖృష్టో తర్జద్ యహూద్యకాన్।
అతోఽపి దుద్రుహుస్తస్మై సానుయాయిగణాయ తే ॥౬౪॥
మూర్త్యర్చియవనాద్యాస్తు ఖృష్టీయాన్ యదపీడయన్।
తద్ధేతురయమేవాసీదాసక్తిః స్వమతే దృఢా ॥౬౫॥
మతం హి ఖృష్టకా యత్ర యత్ర ప్రాచారయన్ స్వకం।
తత్రైవ తే మతం స్వీయం ఏకం సత్యం చచక్షిరే ॥౬౬॥
తస్మాత్ తైః ప్రోదితాం శ్రుత్వా మూర్తిపూజానిరాకృతిం।
రుషా దేవార్చకా దండైర్వివిధైస్తానతాడయన్ ॥౬౭॥
తద్దేశీయా హి రాజానో నవశాస్త్రప్రచారణాత్।
అతుష్టా రోద్ధుమైహంత బలాత్ తన్మతవిస్తృతిం ॥౬౮॥
శ్రీఖృష్టస్యానుగానాం తు తాదృశాద్ బాధవాదపి।
మతస్య నో తదుక్తస్య ప్రత్యరుధ్యత విస్తృతిః ॥౬౯॥
క్లేశస్య సహనే ధైర్యం ఖృష్టీయానాం విలోక్య హి।
యహూద్యా యవనాద్యాశ్చ భూయాంసో విస్మయం యయుః౭౦
యస్యార్థే చేదృశం దుఃఖం ఖార్ష్టకాః సేహిరే ముదా।
శ్రేష్ఠత్వం తన్మతస్యాన్యే జనా మంతుం ప్రచక్రిరే ॥౭౧॥

తథాచ బాధనేనాపి దృఢయా చ పరీక్షయా।
ప్రశంసాం ప్రాప్య సంసారే వవృధే ఖ్రీష్టకో గణః ॥౭౨॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

ఆశ్చర్యకర్మణాం శక్తిః ఖ్రీష్టీయేష్వాదిషు స్థితా।
ఇత్థం భూయో గురో పూర్వం మాం విజ్ఞాపితవాన్ భవాన్ ॥౭౩॥
అతస్తాన్ ఖ్రీష్టకానాద్యాన్ అతిమానుషశక్తికాన్।
కథం కే వ్యపరే మర్త్యా అభవన్ బాధితుం క్షమాః॥ ౭౪ ॥

॥గురురువాచ॥

ఆత్మరక్షార్థికాం తేభ్యః ఖ్రీష్టీయేభ్యో ఽతిమానుషీం।
తాం నాదాదీశ్వరః శక్తిం ప్రమాణార్థం మతస్య తు ॥ ౭౫॥
యదాచానేకదేశీయా జనాస్తన్మతమాశ్రయన్।
తథా ప్రాక్ సంస్థితా శక్తిః ఖ్రీష్టీయేషు న్యవర్తత ॥ ౭౬ ॥
యదాహి మేనిరే మర్త్యాస్తన్మతస్యేశ్వరోక్తతాం।
తదాద్భుతక్రియాశక్తేర్నాసీత్ కించిత్ ప్రయోజనం ॥ ౭౭ ॥
అన్యచ్చ క్లేశసోఢౄణాం ఫలం ఉత్పద్యతే మహత్।
లోభాదిరాగదాంతిశ్చ శ్రద్ధాయాశ్చ దృఢీకృతిః ॥ ౭౮ ॥
దుఃఖాని యే న భుంజంతి మదహర్తౄణి మానుషాః।
మజ్జంతి వ్యసనే ప్రాయో ధర్మం చైవ త్యజంతి తే ॥ ౭౯ ॥
అతో ద్భుతక్రియాశక్తిం ఆద్యేష్వర్పితవానపి।
ఖ్రీష్టీయేష్వీశ్వరో దుఃఖభోగాన్ న ప్రరరక్ష తాన్ ॥ ౮౦ ॥
బలేన మానుషేణాపి ప్రతిబద్ధం యదైధత।
మతం తత్ ఖ్రీష్టకం తత్ర శక్తిరైశీ ప్రతీయతే ॥ ౮౧ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

అల్పేష్వబ్దేషు ఖ్రీష్టస్య స్వర్గారోహణతః పరే।
గతేషు తచ్చరిత్రాణి వ్యరచ్యంతేత్యవగ్ భవాన్ ॥ ౮౨ ॥

తద్రైవ రచనా తేషాం సంసారే చ ప్రచారణం।
బభూవ న చ తత్పశ్చాదితి నిశ్చీయతే కథం ॥౮౩॥

॥గురురువాచ॥

వైక్రమస్యశకశ్యాదావవతారః కృపానిధేః।
ఖృష్టస్య భూతలే భూతః స్వర్గే చారోహణం పునః ॥౮౪॥
తద్రైవ తస్య వృత్తాంతో నృభిః పృష్టః కుతూహలాత్ ।
తేషాం విజ్ఞాపనార్థాయ పుస్తకేషు సమార్ప్యత ॥౮౫॥
తద్రైవామీ ప్రబంధాశ్చ వస్తుతో రచితా యితి।
అనేన వక్ష్యమాణేన ప్రమాణేన దిశామి తే ॥౮౬॥
శ్రీఖృష్టీయమతోత్పత్తేః సమారభ్యాధునావధి।
బుధైర్నిరంతరం గ్రంథ రచనా శతశః కృతా ॥౮౭॥
గ్రంథానాం చైకశస్తేషాం క్రమశః ప్రథమావధి।
సర్వేషాం రచనాకాలః సునిర్ణీతో భవద్ బుధైః ॥౮౮॥
ఖృష్టీయశాస్త్రభిన్నేషు తేషు గ్రంథాంతరేషుతు।
ఖృష్టీయం కీర్త్యతే శాస్త్రం ఉద్ధృతాశ్చ తదుక్తయః॥౮౯॥
తస్మిన్ గ్రంథాంతరౌఘే యే గ్రంథాః ప్రత్నతమాః స్మృతాః।
అవతారణికాః ఖార్ష్టశాస్త్రీయాస్తేష్వపి స్థితాః ॥౯౦॥
తద్గ్రంథరచనాకాలనిర్ణీతత్వాత్ ప్రతీయతే॥
శాస్త్రస్య రచనాకాలః ఖృష్టీయస్యాపి నిశ్చితః ॥౯౧॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

విపక్షుగోచరే సిద్ధాః శ్రీఖృష్టస్యాద్భుతాః క్రియాః
సమ్యక్ పరీక్షితాశ్చాపి తాస్తదానీంతనైర్జనైః ॥౯౨॥
తదానీం చైవ జీవత్సు తచ్చరిత్రస్య సాక్షిషు।
వార్తా యథా తథా సర్వా పుస్తకేషు సమార్ప్యత ॥౯౩॥

ఇత్యేతాం భవతా ప్రోక్తాం శ్రుతవాన్ అఖిలాం కథాం।
మన్యే ఖ్రుష్టీయశాస్త్రీయప్రమాణాని దృఢాన్యహం ॥౯౪॥
ద్వితీయంత్వైశశాస్త్రస్య చిహ్నం యత్ ప్రోక్తవాన్ భవాన్।
నైర్మల్యమితి ఖ్రుష్టీయే శాస్త్రే కిం తదపి స్థితం ॥౯౫॥

॥గురురువాచ॥

ద్వితీయం లక్షణం యత్ తే ఏశశాస్త్రవిశేషకం।
ప్రాచే హం తత్ స్ఫుటం భాతి మతే ఖ్రుష్టప్రవర్తితే ॥౯౬॥
తచ్చాప్తోక్తోపదేశానాం సర్వథా విమలత్వతః।
ఉత్పత్తిరైశ్వరీ భాతి ఖ్రుష్టీయస్య మతస్య మే ॥౯౭॥
పవిత్రాత్మా హి సన్ ఖ్రుష్టః పాపహీనశ్చ సర్వశః।
ఆవిశ్చక్రే సుకర్తవ్యం నృభిః పుణ్యనిదర్శనం ॥౯౮॥
కామక్రోధాభిమానాది భ్రష్టరాగవివర్జితః।
రోగార్తానాం విపద్బంధాన్ స ముమోచ దయామయః॥౯౯॥
మర్త్యాంశ్చ భ్రామితాన్ పశ్యన్ సత్యధర్మపరాఙ్ముఖాన్।
కామక్రోధాదిబద్ధాంశ్చ ముక్తిమార్గే నినాయ సః ॥౧౦౦॥
ఈశస్య హృత్స్థితం ప్రేమ పూజారీతిసమన్వితం।
భీయుక్తం మానవైః కార్యంచేతి నిత్యం ఉపాదిశత్ ॥౧౦౧॥
ముఖ్యేన తేన ధర్మేణ సార్ధమన్యాశ్చ సుక్రియాః।
కృపాం పరోపకారంచ సత్యమార్జవమేవచ ॥౧౦౨॥
నిర్వేదం మార్దవం చాపి కామలోభాదివర్జనం। ॥యుగ్మం॥
ఇత్యాద్యాన్ ఆదిశద్ ధర్మాన్ ఖ్రుష్టః పాపనిషేధకః॥౧౦౩॥
తస్మాచ్చిహ్నద్వయాత్ శిష్య వ్యాకృతాత్ సాంప్రతం మయా।
మతస్య ఖార్ష్టకస్యాహం తర్కయామ్యైశ్వరోద్భవం ॥౧౦౪॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

ఖ్రుష్టాత్ ప్రాగ్ భవ్యవక్తారో నేకే ఈశ్వరశిక్షితాః।
దేశే యహూద్యకే భూవన్ ఇతి పూర్వమవగ్ భవాన్ ॥౧౦౫॥

నృణాం ఉపాదిశన్ ధర్మాన్ యది తే భవ్యవాచకాః।
తదా ఖ్రుష్టావతారస్య కథం ఆసీత్ ప్రయోజనం ॥౧౦౬॥

॥గురురువాచ॥

ఐశాదేశప్రదానాయ నృనీత్యై వా న కేవలం।
క్షితావవాతరత్ ఖ్రుష్టః స్వర్లోకాదీశ్వరాత్మజః ॥౧౦౭॥
విశేషతస్తు మర్త్యానాం దండ్యానాం పాపహేతుతః।
పరిత్రాణాయ లోకేస ప్రాదురాసీన్ మహాత్మకః ॥౧౦౮॥
పరంతు తవ రుచ్యర్థం ఖ్రుష్టీయస్య మతస్య తే।
ప్రవక్ష్యామ్యధునా సారం నిబోధ్యం త్రాణలిప్సుకైః ॥౧౦౯॥
మంతవ్యా ప్రథమం శిష్య సర్వేషాం భ్రష్టతా నృణాం।
ఈశాజ్ఞోల్లంఘకాదాద్యాన్నః పరంపరయా గతాః ॥౧౧౦॥
ఆద్యోహి మానుషో శేషనృపితా సృష్ట్యనేహసి।
నిష్పాపో నిర్మలశ్చాసీన్ నిత్యశర్మా చ సర్వశః ॥౧౧౧॥
ఉల్లంఘ్య త్వీశ్వరస్యాజ్ఞాం కిల్విషాబ్ధౌ పపాత సః॥
సర్వా చ సంతతిస్తస్య భ్రష్టభావా ప్రజాయతే ॥౧౧౨॥
తద్భ్రష్టభావజాఘానాం హేతుతశ్చాఖిలా నరాః।
న్యాయేన దండం అర్హంతి స్వస్వమందక్రియాఫలం ॥౧౧౩॥
నృజాతిశ్చాఖిలా తస్మాద్ధర్వ్యాత్ పాపకలంకతః।
సామాన్యాన్ మలినీభూతా దండ్యా దండాద్ బిభేతిహ ॥౧౧౪॥
విశుద్ధ్యై తత్కలంకస్య తదుద్ధృత్యై చ దండతః।
శ్రీఖ్రుష్టో నృమహత్రాతా వతతారేశ్వరాత్మజః ॥౧౧౫॥
నృణాం చేశావమంత్రాణామపి త్రాణాచికీర్షుకః।
నృరూపం దయయా నీతః స దధారేశ్వరోపి సన్ ॥౧౧౬॥
కుమార్యాశ్చ సుతో జాతో యేషూఖ్రుష్టాభిధో పి చ।
స నృణాం పరివర్తేన దండం సేహే నరాంఘసాం ॥౧౧౭॥
తమోపి ఖండితుం శక్తిం జిఘాంసూనాం యహూదినాం।
స మృత్యుం స్వేఛయా సేహే నృహితాయ నరాఘహృత్ ॥౧౧౮॥

నిష్పాపస్య తథా తస్య యజ్ఞారూపేణ మృత్యునా।
అశేషమర్త్యపాపానాం ప్రాయశ్చిత్తమసాధ్యత ॥౧౧౯॥
ఎతస్మిన్ విషయే శిష్య నృత్రాణీయే ప్రతీయతే।
అతీవాశ్చర్యం ఐశస్య ప్రసాదస్య నిదర్శనం ॥ ౧౨౦ ॥
ఈశం హి స్వీయకర్త్తారం పాతారం చ కృతఘ్నకాః।
నాసేవంత నరా భక్త్యా న తదాజ్ఞా అపాలయన్ ॥ ౧౨౧ ॥
క్షమావాం స్త్వీశ్వరస్తేషాం స్వద్వేష్టృణామపి క్షయం।
న చక్రే కింతు పుత్రంస్వం తత్ త్రాణాయానుదద్ భువి ॥౧౨౨॥
స తు నృణాం పరిత్రాణం సాధయిత్వా స్వమృత్యునా।
ముక్తో మృత్యువశాజ్జివన్నచిరేణ బభౌ పునః ॥ ౧౨౩ ॥
తతః స స్వర్గం ఆరుహ్య మృత్యుజేతా మహాత్మకః।
పునర్భిమే విచారాహే స్వర్గాదాయాస్యతి క్షితౌ ॥ ౧౨౪ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

మనుష్యాః ఖ్రిష్టసంసిద్ధప్రాయశ్చిత్తఫలాని కిం।
లభంతే సకలా ఎవ కేవలా వా నృసత్తమాః ॥ ౧౨౫ ॥

॥గురురువాచ॥

యే లోకే సాధవో భాంతి తేపి శిష్య స్వభావతః।
ప్రభ్రష్టా స్వీయపాపాచ్చ దండయోగ్యా భవంతి వై ॥౧౨౬॥
నిష్పాపో మానుషః కోపి సంసారేత్ర న వర్త్తతే।
దుష్యంతి త్వీశ్వరస్యాగ్రే సర్వే న్యూనాధికం నరాః ॥౧౨౭॥
తస్మాచ్చ కేవలం ఖ్రిష్టప్రాయశ్చిత్తస్య హేతుతః।
నరా అఘక్షమాం లబ్ధుం శక్నువంతి న చాన్యథా ॥౧౨౮॥
పశ్చాత్తాపం తు యః కోపి స్వీయపాపకృతే దృఢం।
ఖ్రిష్టశ్రద్ధాన్వితః కుర్యాత్ స ముచ్యేత స్వకిల్బిషైః ॥౧౨౯॥
విమూఢాః పరమార్థంచ చింతయేయుర్న్నరా యథా।
తథా సదాత్మనా స్వేన కరోతీశః సహాయతాం ॥ ౧౩౦ ॥

సదాత్మనః ప్రసాదేన ఖృష్టే శ్రద్ధాం కరోతి యః।
ఈశాజ్ఞాపాలనం చైవ స్వర్గం శేషే స యాస్యతి ॥ ౧౩౧ ॥
యావత్ తు సోఽత్ర సంసారే జీవేత్ తావదఘోద్భవైః।
క్లేశైర్న మోక్ష్యతే సంమ్యగ్ వివిధైర్ధార్మికోఽపి సన్ ॥ ౧౩౨॥
యతః శ్రద్ధాదయో దుఃఖైః పరీక్ష్యన్తే గుణాః సమే।
సంసారసంపదాసక్తిర్దృఢాచ ప్రతిబద్యతే ॥ ౧౩౩ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

సదాత్మా యస్త్వయా ప్రోక్తో హే గురోఽకః స విద్యతే।
ఖృష్టశ్చ కథం ఈశస్య పుత్రః ఖృష్టీయకైర్మతః ॥ ౧౩౪ ॥

॥గురురువాచ॥

ఇదానీం విషయే యస్మిన్ శిష్య ప్రశ్నం కరోషి తం।
గూఢత్వాన్ మానుషీబుద్ధిరవగంత్తుం న శక్యతి ॥ ౧౩౫॥
యత్ తు ప్రతీయతే శాస్త్రాన్ మతారంభాచ్చ ఖృష్టకైః।
ధృతం పరంపరాప్రాప్తం మతం తత్ కథయామి తే ॥ ౧౩౬ ॥
పితృపుత్రసదాత్మేతి త్రిరూపాత్మక ఈశ్వరః।
మంతవ్య ఏక ఏవాపి నిర్వికారః సదా స్థితః ॥ ౧౩౭ ॥
పితేశ్వరోఽస్తి పుత్రశ్చ తథా విద్యత ఈశ్వరః।
సదాత్మా చేశ్వరోఽస్త్యత్ర కర్తవ్య ప్రత్యయోః దృఢః ॥ ౧౩౮ ॥
న త్రయస్త్వీశ్వరా జ్ఞేయా ఏక ఈశస్తు కేవలం।
అనాదిః శాశ్వతోఽనంతో నిర్వికారాత్మరూపకః ॥ ౧౩౯ ॥
స్వపుత్రం ప్రేరయామాస నృత్రాణాయ పితేశ్వరః।
పుత్రస్త్వవాతరత్ భూమౌ ప్రాయశ్చిత్తం ససాధ చ ॥ ౧౪౦॥
సదాత్మా చ ప్రసాదేన సత్తమేన స్వకేన వై।
నృషూత్పాదయతి శ్రద్ధాం తత్ స్వాంతాని పునాతి చ ॥ ౧౪౧ ॥

అతో త్యంత్తదయాహేతోః పితృపుత్రసదాత్మనాం।
ప్రేమ్ణా భయేన చాస్మాభిః స్తుతిః కార్యా నిరంత్తరం ॥౧౪౨॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

ఖ్రీష్టే యః కోపి విశ్వస్యాత్ లభతే సో ఘమోచనం।
స్వర్గీయానంద సంయుక్తమితి బుద్ధం భవద్వచః ॥౧౪౩॥
గమ్యాం విశ్వాసమాత్రేణ పాపముక్తింత్తు యే విదుః।
కిం తేఘాంముక్తిసౌగమ్యాన్ నాఘే మజ్జంత్తి ఖ్రీష్టకాః ॥౧౪౪॥

॥గురురువాచ॥

విశ్వాసాత్ కేవలాద్ యాంతి ఖ్రీష్టీయాః పాపమోచనం।
అన్యత్రైశదయా తఃక్వ శరణం దోషిణాం భవేత్ ॥౧౪౫॥
తిష్టేత్తు యో రతోంఘుస్సు శ్రీఖ్రీష్టస్యానుగోపి సన్।
నరస్స వ్యర్థవిశ్వాసః కిల్విషైః స్వైర్న మోక్ష్యతే ॥౧౪౬॥
విశ్వాసో వాస్తవో యస్య ఖ్రీష్టీయస్య స సంతతం।
కరోత్యంఘోఘృణాం ధర్మ్యైః కుకర్మాణిచ వర్జతి ॥౧౪౭॥
అంఘుః కృతే నుతాపం తుపాపవర్జనసంయుతం।
అకృత్వా పురుషః కోపి వాస్తవో నాస్తిఖ్రీష్టకః ॥౧౪౮॥
అన్యచ్చ జ్ఞాయతే శాస్త్రైః ఖ్రీష్టకైః శిష్య దౌష్టవం।
దణ్డ్యత్వం చైవ పాపస్య ఘృణిత స్యేశ్వరేణ వై ॥౧౪౯॥
యతో పహృతయే యస్యావతతారేశ్వరాత్మజః।
స్వదేహయజ్ఞరూపంచ ప్రాయశ్చిత్తం వ్యధాత్ స్వయం ॥౧౫౦॥
యచ్ఛోధనాయ చాశ్చర్యం ప్రాయశ్చిత్తం తమైశ్వరం।
ఆవశ్యకం వినిర్ణిన్యే దయాలుః పరమేశ్వరః ॥౧౫౧॥
తత్ పాపం విభునా దణ్డ్య మిహాముత్రభవేన్న కిం॥ విశేషకం॥
యత్నాచ్చ మానుషైస్త్యాజ్యం దుఃఖదంనరకావహం॥౧౫౨ త్రిభి॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

శ్రీఖ్రీష్టాదిష్టమార్గేణ సర్వథైవ ప్రయాంతి యే।
ఆచారః కీదృశస్తేషామిత్యేతన్ మే ప్రపంచయ ॥౧౫౩॥

॥గురురువాచ॥

ఖ్రీష్టీయా యే యథాశాస్త్రం సమంతాదాచరంతి తే।
సేవంతే ఈశ్వరం భక్త్యా తదాజ్ఞాః పాలయంతి చ ॥౧౫౪॥
అజస్రం చింతయంతశ్చ శ్రీఖ్రీష్టస్య దయాం వరాం।
కృతజ్ఞత్వేన తస్యేష్టాస్తే కుర్వంతి ముదా క్రియాః ॥౧౫౫॥
స్వాభావికాం చ జానంతో భ్రష్టతాం స్వామగర్వకాః।
పాపత్యాగాయ సామర్థ్యం తే ర్థయంతే సదాత్మనః ॥౧౫౬॥
దోషాశ్చ బహవో స్మాభిః కృతా మందైరనేకశః।
ఇత్థం విచింత్య శోచంతి యాచంతే చేశ్వరాత్ క్షమాం ॥౧౫౭॥
క్రియాశ్చాస్మాకం ఈశేన జ్ఞాతాః సర్వవిదేతి తే।
స్మరంత ఈశ్వరేష్టేన చేష్టంతే చలితుం పథా ॥౧౫౮॥
కృపాం ఈశస్య చాలోక్య కృతఘ్నానపి నౄన్ ప్రతి।
యతంతేతే పి నౄంస్తద్వదుపకర్తుం దయాలవః ॥౧౫౯॥
ఈశ ఏవ దదాత్యర్థమితి ధ్యాత్వా నిజం ధనం।
స్వేషు స్వభోగమాత్రార్థం న మన్యంతే సమర్పితం ॥౧౬౦॥
ధనంతు న్యస్తం అస్మాసు సుక్రియార్థై దయాలునా।
ఈశేనేత్యేవ మత్వా తే ప్రవర్తంతే సుకర్మసు ॥౧౬౧॥
భుంజానా మితరూపేణ చైహికాని సుఖాని తే।
స్వర్గీయశర్మ కాంక్షంతి తత్ర న్యస్తహృదో దృఢం ॥౧౬౨॥
ఖ్రీష్టీయా యే యథాశాస్త్రం ఆచరంతి సమంతతః।
ఆచారో విద్యతే తేషాం ఈదృశో నిర్మలాత్మకః ॥౧౬౩॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

యః ప్రోక్తో భవతా స్వర్గః కీదృగ్ లోకః స విద్యతే।
యా మతా ఖ్రీష్టకైర్ముక్తిః సా చ కీదృగ్ భవేద్ గురో ॥౧౬౪॥

॥గురురువాచ॥

భీమే మహావిచారాహే భీమతేజో న్వితః పునః।
శ్రీఖ్రీష్ట ఏష్యతి క్షౌణౌ సర్వవేత్తా క్షుదర్శకః ॥౧౬౫॥
తదా చాశేష మర్త్యానాం స విచారం కరిష్యతి।
నరాశ్చ సర్వదేశీయా లప్స్యంతే స్వక్రియాఫలం ॥౧౬౬॥
తదానీం ధార్మికాః స్వర్గే ముక్తిం ప్రాప్స్యంతి శాశ్వతీం।
దుష్టాశ్చ తాడయిష్యంతే సంతతం నరకే క్షయే ॥౧౬౭॥
మయా ప్రోక్తాతు యా ముక్తిర్న సా బ్రహ్మలయాత్మికా।
స్వర్గే త్వవస్థితిర్నిత్యా నిర్మలే పుణ్యశర్మదే ॥౧౬౮॥
మర్త్యైర్న సో ర్జితః స్వర్గః స్వకీయైః పుణ్యకర్మభిః।
శ్రీకృష్టస్య త్వనంతేన పుణ్యేనోపార్జితో స్తి సః ॥౧౬౯॥
అతః ప్రవిశ్య తత్స్వర్గే నృగణా న కదాచన।
తస్మాత్ పతేయురిష్టేతు తిష్ఠేయుస్తత్ స్థలే నిశం ॥౧౭౦॥
మర్త్యైః సంసారకారాస్థైః పాపాంధీభూతమానసైః।
బోద్ధుం న శక్యతే స్పష్టం తత్ సుఖం పారలౌకికం ॥౧౭౧॥
యా త్వాశోత్తేజికా వార్తా శాస్త్రాచ్ఛిష్యానుభూయతే।
తాం శ్రుత్వా స్వర్గలాభార్థం ఈహస్వ ప్రార్థయస్వ చ ॥౧౭౨॥
సంతః ఖ్రీష్టీయశాస్త్రోక్తం స్వర్గం యే ప్రాప్నువంతి తే।
అమృత్యుభావమాపన్నాస్తత్ర స్థాస్యంతి శాశ్వతం ॥౧౭౩॥
న తస్మిన్ సత్తమే లోకే శుభానందసమన్వితే।
ప్రవేష్టుం శక్నుయాచ్ఛోకో దుఃఖసంఘశ్చ పాపజః ॥౧౭౪॥

భూత్వా తేజస్వివద్బ్రాహ్మి నిర్మలాత్మా ప్రవృద్ధధీః।
భోక్ష్యత్యమ్లానమానందం పుణ్యో సౌ స్వర్గభాగ్గణః ॥౧౭౫॥
యత్ తత్ర ప్రాప్స్యతే శర్మ తస్య తత్వం నృశేముషీ।
తన్విదానీంతనీ సమ్యగ్ అవగంతుం న శక్యతి ॥౧౭౬॥
జన్మాన్ధః పురుషో యద్వత్ పీతశ్యామాద్యదర్శనాత్ ।
తత్తద్వర్ణప్రభేదం న బోద్ధుం శ్రుత్వా పి శక్నుయాత్ ॥౧౭౭॥
ఈషత్తు శాస్త్రతో విద్మః స్వర్గే ఈశ్వరసేవనాత్ ।
తన్మాహాత్మ్యేక్షణాచ్చైవ తత్ప్రేష్ణుశ్చ భయాన్వితాత్ ॥౧౭౮॥
స్వఃస్థస్య సంగమాచ్చాపి నృగణస్యామలాత్మనః।
నానాజ్ఞానప్రవృద్ధేశ్చ సుఖం దివ్యం భవిష్యతి ॥౧౭౯॥ యుగ్మం॥
అపూర్వశర్మలిప్సోస్తు స్వభావస్యామలత్వతః।
స్వర్లోకే కామజానందం కోపి నాభిలషిష్యతి ॥౧౮౦॥
ఇత్యాధిఫలసంయుక్తా స్వర్గ్యా ముక్తిరనంతికా।
శ్రీఖ్రిష్టస్యార్జితా మృత్యా యాచ్యా శిష్యైః శ్వరాద్ దృఢం౧౮౧
కాంక్షామాశాం చ మర్త్యానాం అతిశర్మైషిణామపి।
సాంసారికైస్తత్వతృప్తానాం విషయైః సైవ తర్పయేత్ ॥౧౮౨॥
న ముక్తిర్గమ్యతే యైస్తు తేషాం దణ్డో భయంకరః।
ఘోరాయాం దుర్గతౌ భవ్యస్తాడితానాం సనాతనం ॥౧౮౩॥
స్థానే భయానకే తస్మిన్నుగ్రపీడా న్వితే క్షయే।
యథా నో త్వం పతేరీశాత్ ప్రార్థయస్వ తథా క్షమాం॥౧౮౪॥
నృజాతిత్రాతరి శ్రద్ధాం కుర్వాణశ్చ దయామయే।
శ్రీఖ్రిష్టేఘుక్షమాం ప్రాప్తుం తద్వారా ప్రార్థనాం కురు ౧౮౫
ఫలంహి ఖ్రిష్టసిద్ధస్య త్రాణస్యాఖిలవంశజైః।
మనుష్యైః శక్యతే లబ్ధుం పాపఘ్నం నిత్యశర్మదం ॥౧౮౬॥
న కోపి మానవో జాతివిశేషాదికహేతునా।
తన్మతాలంబనోత్పన్నఫలానంశో భవత్యపి ॥౧౮౭॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

నరైశ్చేత్ సర్వదేశీయైర్గ్రాహ్యం ఆసీదిదం మతం।
కథం న సృష్టికాలే తదావిశ్చక్రే పరేశ్వరః ॥౧౮౮॥
కథం చ తత్ క్షణాదేవ తన్మతస్య ప్రచారణం।
స భూమేః సర్వనీవృత్సు న చక్రే సర్వశక్తిమాన్ ॥ ౧౮౯ ॥

॥గురురువాచ॥

మతం యత్ స్థాపితం శిష్య ప్రమాణైర్నైయిభిర్దృఢైః।
నేదృగ్భిః సంశయైః శక్యా ఖండితుం తస్య సత్యతా॥ ౧౯౦ ॥
సత్యం యదీశ్వరేణాస్మాన్నిత్యై ప్రాదుష్కృతం మతం।
తత్ తస్య దయయా జాతం నాధికారశ్చ తత్ర నః॥ ౧౯౧ ॥
ఈశస్య కృపయేదృశ్యా చాసంతుష్టా వయం యది।
బ్రూమః కథం మతం నాదావీశస్తత్ ప్రోక్తవానితి ॥౧౯౨॥
తదా కిం శిష్య నాస్మాకం ప్రతిభాత్యకృతజ్ఞతా।
వరస్యై శష్య విషయే వివాదం కుర్వతాం వృథా।౧౯౩।యుగ్మం॥
త్వత్సంశయస్య దత్తాని బుధైర్యాన్యుత్తరాణి తు।
తన్మధ్యే కథయిష్యామి కించిచ్ఛిష్య సమాసతః ॥ ౧౯౪ ॥
నిష్పాపో నిర్మలశ్చాసీదాద్యో నా సృష్ట్యనేహసి।
తదా న ఖ్రిష్టసిద్ధేన త్రాణేనాసీత్ ప్రయోజనం ॥ ౧౯౫ ॥
యత్కాలే త్వీశ్వరస్యాజ్ఞాం అతిక్రమ్య దుదోష నా।
తదైవాగామినస్త్రాతురీశశ్చక్రే ప్రతిశ్రవం ॥ ౧౯౬ ॥
చిరే కాలే గతే ఖ్రిష్టశ్చావిర్భూతోఽపి భూతలే।
తథాప్యాదౌ ప్రతిజ్ఞాత ఈశ్వరేణ తదాగమః ॥ ౧౯౭ ॥
తస్మాన్న స్యాన్నిరాకార్యం నూతనత్వాత్ ఖ్రీష్టకం మతం।
తద్ధ్యాదావప్యభివ్యక్తత్యావిశ్చక్రే తత్పరం విభుః ॥ ౧౯౮ ॥

కః కాలస్త్వభవద్ యోగ్యః ప్రాదుష్కారార్థం ఈశ్వరః।
న త్వన్యః కోపి నిర్ణేతుం సమ్యక్ శక్నోతి వస్తుతః ॥ ౧౯౯ ॥
యస్మిన్ కాల విశేషే తు శ్రీఖృష్టో వాతరద్భువి।
తస్య కాలస్య యోగ్యత్వం భాతి వక్తవ్య హేతుభిః ॥ ౨౦౦ ॥
మనుష్యాః ప్రాక్తనా అజ్ఞా అవిద్యాశ్చాభవన్నితి।
విదంతి ప్రత్నకాలీనపురావృత్త విదో బుధాః ॥ ౨౦౧ ॥
విద్యాం తు క్రమశః ప్రాప్య శ్రీఖృష్టో వాతరద్యదా।
తదా తిపండితా ఆసన్ విఖ్యాతా యవనాదయః ॥ ౨౦౨ ॥
యదా జ్ఞానాః స్థితా మర్త్యాశ్చేత్ ఖృష్టో వాతరత్తదా।
తద్విపక్షాస్తదా కింన తస్మింశ్ఛంకామకుర్వత ॥ ౨౦౩ ॥
ఈశేన వస్తుతో నున్నో సో థవా లోకవంచకః ॥ యుగ్మం ॥
ప్రాచీనమానుషాజ్ఞత్వాన్నహి భాతీతి వాదినః ॥ ౨౦౪ ॥
యదాతు కోవిదా జాతాః సత్యాసత్యపరీక్షణే।
నరాస్తత్ సమయే యోగ్యే శ్రీఖృష్టో వాతరద్ భువి ॥౨౦౫॥
తస్మాచ్చ పండితైః సుష్టు తచ్చరిత్రే పరీక్షితే।
న శక్యః సంశయః కర్తుం తత్ క్రియాః కల్పితా ఇతి॥ ౨౦౬ ॥
అన్యచ్చ యజ్జగత్ సృష్టేః పశ్చాత్ కాలే గతే చిరే।
శ్రీఖృష్టో వాతరత్ తత్ర ప్రతిభాతి ఫలాంతరం ॥ ౨౦౭ ॥
శ్రీఖృష్టాత్ ప్రాగ్ య ఉత్పేదే భవ్యవక్తృగణే భువి।
మహాన్నృతారకం భవ్యం స ప్రోవాచేశశిక్షితః ॥ ౨౦౮ ॥
తస్మాద్ యదా గతః ఖృష్టో భవ్యవాక్యానుసారతః।
తద్భవ్యవాక్ప్రమాణాత్ స ఈశనున్నో వినిశ్చితః ॥౨౦౯॥
మనుష్యే త్వాదిమే భ్రష్టే తత్క్షణాచ్చేదవాతరత్।
ఖృష్టస్తదా భవన్ నష్టం ప్రమాణం భవ్యవక్తృజం॥ ౨౧౦ ॥
తదాహి భవ్యవక్తౄణామనుత్పన్నత్వతో భువి।
యద్ భవ్యజ్ఞవచోజాతం ప్రమాణం తద్ధి నాభవత్॥ ౨౧౧ ॥

పునశ్చ యద్ విలంబేన ఖృష్టధర్మః ప్రచారితః।
తస్మాజ్ జ్ఞాతస్తమర్త్యైస్తదపేక్షాప్యజాయత ॥ ౨౧౨ ॥
అనేకే యావనాద్యాహి బుధాః ప్రాక్ తత్ప్రచారణాత్।
సన్మార్గపరలోకాదితత్త్వం గన్తుమమార్గయన్ ॥ ౨౧౩ ॥
తేషాంచ మతభిన్నత్వాత్ సర్వథా చాప్యనిశ్చయాత్।
ఐశీం నీతిం వినా గమ్యం సత్యమిత్యవిదన్ జనాః ॥ ౨౧౪ ॥
ఆసీచ్చేత్ ఖార్ష్టకో ధర్మస్త్వాదావేవ ప్రచారితః।
తదా బుధ్యన్ కథం మర్త్యాః స్వస్యా దుర్బలతాం ధియః ॥
ముహుర్ముహుస్తు సన్మార్గమార్గణే పండితైః కృతే।
భ్రమద్భిస్తైస్తు నావాప్తే విశ్వాసార్హే పథి క్వచిత్ ॥ ౨౧౫ ॥
తదైవ పండితైరైశనీత్యావశ్యకతా మతా।
సద్భిశ్చ ఖృష్టధర్మస్య కృతా పేక్షా విచారిభిః॥౨౧౬॥యుగ్మం॥
ధర్మశ్చ ఖార్ష్టకః సద్యో నోదితః సర్వభూతలే।
ఇత్థం ద్వితీయికా శంకా శృణు శిష్య తదుత్తరం ॥ ౨౧౭ ॥
యథార్థామర్చనాం స్వస్య ప్రత్నమర్త్యేభ్య ఈశ్వరః।
దయాలుర్జ్ఞాపయామాస తచ్ఛభేచ్ఛుర్ముహుర్ముహుః॥౨౧౯॥
విహాయ త్వీశ్వరస్యార్చాం ప్రాయశో భ్రాంతమానసాః।
అర్కేందుభాదిపూజాం తే ఈశానిష్టాం సమాచరన్ ॥ ౨౨౦ ॥
ఖృష్టో నృతారకః స్వర్గం చారురోహ పునర్యదా।
తదా తద్ధర్మవృత్తాన్తో బహుదేశేష్వఘోష్యత ॥ ౨౨౧ ॥
శ్రోతారశ్చాఖిలా యన్ న తమగృహ్ణన్ ముదా తదా।
తన్మాథ్యం ఏవ హేతుః స్యాత్తత్ర నాన్యచ్చ కించన ॥ ౨౨౨ ॥
తత్తద్దేశేష్వనేకేతు తం మనుష్యాః సమాశ్రయన్।
లోపశ్చ ప్రత్నధర్మాణాం అభూద్ దేశేషు కేషుచిత్ ॥౨౨౩॥
యద్ భూమేః సర్వనీవృత్సు ఖార్ష్టధర్మప్రచారణం।
ప్రాగేవ నో కృతం సమ్యక్ తత్ర కో వేద కారణం ॥౨౨౪॥

యత్కాలే యత్ప్రకారేణ యద్యద్వస్త్విచ్ఛతీశ్వరః।
తదా తథా స తద్దత్తే నాధికారశ్చ తత్ర నః ॥౨౨౫॥
దరిద్రో యశ్చిరం స్థిత్వా శేషే ప్రాప్నోతి సంపదం।
స తద్విలంబలబ్ధత్వాత్ తామగ్రాహ్యాం న మన్యతే ॥౨౨౬॥
తద్వచ్చ యైర్విలంచేన విజ్ఞాతం ఖ్రైష్టకం మతం।
తే నార్హంతి నిరాకర్తుం గృహీతుం తు ముదైవ తత్ ॥౨౨౭॥
న కార్యః సంశయః శిష్య విషయేత్ర త్వయేదృశః।
జనైర్హి సర్వదేశీయైర్గ్రాహ్యం ఖ్రీష్టీయకం మతం ॥౨౨౮॥
గరీయాన్ పాపరూపో హి రోగో వ్యాప్నోతి భూతలం।
ప్రతీకారేణ సర్వేషాం నృణాం చాస్తి ప్రయోజనం ॥౨౨౯॥
శ్రీయేషూఖ్రీష్టసిద్ధాత్తు ప్రాయశ్చిత్తాద్వినా నహి।
ఏనోరోగప్రతీకారో స్తీతరో భూమిమణ్డలే ॥౨౩౦॥

ఇతి మతపరీక్షాయాం ఖ్రీష్టీయమతప్రమాణప్రదర్శనం
నామ పంచమోధ్యాయః ॥౫॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

శ్రీఖ్రీష్టే ప్రత్యయః కార్యః సర్వైస్త్రాణేచ్ఛుభిర్నరైః।
ఇత్థం భవన్ముఖాత్ స్పష్ట ఉపదేశః శ్రుతో గురో ॥౧॥
ప్రోక్తానాం త్వృషిభిః ప్రత్నైః పూజితానాంచ భారతే।
వేదస్మృత్యాదిశాస్త్రాణాం ఈశోక్తత్వం న వేత్సి కిం ॥౨॥
తచ్ఛాస్త్రదిష్టమార్గేణ ప్రచలంతః పరంపరం।
ప్రతీక్షంతేత్ర దేశీయాః శ్రద్ధధానాః పరంపదం ॥౩॥
ప్రత్యాశాం కిమిమాం తేషాం విఫలాం మన్యతే భవాన్।
న వేతి సంశయచ్ఛిత్త్యా యుపదేష్టుం గురో ర్హసి ॥౪॥

॥గురురువాచ॥

యం త్వత్ ప్రశ్నోత్తరం వక్ష్యే విస్తరాత్ సువిచార్య తే ।
తం శృణ్వపక్షపాతేన సత్యమార్గేచ్ఛయాపి చ ॥ ౫ ॥
అశేషా మానుషాః ప్రాయో విద్యంతే పక్షపాతినః ।
స్వశైశవావదీష్టేషు విషయేషు రతా దృఢం ॥ ౬ ॥
యస్తు నా సత్యమాత్రార్థీ సర్వస్వార్థానపేక్షయా ।
స ఏవ కేవలః శిష్య బుధో స్తి వాస్తవః స్మృతః ॥ ౭ ॥
త్వత్పృష్టవిషయే తస్మాద్ వక్ష్యమాణం మయోహానం ।
గృహాణ శరలో భూత్వా త్యక్తధీదృష్టిబాధకః ॥ ౮ ॥
శాస్త్రే చ మానవే ప్రోక్తాం ఉపదేశం స్మరంనహం ।
చేష్టిష్యే మృదుభిర్వాక్యైరావిష్కర్తుం స్వమాశయం ॥ ౯ ॥

తథాచమానవశాస్త్రే ద్వితీయాధ్యాయే శ్లోకః ౧౫౯

అహింసయైవ భూతానాం కార్యం శ్రేయోనుశాసనం ।
వాక్ చైవ మధురా శ్లక్ష్ణా ప్రయోజ్యా ధర్మమిచ్ఛతేతి ॥

వచస్తు చేత్ప్రతీయేత క్వచిన్ మామకమప్రియం ।
త్వం మా మన్యస్వ నిందోత్థమాశయస్య వశాత్తు తత్ ॥ ౧౦ ॥
గుణాన్ హి వివిధాన్ వేద్మి భారతీయవిపశ్చితాం ।
తేషాం యచ్చాప్రియం బ్రూయాంసంతప్తః స్యాంతతోభృశం ౧౧
సత్యాసత్యాధ్వనోర్యేన వివేకస్తు భవేత్ స్ఫుటః ।
వక్తవ్యం తన్ మయా సర్వం నిహ్నోతుం చ న శక్యతే ॥ ౧౨ ॥
భారతీయేషు వేదాదిశాస్త్రేషు ప్రాప్యతే న వా ।
చిహ్నద్వయంతు మత్ ప్రోక్తమితి దేక్ష్యామి సాంప్రతం ॥ ౧౩ ॥
ప్రమాణం ప్రథమం సత్యశాస్త్రస్యాద్భుతసాధికా ।
శక్తిః ప్రవర్తకే తస్య స్థితా స్పష్టేత్యవాదిషం ॥ ౧౪ ॥

ఇత్యాదిలక్షణాభావాద్ యాని శాస్త్రాణి భారతే।
మతాని తాని నైశాని జ్ఞాతవ్యానీతి మే మతిః ॥ ౧౫ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

కిం అత్రత్యేషు శాస్త్రేషు భూయో నో ప్రాప్యతే గురో।
చిత్రో దేవాదిసిద్ధానాం వృత్తాన్తో ద్భుతకర్మణాం ॥ ౧౬ ॥

॥గురురువాచ॥

యే వర్తంతే పురాణేషు వృత్తాంతా దైవకర్మణాం।
నాస్మాభిః ప్రత్యయస్తత్ర కార్యో కృత్వా పరీక్షణం ॥ ౧౭ ॥
యైర్లింగైః పరిచీయేరన్ కథాః సత్యాస్తథా నృతాః।
చతుర్థే తే ధ్యయే తాని విస్తరాత్ ప్రోక్తవాన్ అహం॥౧౮॥
భవంత్యసంభవా యేషు ప్రబంధేషు స్థితాః కథాః।
తేషాం సుసావధానేన పరీక్షా కర్తుం అర్హ్యతే ॥ ౧౯ ॥
న శ్రూయంతే న దృశ్యంతే కృతా ఆధునికైర్నరైః।
క్రియాః కుత్రాపి లోకే స్మిన్నతిమానుషశక్తిజాః ॥ ౨౦ ॥
న క్వాప్యావిష్కృతో దేవ ఇదానీం భూమిమండలే।
భీమైర్విస్మాపయత్యస్మాన్ స్వచమత్కారకర్మభిః ॥ ౨౧ ॥
తస్మాచ్చ ప్రత్నకాలీనా యాః కీర్త్యంతే ద్భుతక్రియాః।
కృతాస్తాస్తత్వతః సర్వా నవేతి ప్రష్టుం అర్హ్యతే ॥ ౨౨ ॥
యా యాః ప్రమాణహీనాశ్చ ప్రకీర్త్యంతే ద్భుతక్రియాః।
ప్రమాణాభావతః సర్వా అప్రత్యేయా భవంతి తాః ॥ ౨౩ ॥
కృతా యాః సాక్షిణాం సాక్షాత్ సాక్షిభిశ్చ పరీక్షితాః।
వార్తాచ లిఖితా యాసాం సద్యో లోకే చ కీర్తితాః ॥౨౪॥
క్రియాస్తా ఏవ విశ్వాస్యాస్తథ్యాశ్చ ప్రతిభాంతి మే।
శక్తిశ్చ తాదృశీ యేషాం తేష్వైశం శాస్త్రం అర్పితం॥౨౫॥
కింతు యాః సాక్షిణాం సాక్షాన్ నాక్రియంతాద్భుతక్రియాః।
వార్తా చ సకలా యాసాం ఆదౌ గ్రంథేషు నార్ప్యత ॥ ౨౬ ॥

తాస్తా అనిశ్చితాః సమ్యక్ సంశయార్హాశ్చ సర్వశః।
ప్రాయశ్చ కల్పితా ఇత్థం నిర్ణయో ఽస్తీహ శిష్య మే ॥ ౨౭ ॥
యా అత్రత్యేషు శాస్త్రేషు కీర్తితా అద్భుతక్రియాః।
న తాసు ప్రత్యయః కార్యో మన్యే శిష్య మనీషిభిః ॥ ౨౮ ॥
తాసాం హి వర్ణనం యేషు ప్రబంధేషు ప్రశస్యతే।
తే కావ్యరూపకా భాంతి తద్వార్తాశ్చాప్యసంభవాః ॥ ౨౯ ॥
కస్మింశ్చ తత్ప్రబంధానాం రచనా సమయే కృతా।
తదర్థకావ్యరూపత్వాద్ వినిర్ణేతుం న శక్నుమః ॥ ౩౦ ॥
వార్తాశ్చ తత్రవర్తిన్యః సాక్షిణాం గోచరే కృతాః।
గ్రంథేషు చార్పితా సద్య ఇతి నైవ ప్రతీయతే ॥ ౩౧ ॥
అతో ద్భుతక్రియాశక్తేః ప్రోక్తనేష్వృషిషు స్థితిః।
శాస్త్రాణాం చేశ్వరోక్తత్వం వినిశ్చేతుం న శక్యతే ॥ ౩౨ ॥
ప్రత్యూతానిశ్చయాత్ తస్మాత్ ప్రమాణాభావతో పి చ।
మునిబ్రజోక్తశాస్త్రాని నైశ్వరాణీతి భాతి మే ॥ ౩౩ ॥
ప్రష్టవ్యాణాం సంశయచ్ఛిత్త్యై ప్రమాణాని హి యస్య న।
శాస్త్రస్య సంతి తచ్ఛాస్త్రం ఐశం నాస్తీతి తర్క్యతే॥ ౩౪ ॥
ఈశో హి స్వస్య శాస్త్రస్య నిశ్చయార్థం అనేకధా।
ప్రమాణాని ప్రదాతుం నః శక్నోత్యత్ర న సంశయః॥ ౩౫ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

ఏతద్దేశీయ శాస్త్రస్థాన్ వృత్తాంతాన్ దేవకర్మణాం।
భవాన్ అనిశ్చితాన్ ప్రాయః కావ్యరూపాంశ్చ మన్యతే॥ ౩౬ ॥
భావత్కో నిర్ణయస్త్వేష యథార్థో విద్యతే నవా।
ఇతి జ్ఞానాయ శాస్త్రాణాం తత్త్వం శుశ్రూష ఆదితః ॥ ౩౭ ॥

॥గురురువాచ॥

అత్రత్యేభ్యో న్యశాస్త్రేభ్యో విద్యతే ప్రాక్తనా శృతిః।
శ్రవణాచ్ఛ్రుతిరాఖ్యాతా పూర్వాచార్యముఖాచ్ఛ్రుతా॥౩౮॥
ఆసౌ హి శ్రౌతమంత్రాణాం బ్రాహ్మణానాం చ సంహితా।
నాసీదలిఖితా ఆసన్ మంత్రాద్యాస్తు పృథక్ పృథక్ ॥ ౩౯ ॥
పశ్చాత్తు ప్రాక్తనః కశ్చిత్ సంచీయాగ్రంథయద్ బుధః।
తాన్ సర్వాన్ రచనాతశ్చ వేదవ్యాస ఇతి స్మృతః ॥౪౦॥
తత్ప్రాక్కాలీన వార్తాయాస్తత్త్వం కాలాత్యయాద్ వయం।
వితర్కేణానుమామో వై నిశ్చేతుం తు న శక్నుమః ॥ ౪౧ ॥
మంత్రాస్తు ప్రాయశోగ్నీంద్రసూర్యాదిస్తవరూపకాః।
విద్యంతే ఉపదిష్టస్తు బ్రాహ్మణేషు విధిక్రమః ॥ ౪౨ ॥
నివృత్తే ప్రాయశః పాఠే పూజితాయా అపి శృతేః।
తథా నిరుక్తశబ్దేషు తత్ర భూరిషు సత్సు చ ॥ ౪౩ ॥
విప్రా ఆధునికాః ప్రాయస్తదర్థజ్ఞా భవంతి న।
న వా తద్విధ్యనుష్ఠానం పూర్వవత్ కుర్వతే జనాః॥౪౪॥ యుగ్మం॥
యా వేదవర్తినీ భాషా సా శనైర్వికృతా భవత్।
శాస్త్రీయాధునికా భాషా చాన్యరూపా ప్రతీయతే ॥ ౪౫ ॥
గ్రంథేషు నార్పితా ఆసన్ వేదాః ప్రాక్ శృతిరూపకాః।
ఐతిహ్యేన తు సంప్రాప్తా ఇతి శిష్య మయోదితం ॥ ౪౬ ॥
తస్మాద్ యైః ప్రోదితా మంత్రా బ్రాహ్మణాని చ శాస్త్రిభిః ॥
నాస్మాభిః శక్యతే జ్ఞాతుం తద్వృత్తాంతో యథాతథః ॥ ౪౭ ॥
మంత్రాణాం ఉక్తికాలం చ తద్వజ్జ్ఞాతుం న శక్నుమః।
వార్తా తు విద్యతే తేషాం ఘనధ్వాంతసమావృతా ॥ ౪౮ ॥
అతస్తే మంత్రవక్తార ఆసన్నీశ్వరచోదితాః।
ఆశ్చర్యకర్మకర్తారశ్చేతి స్యాన్నిశ్చయః కథం ॥ ౪౯ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

వేదానాం ఈశ్వరోక్తత్వే గురో శంకా భవేత్ కథం।
కిం తాన్న ప్రోక్తవాన్ బ్రహ్మ స్వయం సృష్టేరనేహసి ॥౫౦॥

॥గురురువాచ॥

నైకస్మిన్ సమయే వేదాః సంపూర్ణాః ప్రోదితాః సకృత్।
మంత్రా భిన్నాస్తు భిన్నేషు కాలేష్వాప్తాః పృథక్ పృథక్ ॥౫౧॥
ఋగ్యజురాదివేదానాం అనుక్రమణికాసు హి।
తత్తన్మంత్రప్రవక్తౄణామభిఖ్యా లిఖితాః స్థితాః ॥౫౨॥
విద్యంతేగ్న్యాదిదేవానాం స్తవా మంత్రేషు కేషుచిత్।
స్థితా చ కేషుచిద్ రాజ్ఞాముదారాణాం గుణస్తుతిః ॥౫౩॥
సృష్టేః కాలాత్ పరం తత్తద్భూపాలానాం సముద్భవాత్।
ఊహే తత్ స్తోతృమంత్రాణాం సృష్టేః పశ్చాత్ సముద్భవం॥౫౪॥
క్రియా బహ్వ్యశ్చ లౌకిక్యః సంగ్రామాద్యా ఇతస్తతః।
కీర్త్యతే శ్రౌతమంత్రేషు తథా సంజ్ఞాశ్చ భూభుజాం॥౫౫॥

యథా ఋగ్వేదీయప్రథమాష్టకస్య చతుర్థాధ్యాయే ఉక్తం।

త్వం ఆవిథ నర్యం తుర్వశం యదుం
త్వం తుర్వీతిం వయ్యం శతక్రతో॥
త్వం రథమేతశం కృత్వ్యే ధనే త్వం
పురో నవతిం దంభయో నవేతి॥

క్వచిచ్చోపనిషత్స్వేవం కీర్తనాద్ రామకృష్ణయోః।
శ్రుతేః కేషాంచిదంశానాం తర్కయామి నవీనతాం ॥౫౬॥
కృష్ణో హి దేవకీసూనుశ్ఛాందోగ్యే కీర్త్యతే కిల।
రామచంద్రస్తథా రామతాపనీయే చ వర్ణ్యతే ॥౫౭॥

తథాచ ఛాందోగ్యోపనిషదస్తృతీయే కింవా
పంచమే ప్రపాఠకే ఉక్తం॥

అథ యత్తపోదానమార్జవమహింసా సత్యవచన మితి తా అస్య దక్షిణా స్తస్మాదాహుః సోష్యత్యసోష్టేతి పునరుత్పాదనమేవాస్య తన్మరణమేవావభృథ స్తద్వై తద్ఘోర ఆంగిరసః కృష్ణాయ దేవకీపుత్రాయోక్త్వోవాచాపిపాస ఏవ స బభూవ సో న్తవేలాయామేతత్ త్రయం ప్రతి పద్యే తాక్షితమస్యచ్యుత మసి ప్రాణసంశితమసీతి తత్రైతే ద్వే ఋచౌ భవతః॥

కించ రామతాపనీయశ్లోకేషు తద్వదుక్తం॥

ఓం నమో థర్వవేదాయ రామభద్రస్వరూపిణే ।
చిన్మయే స్మిన్మహావిష్ణౌ జాతే దాశరథౌ హరౌ ॥
రఘోః కులే ఖిలం రాతి రాజతే యో మహీస్థితః ।
స రామ ఇతి లోకేషు విద్వద్భిః ప్రకటీకృతః ॥
రాక్షసా యేన మరణం యాంతి స్వోద్రేకతో థవా ।
రామనామ భువి ఖ్యాతం అభిరామేణ వా పునః ॥
రాక్షసాన్ మర్త్యరూపేణ రాహుర్మనసిజం యథా ।
ప్రభాహీనాంస్తథా కృత్వా రాజ్యార్హాణాం మహీభృతాం ॥
ధర్మమార్గం చరిత్రేణ జ్ఞానమార్గం చ నామతః ।
తథా ధ్యానేన వైరాగ్యం ఐశ్వర్యం యస్య పూజనాత్
తథా రాత్యస్య రామాఖ్యా భువి స్యాదథ తత్వతః ।
రమంతే యోగినో నంతే నిత్యానందే చిదాత్మని ॥
ఇతి రామపదేనాసౌ పరబ్రహ్మాభిధీయతే ।
చిన్మయస్యాద్వితీయస్య నిష్కలస్యాశరీరిణ ॥

ఇత్యాదినా ॥

త్రేతాయాం తూదభూద్ రామః కృష్ణశ్చ ద్వాపరే తథా।
ఇత్యత్ర త్యేషు శాస్త్రేషు ప్రాయః సర్వత్ర సంమతం ॥౫౮॥
భూషా తు యత్ర కీర్త్యేతే త్రేతాద్వాపరసంభవా।
తచ్ఛాస్త్రరచనా సృష్టిసమయే సంభవేత్ కథం ॥ ౫౯ ॥
శ్రౌతా మంత్రాదయశ్చాపి యే సర్వాపేక్షయా దిమాః।
తే సృష్టిసమయే నోక్తా వస్తుతస్తు కలౌ యుగే ॥ ౬౦ ॥
తస్మాత్తే వైదికా మంత్రా న జ్ఞేయా బ్రహ్మణోదితాః।
భిన్నైస్తు భిన్నకాలేషు కృతాః కార్యవశాద్ బుధైః ॥ ౬౧ ॥
శృతిశ్చ యుగపన్నోక్తా సంపూర్ణా సృష్ట్యనేహసి।
క్రమేణ ప్రోదితా త్విత్థం తత్ప్రమాణాంతరం శృణు॥ ౬౨॥
జ్ఞాతే శాస్త్రీయభాషాయా రూపే ద్వే తద్విచారిభిః।
శ్రౌతంచాధునికంచైవ భేదయుక్తే పరస్పరం ॥ ౬౩ ॥
తయోర్విభక్తిషు స్పష్టం వైలక్షణ్యం ప్రతీయతే।
ప్రాయశ్చ శాస్త్రవేత్తారః శ్రౌతీం భాషాం న జానతే॥ ౬౪ ॥

॥ యథా వైదికం రూపం ॥

వాయవాయాహి దర్శతే మే సోమా అరంకృతాః
తేషాం పాహి శృధీ హవం ॥

॥ ఆధునికం చ రూపం ॥

వాయవాయాహి దర్శనీయే మే సోమా అలంకృతాః
తేషాం పాహి శృణు హవం ॥

యా భాషా వైదికీ చాసౌ నానాభాషాసువేత్తృభిః।
బుధైః శాస్త్రీయభాషాయా మతా సా రూపమాదిమం ॥౬౫॥
తస్యాం వాణ్యాంతుపూర్వస్యాంసంస్కృతాయాంక్రమాత్క్రమాత్
శేషే యా ధునికీ భాషా సోదభూత్ సుపరిష్కృతా ॥ ౬౬ ॥

భాషాయాశ్చాదిమం రూపం ఉక్తం యత్ సాంప్రతం మయా।
తేన ప్రాయో ఖిలా మంత్రా విశిష్యంతే హి వైదికాః ॥ ౧౭ ॥
కింతు క్వచిత్ క్వచిన్ మంత్రే తథైవోపనిషత్సు చ।
నూత్నం శాస్త్రీయభాషాయా రూపం కాసుచిదీక్ష్యతే॥ ౧౮ ॥
యస్మింశ్చ వైదికే మంత్రే యాసు చోపనిషత్సు హి।
రూపం శాస్త్రీయభాషాయా నూత్నమేవ ప్రతీయతే॥ ౧౯ ॥
తే తే మంత్రాదయో నూత్నా నిర్ణీయంతే విచారిభిః । యుగ్మం।
న చాన్యమంత్రవత్ ప్రత్నాః ప్రతిభాంతీతి బుధ్యతాం॥౨౦॥
అతః సృష్టేః పరం కాలే చిరే తీతే క్రమాత్ క్రమాత్ ।
ప్రాచ్యంత పణ్డితైర్వేదా నాత్ర మే భాతి సంశయః ॥౨౧॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

యా భాషా వైదికీ యచ్చ లౌకికం సంస్కృతం తయోః।
సమానప్రత్నతాం కిం న సమ్మన్యంతే విపశ్చితః ॥ ౨౨ ॥
తస్మాత్ కేన ప్రమాణేన నిశ్చినోతి భవాన్ స్ఫుటం।
ప్రత్నత్వం శ్రౌతభాషాయా లౌకిక్యాస్తు నవీనతాం॥ ౨౩ ॥

॥గురురువాచ॥

మనుష్యాః సర్వదేశీయా రీతిభాషాదిషు క్రమాత్।
వికారం యాంతి తజ్జ్ఞాతం పురావృత్తసువేత్తృభిః ॥ ౨౪ ॥
తస్మాద్ యే ప్రాక్తనా గ్రంథా యే చ నూత్నతరాస్తతః।
తత్తద్భాషీయరూపస్య భేదః సర్వత్ర దృశ్యతే ॥ ౨౫ ॥
భాషా హి యావనీ ప్రత్నా భాషా అన్యాశ్చ భూరయః।
స్థితా అసంస్కృతా పూర్వం సిద్ధిం ప్రాపుః శనైః శనైః॥౨౬॥
తద్వచ్చాత్రత్యశాస్త్రీయభాషాపి ప్రాగసంస్కృతా।
ప్రసర్పతి స్మ సంస్కారం ఇత్యేతత్ తర్కయామ్యహం ॥ ౨౭ ॥

అన్యచ్చ యుగపద్ వేదాశ్చేత్ కార్త్స్న్యేనోదితాః సకృత్।
తద్ భాషాభిన్నరూపత్వే హేతుం తర్హి బ్రవీషి కం ॥ ౨౮ ॥
సంపూర్ణా యుగపద్ వేదా బ్రహ్మణా ప్రోదితా యది।
భాషాయాః సర్వథా సామ్యం సర్వత్రైవ తదా భవేత్ ॥౨౯॥
శాస్త్రే సంత్రాది సంచేతుర్వ్యాసాఖ్యస్య చ యా కథా।
స్థితాస్త్యనిశ్చితా సమ్యక్ సాప్యవ్యక్తా చ భాతి మే ॥ ౩౦ ॥
అతస్తస్మిన్ స్థితా వ్యాసే శక్తిరద్భుతకర్మణాం।
ఐశం శాస్త్రం చ విహితం ఇత్యేతన్ నైవ నిశ్చితం ॥ ౩౧ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

శ్రుతిశ్చేన్ నేశ్వరోక్తాస్తి వ్యాసశ్చేన్ నేశచోదితః।
తదా పరంపరం ధీరైస్తత్ప్రామాణ్యం మతం కథం ॥ ౩౨ ॥

॥గురురువాచ॥

తవ ప్రశ్నోత్తరం వక్ష్యే సమాప్తే శాస్త్రవర్ణనే।
వృత్తాంతో హ్యన్యశాస్త్రాణాం వక్ష్యమాణో వశిష్యతే॥౩౩॥
మహాభూతార్చనామాదౌ ప్రాయో నాన్యచ్చ పూజనం।
జనా ఆచేరురత్రత్యా ఇతి వేదాత్ ప్రతీయతే ॥ ౩౪ ॥
పశ్చాత్ తు త్రీన్ గుణాన్ భిన్నాన్ ఈశ్వరస్య విపశ్చితః।
ప్రకల్ప్యైచుస్తదుత్పన్నాన్ విశ్వసృష్టిస్థితిక్షయాన్ ॥ ౩౫ ॥
స్రష్టారం వేధసం దేవం పాతారం చ తథా హరిం।
సంహర్తారం శివం చేతి సంమత్యాపూజయన్ బుధాః॥ ౩౬ ॥
తత్వం చ విష్టపోత్పత్తేరవిజ్ఞాయ బహూని తే।
రూపాణి కల్పయామాసుః ప్రకృతేః పురుషస్య చ ॥ ౩౭ ॥
నానారూపాన్వితాః శక్తీర్నానారూపేశ్వరస్య చ।
ప్రకల్ప్య మేనిరే తాసాం ద్వారా సృష్ట్యాదిసాధనం ॥ ౩౮ ॥

వికారం క్రమశః ప్రాప్తే మతే త్రత్యే తు శాస్త్రిణః।
వృందే ప్రావేశయంఘోరాన్ సజ్జనాంశ్చ దివౌకసాం॥ ౮౯ ॥
ఇత్థం చ రామకృష్ణాద్యా గుణైః స్వైర్విశ్రుతా నరాః।
అత్యుక్త్యా మగధాదీనాం ఆరోహన్ దేవతాపదం ॥ ౯౦ ॥
ఇదానీం భారతే ప్రాయో నివృత్తా వేధసో ర్చనా।
పూజా తు విష్ణుశివయోః క్రియతే తత్తదేష్టృభిః ॥ ౯౧ ॥
అనేకరూపిణీనాం చ దేవీనాం అర్చనాం జనాః।
అత్రత్యాః కుర్వతే భక్త్యా దుర్గాయాస్తు విశేషతః ॥ ౯౨ ॥
అత్రత్యదేవపూజాయాం న మంతవ్యా దితః సదా।
ఏకస్మిన్ సంస్థితీరూపే వికారస్తు నిరంతరః ॥ ౯౩ ॥
శృతిం ఆదౌ పురాణాని చానుజగ్ముస్తతో జనాః।
అనేకాస్త్వధునా తంత్రాణ్య నుయాంతి శృతిత్యజః ॥ ౯౪ ॥
తత్ సర్వశాస్త్రకర్తౄణాం వృత్తాంతో వాస్తవో ధునా।
న సమ్యక్ శక్యతే జ్ఞాతుం కవికల్పనమిశ్రణాత్ ॥ ౯౫ ॥
సమస్తేషు పురాణేషు పురావృత్తం యథాతథం।
న క్వాపి వర్ణ్యతే శిష్యాసంభవార్థైస్తు మిశ్రితం ॥ ౯౬ ॥
తథా రామాయణే ప్రోక్తాః ప్రబంధాః సహభారతే।
న సమ్యగ్ వాస్తవా జ్ఞేయాః కవిశక్త్యా త్వలంకృతాః ॥ ౯౭ ॥
సర్వే పురాణవక్తారో వచాంస్యాత్మోదితాని హి।
వదంత్యైతిహ్యలబ్ధాని న తు ప్రత్యక్షదర్శనాత్ ॥ ౯౮ ॥
అతో యాస్తత్ర వర్తంతే చిత్రార్థాః సకలాః కథాః।
తాసాం వై తాత్వికీ వార్తా క్రమశో విస్మృతా భవత్ ॥ ౯౯ ॥
తథాచ మూలవృత్తాంతో ద్భుతపుంజ సమావృతః।
వ్యకారి సర్వశః శిష్య సమ్యజ నష్టాదిమార్థకః ॥ ౧౦౦ ॥
కస్మింశ్చ రచనా భూతా పురాణానామనేహసి।
కర్తారో వాస్తవాః కే చేత్యేతన్నైవ ప్రతీయతే ॥ ౧౦౧ ॥

న పంచలక్షణానాంచ ప్రాక్తనే సమయే భవత్।
సర్వేషాం రచనా కింతు కేషాంచిత్ కాల ఉత్తరే ॥౧౦౨॥
యథా భాగవతబ్రహ్మవైవర్తాఖ్యే విశేషతః।
సుప్రాచీనే న మంతవ్యే నూతనే తు విచారిభిః ॥౧౦౩॥
అతః పురాణసంస్థానాం వృత్తాంతానామనిశ్చయాత్ ।
విద్వాంసః ప్రత్యయం తత్ర కర్తుం నార్హంతి కార్హిచిత్ ॥౧౦౪॥
తథాచాత్రత్య శాస్త్రోక్తే ప్రాక్తనర్షిగణే స్థితిః।
చమత్కారక్రియాశక్తేర్వినిశ్చేతుం న శక్యతే ॥౧౦౫॥
తదద్భుతక్రియాశక్తేః ప్రమాణాభావహేతునా।
తదీశచోదితత్వే పి దృథా శంకా ప్రజాయతే ॥౧౦౬॥
అతో త్రత్యాని శాస్త్రాణి న భాంతీశోదితాని మే।
మర్త్యైస్తు కల్పితాన్యేవ స్వీయధీకౌశలాత్ స్వయం ॥౧౦౭॥
న కేవలం తు ధర్మం స్వం ఐశం ఆహుర్ మనీషిణః।
అత్రత్యాః కింతు విద్యాః స్వా అపి దైవీః ప్రచక్షతే॥౧౦౮॥
న మర్త్యకౌశలోత్పన్నం ఆహుర్ వ్యాకరణం బుధాః।
దైవీం తు చక్షతే విద్యాం మునిపాణినినోదితాం ॥౧౦౯॥
న తు తస్య ప్రదానాయ మునేరాసీత్ ప్రయోజనం।
స్వయం హి మానుషా విద్యాం ఏనాం స్రష్టుం అశక్నువన్ ౧౧౦
అరవీయాఖ్యభాషాహి బహ్వ్యోన్యా భాషాస్తథా పరాః।
మున్యుక్తా నైవ మన్యంతే పండితైః సంస్కృతా అపి ॥౧౧౧॥
అజ్ఞాతోత్పత్తికాలీనా యాస్తు విద్యాశ్చిరోద్భవాః।
తా ఆర్షైరేవ దేశేస్మిన్ వావద్యంతే విపశ్చితః ॥౧౧౨॥
విద్యాస్తు శిష్య యావత్య ఆద్రియంతే త్ర తావతీః।
ససర్జ మానుషీ బుద్ధిర్నతూవాచ మునిబ్రజః ॥౧౧౩॥
ఏతద్దేశీయవిద్యానాం ఐశోత్పత్తిర్యథా బుధైః।
న మంతవ్యా తథా త్రత్యో ధర్మో న జ్ఞేయ ఐశ్వరః॥౧౧౪॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

ఏతద్దేశీయశాస్త్రాణి న భవంత్యైశ్వరాణి చేత్ ।
తత్ ప్రామాణ్యం తదా మర్త్యా మంతుం ఆరేభిరే కథం ॥౧౧౫॥

॥గురురువాచ॥

మన్యంతే సత్వం ఈశస్య నరాః ప్రాయః స్వభావతః।
జనాశ్చ సర్వదేశీయా మహాత్మ్యాత్ తస్య విభ్యతి ॥౧౧౬॥
పూజార్థై హీశ్వరో మర్త్యాన్ స్వకీయార్థై ప్రచోదయన్।
సర్వేషాం నిదధౌ హృత్సు స్వస్య భీతిం నిసర్గతః ॥౧౧౭॥
తస్మాచ్చ నిఖిలా మర్త్యా భిన్నరీతిధరా అపి।
ఈశస్య దేవతానాం వా రాధనాం ఆచరంతి వై ॥౧౧౮॥
ప్రాక్ కాలే ఈశ్వరస్యార్చా యథార్థా ప్రాచలద్ భువి।
తత్ కాలే హీశ్వరో మర్త్యాన్ స్వస్య పూజాం ఉపాదిశత్ ౧౧౯
పశ్చాత్తు మానుషా మౌఢ్యాద్ వికార్యైశ్వరపూజనం।
సూర్యాద్యారాధనాం తస్మిన్ భ్రాంతస్వాంతా అమిశ్రయన్॥
వికారాత్ ప్రాజమతం స్వీయం యథైశం మేనిరే జనాః।
తద్వత్ తద్వికృతేః పశ్చాదపి మేనిర ఐశ్వరం ॥౧౨౧॥
తస్మాద్ వేదాదిశాస్త్రాణి నరధీకల్పితాన్యపి।
జనాః ప్రచక్రిరే మంతుం పుణ్యానీశోదితాని చ ॥౧౨౨॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

యథార్థాం ఈశ్వరస్యార్చాం ఈశాదిష్టాం కథం నరాః।
విచక్రుర్ భ్రామితాస్తన్ మే గురో బ్రూహి సమాసతః॥౧౨౩॥

॥గురురువాచ॥

అర్కాదితేజసా మర్త్యా ఉజ్జ్వలేన చమత్కృతాః।
ప్రభావం మేనిరే దైవం సంస్థితం భాస్కరాదిషు ॥౧౨౪॥
దివ్యం విలోక్య చాకాశం శుభ్రతారావిచిత్రితం।
అదృష్టపారమబ్ధించ తథాద్రీన్ హిమశేఖరాన్ ॥౧౨౫॥
సర్వత్ర దేవతా భిన్నా భిన్నస్వాలయవాసినీః ।యుగ్మం।
నాకీయాః పార్వతీశ్చైవ సాముద్రీశ్చాప్యకల్పయన్ ॥౧౨౬॥
శ్రౌతా మంత్రా యదా ప్రత్నా వ్యరచ్యంత తదేదృశీం।
సూర్యాద్యారాధనాం లోకా భారతీయాః సమాచరన్ ॥౧౨౭॥
ప్రాయో హి శ్రౌతమంత్రేషు వరుణేంద్రాదిదేవతాః।
నాకోదధ్యోకసః స్తోత్రైః ప్రశస్యంతే ముహుర్ముహుః ॥౧౨౮॥
అనేనోక్తేన రూపేణ సూర్యసోమాదితేజసా ।
మర్త్యాశ్చమత్కృతాస్తేషాం కర్తుం ఆరేభిరే ర్చనాం ॥౧౨౯॥
యాని స్తోత్రాణి చాత్రత్యాస్తేషాం ప్రారచయన్ జనాః।
తాన్యేవ వైదికా మంత్రాః ప్రాక్తనా ఇతి బుధ్యతాం॥౧౩౦॥
నాసంస్తన్మంత్రవక్తార ఈశ్వరేణ ప్రచోదితాః।
భ్రాంతాస్త్వసత్యదేవానాం స్వయం తే కల్పయన్ స్తవాన్॥౧౩౧॥
యే మాధ్యాదీశ్వరం ప్రాయస్త్యక్త్వా గ్న్యాదీనపూజయన్ ।
స్వానిష్టదేవతాః స్తోతుం తానీశశ్చోదయేత్ కథం ॥౧౩౨॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

అగ్నీంద్రవరుణాదీనాం పూజోత్పేదే నృణాం భ్రమాత్ ।
ఇత్యత్ర భవతో వాక్యం యథార్థం స్వీకరోమ్యహం॥౧౩౩॥
యత్ త్వస్మిన్నాశ్రితం దేశే బ్రహ్మవిష్ణుశివార్చనం।
త్వస్యోత్పత్తిః కథం భూతేతి భవాన్ వ్యాకరోతు మే ॥౧౩౪॥

॥ గురురువాచ ॥

ఈశస్య తత్వం అజ్ఞాత్వా సృష్టిస్థిత్యాదికర్మణాం।
భిన్నానాం హేతుభిన్నత్వం భ్రమేణాకల్పయన్ బుధాః॥౧౩౫॥
యథా హి మేనిరే భిన్నాన్ దేవాన్ ద్వ్యత్ర్యాదిషు స్థితాన్।
తథోత్పత్త్యాదికార్యాణాం భిన్నాం త్రీన్ సాధకానపి॥౧౩౬॥
కర్త్తారం వేధసం దేవం పాతారం చ తథా హరిం।
సంహర్త్తారం శివం చేతి చఖ్యుర్భిన్నగుణాత్మకాన్ ॥౧౩౭॥
ప్రవర్త్తయంతి విద్వాంసో యన్మతం ధర్మనాయకాః।
జనాః ప్రామాణికం మత్వా సామాన్యా అనుయాంని తత్ ౧౩౮
తస్మాద్ బ్రహ్మాదిదేవానాం సమ్మతానాం క్రమాత్ క్రమాత్ ।
స్వాచార్యైశ్చోదితా లోకాః కర్త్తుం ఆరేభిరే ర్చనాం॥౧౩౯॥
తథా తేషాం చ దేవానాం మహిమ్నః కీర్త్తిరైధత ।
తదేష్టృకల్పితైః స్తోత్రైః స్తుతానాముత్సవాదిషు ॥ ౧౪౦ ॥
పుంరూపికాశ్చ సమ్మత్య స్త్రీరూపాంశ్చాపి దేవతాః।
అత్రత్యాః శాస్త్రిణో దేవాన్ శక్తియుక్తానవర్ణయన్ ॥ ౧౪౧॥
తథాచ శాస్త్రిభిర్మత్వా మర్త్త్యోపమ్యం దివౌకసాం।
దుర్గాలక్ష్మ్యాదిదేవీనాం స్థాపితా భారతే ర్చనా ॥ ౧౪౨ ॥
చిరత్నా యవనాస్తద్వద్ దేవీదేవగణం పురా।
స్వబుద్ధికల్పితం మూఢా ఆర్చన్నీశార్చనత్యజః ॥ ౧౪౩ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

శాస్త్రోక్తాన్యవతారాణి భవతా కృత్రిమాని యత్ ।
మతాని తత్ర కో హేతురితి మాం వక్తుం అర్హసి ॥ ౧౪౪ ॥

॥గురురువాచ॥

అనిశ్చితా యథా ప్రాయః పురాణస్థాః కథాః సమాః।
తథా విష్ణ్వవతారాణామపి వార్తా న నిశ్చితా ॥ ౧౪౫ ॥
కస్మిన్ కాలే వతారాణాం ప్రాదుర్భావో భవత్ క్షితౌ।
కస్మిన్ కాలే చ తద్వార్తా పుస్తకేషు సమార్ప్యత ॥ ౧౪౬ ॥
కస్మిన్ కాలే చ లోకాస్తత్కథాం మంతుం ప్రచక్రిరే।
ఇత్యత్ర విషయే తత్వం వినిర్ణేతుం న శక్నుమః ॥౧౪౭॥ యుగ్మం॥
మయోక్తాదీదృశాచ్ఛిష్యావతారాణామనిశ్చయాత్ ।
నార్హామః ప్రత్యయం కర్తుం తచ్చరిత్రేషు కర్హిచిత్ ॥ ౧౪౮ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

యద్ రామకృష్ణయోర్ఖ్యాతం అవతారద్వయం గురో ।
సుఖ్యాతం కిం న తత్రాపి ప్రత్యయః కర్తుర అర్హ్యతే ॥౧౪౯॥

॥గురురువాచ॥

అత్రత్యం యైః పురావృత్తం బుధైః సుష్ఠు విచారితం।
విఖ్యాతౌ రామకృష్ణౌ తౌ భూపౌ శూరౌ వదంతి తే॥ ౧౫౦ ॥
పరంతు సూరయః ప్రత్నా వాల్మీక్యాద్యాః సమాగధాః।
అత్యుక్త్యా తచ్చరిత్రాణి దైవానీవ హ్యవర్ణయన్ ॥ ౧౫౧ ॥
తయోస్తు తాత్వికీ వార్తా వీరయో రామకృష్ణయోః।
యథా ప్రబంధతో భాతి తథా వక్ష్యే సమాసతః ॥ ౧౫౨ ॥
సూర్యాభిఖ్యాన్వయే రామో జజ్ఞే దశరథాత్మజః ।
గుణాఢ్య ఇతి తత్ కీర్తేరనుమానం కరోమ్యహం ॥ ౧౫౩ ॥
తత్ స్త్రీం లంకాధిపః సీతాం బలవాన్ రావణో హరత్ ।
స్వపత్న్యుద్ధృతయే చాతో రామో హర్తారం అన్వగాత్ ॥౧౫౪॥

తతః సుగ్రీవహనుమత్ సాహాయ్యేన జఘాన తం।
లంకాయాం రావణం రాజ్యం తద్భ్రాత్రే చ దదౌ తతః॥౧౫౫॥
కావ్యేన రాక్షసాః ప్రోక్తా దశమూర్ధా చ రావణః।
సుగ్రీవాద్యాశ్చ వర్ణ్యంతే తద్వన్ మర్కటరూపకాః ॥౧౫౬॥
తేతు నైవంవిధా ఆసన్ నృమాత్రాస్తు న సంశయః।
వన్యత్వాత్ సంజ్ఞయాఖ్యాతాః దార్ఢ్యాద్వా కపిరక్షసాం॥౧౫౭॥
అయోధ్యాం దక్షిణాద్ రామః పరావృత్తః శశాస తాం।
అత్యుక్త్యా తస్య రాజ్యంతు ప్రశంసంతి కవీశ్వరాః॥ ౧౫౮ ॥

దశవర్షసహస్రాణి దశవర్షశతాని చ।
రామో రాజ్యముపాసిత్వా బ్రహ్మలోకం ప్రయాస్యతి॥

ఇత్థం రామాయణే ప్రోచే తద్యశః శంసకః కవిః।
ఆయుస్తు మానుషంతస్మాన్ న్యూనం బ్రూతః శ్రుతిస్మృతీ॥౧౫౯॥

యథా మానవే శాస్త్రే ౧ అధ్యాయే ౮౩ శ్లోకః॥

అరోగాః సర్వసిద్ధార్థాశ్చ చతుర్వర్షశతాయుషః।
కృతే త్రేతాదిషు హ్యేషాం ఆయుర్ హ్రసతి పాదశః॥౮౩॥

శృతౌచ శతాయుర్వై పురుష ఇతి॥

తద్వచ్చ కీర్త్యతే యస్మిన్ అవతీర్ణః స్వయం హరిః।
స కృష్ణో వస్తుతో జజ్ఞే దేవకీవసుదేవజః ॥౧౬౦॥
వసుదేవపితూరాజ్యం త్వపహృత్యోగ్రసేనకః।
శశాస దేవకభ్రాతా పశ్చాత్ కంసశ్చ తత్సుతః ॥ ౧౬౧ ॥
తం కృష్ణో యావనావస్థాం ప్రాప్య కంసం క్రుధా వధీత్।
పైతృకం మథురారాజ్యం పునర్లేభే బలేన చ ॥ ౧౬౨ ॥
అచిరాత్తు జరాసంధ ఆగతో మగధాధిపః।
కంసస్య శ్వశురః కృష్ణం వహిశ్చక్రే పరాజితం ॥ ౧౬౩ ॥

కృష్ణస్తు మథురాతో రేర్విక్రమేణ వహిష్కృతః।
నిర్మమౌ గుర్జరే దేశే బ్ధితీరే ద్వారకాపురీం ॥ ౧౬౪ ॥
తతో థ గుర్జరాద్ దేశాత్ పరావృత్య సహాయతాం।
పాండవానాం ప్రచక్రే స కురుక్షేత్రే మహాయుధి ॥ ౧౬౫ ॥
కృష్ణంతు కాననే వ్యాధః కశ్చనాహన్ భ్రమేణ హ।
సముద్రప్లావనాన్ నష్టా ద్వారకేతి ప్రకీర్త్యతే ॥ ౧౬౬ ॥
ఇదానీం భారతే కృష్ణో భగవాన్ మన్యతే త్ర సః।
ప్రశంసా తత్ క్రియాణాం చ విచిత్రార్థా ప్రగీయతే ॥ ౧౬౭ ॥
తథైవారాధనాం తస్య భారతీయాః సరీతికాం।
చేక్రీయంతే తదాసక్తా దృఢభక్త్యా పరేశవత్ ॥ ౧౬౮ ॥
అత్యుక్త్యా తచ్చరిత్రం తు మహాభారత ఉచ్యతే।
కావ్యీభూతం తు సమ్యక్ తత్ పశ్చాద్ భాగవతాదిషు ॥ ౧౬౯ ॥
స హి నో తత్వతో దేవ ఆసీన్ మర్త్యస్తు కేవలం।
కీర్తేః శిఖరమారూఢః శౌర్యదాక్ష్యాదిభిర్గుణైః ॥ ౧౭౦ ॥
చిరే తన్మృత్యుతః పశ్చాద్ గతే కాలే తు తద్యశః।
ఐథత మూలవార్తాయాం విస్మృతాయాం శనైః శనైః ॥ ౧౭౧ ॥
శేషే తు తచ్చరిత్రే ర్థానద్భుతాన్ బుద్ధికల్పితాన్ ।
కావ్యేనామిశ్రయన్ భూరీన్ పురావృత్తా విదో బుధాః ॥ ౧౭౨ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

ఎతద్దేశీయశాస్త్రేషు స్థితా యే ద్భుతకర్మణాం।
వృత్తాంతాస్తేషు విశ్వాసో నాస్మాభిః కర్తుం అర్హ్యతే ॥ ౧౭౩ ॥
తస్మాచ్చాశ్చర్యకర్మోత్థప్రమాణాభావతో మునీన్ ।
సున్నానీశేన శాస్త్రోక్త్యై వినిశ్చేతుం న శక్నుమః ॥ ౧౭౪ ॥
అతశ్చాత్రత్యశాస్త్రాణాం ఐశోత్పత్తిర్న కర్హిచిత్।
మంతవ్యా మానుషోత్పత్తిస్త్వితి తే స్త్వ్యాహానం గురో ॥ ౧౭౫ ॥

అనేనోహేన మత్స్వాంతే సంజాతః సంశయో దృఢః ।
నైశాన్యత్రత్యశాస్త్రాణి నరధీకల్పితాని తు ॥ ౧౭౬ ॥
కింత్వీశప్రోక్తశాస్త్రాణాం వివేకాయ ద్వితీయకం ।
యచ్చిహ్నం భవతోక్తం తద్వైప్రశాస్త్రేషు నాస్తి కిం॥౧౭౭॥

॥ గురురువాచ ॥

చతుర్థే యన్మయా ధ్యాయే సత్యశాస్త్రవిశేషకం ।
ద్వితీయం లక్షణం ప్రోక్తం తత్ పునర్వచ్మి సాంప్రతం॥౧౭౮॥
సత్తైత్యైశస్య శాస్త్రస్య చిహ్నం జ్ఞేయం ద్వితీయకం ।
సత్తా న విద్యతే యస్య నాస్తి తచ్ఛాస్త్రం ఐశ్వరం॥౧౭౯॥
స్వయం హి సత్తమః శాస్త్రం దద్యాత్ సతమం ఈశ్వరః ।
ఇత్యేషా మే సుమా శిష్య సమ్యక్ న్యాయ్యా ప్రతీతయే॥౧౮౦॥
పరంతు యస్య శాస్త్రస్య పఠనాద్ అనుభూయతే ।
మూఢత్వం శాస్త్రకారాణాం కింవా భ్రష్టస్వభావతా॥౧౮౧॥
తచ్ఛాస్త్రం ఐశ్వరం నాస్తి స్వయం మర్త్యైస్తు కల్పితం ।
ఇత్యేవ మంతుం అర్హంతి సర్వే ఈశ్వరపూజకాః॥౧౮-౨॥యుగ్మం॥
యతః సన్ నిర్మలః సమ్యక్ సర్వజ్ఞశ్చేశ్వరో నృప ।
కథం మలాన్వితం శాస్త్రం మోఘం వాపి సమర్పయేత్ ౧౮౩
పరంతు మానుషా మూఢాః స్వీయాజ్ఞానానురూపకం ।
కల్పయేయురసచ్ఛాస్త్రమితి సంభవతి ధ్రువం ॥ ౧౮౪ ॥
తస్మాచ్ఛ యేషు శస్యంతే కుకర్మాణి దివౌకసాం ।
వర్ణంతే యేషు చానేకాః కామాగ్న్యుత్తేజికాః కథాః॥౧౮౫॥
మలశ్చ మానుషో యేషు సమంతాన్ న నిరుధ్యతే । [యుగ్మం।
శాస్త్రాణి తాని నైశాని నరకల్పనజాని తు ॥ ౧౮౬ ॥

పునర్యత్రేశ్వరః శాస్త్రే పరమార్థ్యో పవాద్యతే।
తచ్ఛాస్త్రం భ్రామకం సమ్యక్ నిరాకుర్వంతు సాధవః॥౧౮౭॥
సర్వజ్ఞః సత్తమో నంతశక్తికః పరమేశ్వరః।
సుపుణ్యశ్చాత్మరూపశ్చేతి మన్యంతే తదర్చకాః ॥౧౮౮॥
పరంతు తద్విరుద్ధం చేత్ తద్గుణానాం నిరూపణం।
కస్మిన్నప్యుచ్యతే శాస్త్రే తర్హ్యసచ్ఛాస్త్రమేవ తత్ ॥౧౮౯॥
తథాచ యాని శాస్త్రాణి న భవంత్యమలాని వై।
తాన్యైశ్వరాణి మా విద్ధి మర్త్యమాడ్యోద్భవాని తు ॥౧౯౦॥
శాస్త్రేషు భారతీయేషు సత్తా భాతి న వేతి తే।
సమాసేనాధునా వచ్మి సువిచార్య సమంతతః ॥౧౯౧॥
అత్రాపి శిష్య యద్బ్రూయాం అప్రియం వచనం క్వచిత్।
తన్ మా విద్ధీర్ష్యయా ప్రోక్తం సన్మార్గజ్ఞాపనాయ తు॥౧౯౨॥
మన్యే హి యద్యపి భ్రాంతాన్ బ్రహ్మవిష్ణుశివార్చకాన్।
తథాపి మే ప్రియాః సంతి తే సమీహే చ తచ్ఛుభం॥౧౯౩॥
యద్యచ్చ శృణుయాస్త్వం తన్ మా పూర్వత్వాన్ నిరాకురు।
పరంత్వపక్షపాతేన సన్మార్గేచ్ఛుర్విచారయ ॥౧౯౪॥
మంతవ్య ఏక ఏవేశః పరమః సత్తమో పి చ।
అనాదిః శాశ్వతో నంతో నిర్వికార్యాత్మరూపకః ॥౧౯౫॥
అసీమమహిమా పుణ్యః సర్వవేత్తా దయామయః।
రాగద్వేషాదిహీనశ్చ మర్త్యభావానిభస్తథా ॥౧౯౬॥
అశేషవిష్టపస్రష్టా స్థాపకః శాసితా పి చ।
వివిక్తః సర్వవస్తుభ్యో విశ్వస్మిన్ సర్వగో పి సన్ ॥౧౯౭॥
నరాదిస్వాంతమర్మజ్ఞః పాపాప్రీతికరో దృఢం।
కుచింతాతో ప్యసంతుష్టో న్యాయేనాఘస్య దండదః ॥౧౯౮॥
ఎతాదృగ్గుణసంపన్నో మంతవ్యః పరమేశ్వరః।
పరంత్వత్రత్యశాస్త్రేషు సో న్యథా వర్ణ్యతే శృణు ॥౧౯౯॥

కల్పాదౌ నిర్గుణం బ్రహ్మ మాయాయుక్తమపి స్థితం ।
ఆసీద్ధ్యవ్యాకృతా మాయా లీనసర్వపదార్థికా ॥ ౨౦౦ ॥
బహు స్యామితి సంకల్ప్య బ్రహ్మణా ప్రేరితా తతః ।
సా మాయా వ్యక్తతాం ప్రాప పరిణామం క్రమేణ చ ॥ ౨౦౧ ॥
రజోగుణాన్వితో బ్రహ్మా లోకకర్తోద్బభౌ తతః ।
తథా సత్త్వగుణో విష్ణుః శివశ్చైవ తమోగుణః ॥ ౨౦౨ ॥
ఏకే తాన్ చక్షతే దేవాన్ భిన్నాన్ సృష్ట్యాదిసాధకాన్ ।
తాంస్త్వన్యే త్రీణి రూపాణి చక్షతే పరమాత్మనః ॥ ౨౦౩ ॥
అత్ర ప్రాగ్ నిర్గుణం బ్రహ్మాప్రవృత్తం సృష్టికర్మణి ।
పశ్చాత్తు సగుణం భూత్వా విశ్వసృష్టావచేష్టత ॥ ౨౦౪ ॥
ఈశస్య పరిణామో యో ప్రోక్తో మే స న రోచతే ।
ఈశ్వరే పరిణామో హి కథం స్యాదవికారిణి ॥ ౨౦౫ ॥
మాయాయుక్తశ్చ సంసారం అసృజత్ పరమేశ్వరః ।
ఇత్యేతద్వక్తృభిస్తస్య మహిమా న విచారితః ॥ ౨౦౬ ॥
యతః స్వయంభువస్తస్య స్వఃస్థస్యానాదికస్య చ ।
కింఆసీత్ సహకారిణ్యా మాయయా ను ప్రయోజనం ॥ ౨౦౭ ॥
ఈశశ్చావిష్కృతో యాదృగ్ బ్రహ్మావిష్ణుమహేశ్వరైః ।
తం తాదృగ్ గుణసంయుక్తం మంతుం నార్హంతి సాధవః ॥ ౨౦౮ ॥
ఈశే హి సత్తమే సమ్యగ్ మలహీనే చ సర్వశః ।
రజస్తమోగుణౌ స్యాతాం మలరూపౌ స్థితౌ కథం ॥ ౨౦౯ ॥
ఏతాదృగ్భిర్గుణైర్యుక్తం ఈశం యో మన్యతే జనః ।
యథార్థాం అర్చనాం తస్య కుర్యాద్ భక్తియుతాం కథం ॥ ౨౧౦ ॥
బ్రహ్మావిష్ణుమహాదేవాచరితాసు చ కాసుచిత్ ।
క్రియాసు భ్రష్టతా భాతి స్వయం శిష్య విచారయ ॥ ౨౧౧ ॥
స్థితాని యాని శాస్త్రేషు చరిత్రాణి దివౌకసాం ।
కామాదిరాగయుక్తత్వం తేషాం తత్ర ప్రతీయతే ॥ ౨౧౨ ॥

హితాయావాతరత్ కృష్ణః సతాం నాశాయ దుష్కృతాం।
ఇత్యుక్తం భగవద్గీతాశ్లోకయోర్వక్ష్యమాణయోః ॥౨౧౩॥

తథాచ చతుర్థాధ్యాయే శప్తమాష్టమా శ్లోకా।

యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి భారత।
అభ్యుత్థానమధర్మస్య తదాత్మానం సృజామ్యహం॥
పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం।
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే ఇతి॥

సద్భిస్తు నానుకర్తవ్యాః కృష్ణేనాచరితాః క్రియాః।
ఇతి స్వీకర్తుం అర్హంతి సాధవః శాస్త్రపారగాః ॥౨౧౪॥
యతో తికాముకః కృష్ణో రేమే గోపీగణైః సహ।
తథా పరస్త్రియం రాధాం అహరద్ వ్యాభిచారకృత్ ॥౨౧౫॥
ఏతాదృక్కర్మణాం ధ్యానాత్ త్యాజ్యానాం త్రాణలిప్సుభిః।
గచ్ఛేయుః సాధవః శిష్య పరిత్రాణం కథం నరాః ॥౨౧౬॥
స్వయం చైవంవిధః కృష్ణో దుర్జనాన్ నాశయిష్యతి।
స్వీయానుకారిణో పీతి న సంభవతి కర్హిచిత్ ॥౨౧౭॥
తథైవ మద్యపో బ్రహ్మా స్వసుతారతికాముకః।
దేవానామగమన్ నిందామితి శాస్త్రేషు వర్ణ్యతే ॥౨౧౮॥
శివశ్చ కాముకో మత్తో వేశ్యాగామ్యుగ్రభావకః।
ఇత్యేవేతస్తతః శిష్య పురాణేషు ప్రగీయతే ॥౨౧౯॥
పరంతు విస్తరేణాలం వృత్తాంతో హి దివౌకసాం।
అశేషో జ్ఞాయతే సుష్ఠు పంచలక్షణపారగైః ॥౨౨౦॥
ఈదృాంశి నింద్యకర్మాణి త్వజ్గితాని మయా ధునా।
నేశేన కర్హిచిత్ కర్తుం శక్యంతే విమలాత్మనా ॥౨౨౧॥
న భాంత్యావిష్కృతాస్తేషు చరిత్రేష్వైశ్వరక్రియాః।
నృణాం తు కల్పితా బుద్ధ్యా నృరాగప్రతిమూర్తయః ॥౨౨౨॥

ఏతాదృగ్ దేవతాపూజా యేషు శాస్త్రేషు దిశ్యతే।
కథం తదీశ్వరోక్తత్వం మతం ఈశ్వరపూజకైః ॥ ౨౨౩ ॥
అత్యంతనిర్మలాత్మా హి మంతవ్యః పరమేశ్వరః।
కామాదిభ్రష్టరాగాణాం సర్వథైవ నిషేధకః ॥ ౨౨౪ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

దేవానాం యాః క్రియాః సర్వా భవతా నిందితా గురో।
బుధైస్తద్దోషవత్త్వస్య పరిహారః కృతో న కిం ॥ ౨౨౫ ॥

॥గురురువాచ॥

కృష్ణీయకర్మనింద్యత్వం పరిహర్తుం విచేష్టిరే।
కథం బుధాః శృణు త్వం తత్ ప్రోక్తం భాగవతే యథా ॥౨౨౬॥

తథాచ భాగవత దశమస్కంధే త్రయస్త్రింశాధ్యాయే

।రాజోవాచ।

సంస్థాపనాయ ధర్మస్య ప్రశమాయేతరస్య చ।
అవతీర్ణో హి భగవాన్ అంశేన జగదీశ్వరః॥
స కథం ధర్మసేతూనాం వక్తా కర్తాభిరక్షితా।
ప్రతీపమాచరద్ బ్రహ్మన్ పరదారాభిమర్శనం॥
ఆప్తకామో యదుపతిః కృతవాన్ వై జుగుప్సితం।
కిమభిప్రాయ ఏతన్నః సంశయం ఛింధి సువ్రత॥

।శుక ఉవాచ।

ధర్మవ్యతిక్రమో దృష్ట ఈశ్వరాణాం చ సాహసం।
తేజీయసాం న దోషాయ వహ్నేః సర్వభుజో యథా॥
నైతత్ సమాచరేజ్జాతు మనసాపి హ్యనీశ్వరః।
వినశ్యత్యాచరన్ మౌఢ్యాద్ యథా రుద్రో జుషన్విషం॥

ఈశ్వరాణాం వచః సత్యం తథైవాచరితం క్వచిత్ ।
తేషాం యత్ స్వవచో యుక్తం బుద్ధిమాంస్తత్ సమాచరేత్ ॥
కుశలాచరితేనైషామిహ చార్థో న విద్యతే ।
విపర్యయేణ చానర్థో నిరహంకారిణాం ప్రభో ॥
కిముతాఖిలసత్వానాం తిర్యఙ్మర్త్యదివౌకసాం ।
ఈశితుశ్చేశితవ్యానాం కుశలాకుశలాన్వయ ఇతి ॥

ఆస్మాచ్ఛుకోత్తరాచ్ఛిష్య న రుచిర్జాయతే మమ ।
నృరూపం హీశ్వరో ధృత్వా కుక్రియాః కథం ఆచరేత్ ॥ ౨౨౭ ॥
అన్యచ్చ భగవద్గీతాస్థలే వాచ్యే యదుక్తవాన్ ।
కృష్ణోపి వచనం తస్య విపరీతం శుకోత్తరం ॥ ౨౨౮ ॥

తథాచ గీతాయాం తృతీయాధ్యాయే వింశతితమాదయః శ్లోకాః॥

కర్మణైవ హి సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః ।
లోకసంగ్రహమేవాపి సంపశ్యన్ కర్తుం అర్హసి॥
యద్యద్ ఆచరితి శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరో జనః ।
స యత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తతే ॥
న మే పార్థాస్తి కర్తవ్యం త్రిషు లోకేషు కించన ।
నానవాప్తమవాప్తవ్యం వర్త ఏవ చ కర్మణి ॥
యద్యహం హి న వర్తేయం జాతు కర్మణ్యతంద్రితః ।
మమ వర్త్మానువర్తంతే మనుష్యాః పార్థ సర్వశః ॥
ఉత్సీదేయురిమే లోకా న కుర్యాం కర్మ చేదహం ।
సంకరస్య చ కర్తా స్యాముపహన్యామిమాః ప్రజాః ॥
సక్తాః కర్మణ్యవిద్వాంసో యథా కుర్వంతి భారత ।
కుర్యాద్విద్వాంస్తథా సక్తశ్చికీర్షుర్ లోకసంగ్రహమితి ॥

యథోక్తమత్ర గీతాయాం తథాస్మాభిః ప్రతీక్ష్యతే।
దేహం ధృత్వేశ్వరో ధర్మం ప్రమాణాయాచరేదితి ॥ ౨౨౯ ॥

యతః ప్రజాః క్రియా రాజ్ఞాం దేవానాం చ తదర్చకాః।
విజ్ఞాయ ప్రాయశః కుర్వంత్యనురూపాః క్రియాంస్స్వయం ౨౩౦
తస్మాచ్చ యత్ ప్రమాణేన భ్రామితా ఉత్పథం నరాః।
నీయేరంస్తత్ క్రియాం ఈశో న కుర్యాదిత్థమూహ్యతే॥ ౨౩౧ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

మనుష్యాః కథం ఈశస్యానుకర్తుం శక్నుయః క్రియాః।
క్వ సర్వశక్తిమాన్ ఈశః క్వ మర్త్యాశ్చాల్పశక్తికాః ॥ ౨౩౨ ॥
ఇత్యాదినా విచారేణ లీలాం భగవతో నరాః।
అనుకర్తుం న చేష్టేరన్నితి కుర్వే సుమాం గురో ॥ ౨౩౩ ॥

॥గురురువాచ॥

శరీరం ఈశ్వరో ధృత్వా యాః కరోత్యతిమానుషీః।
క్రియాస్తా అనుకర్తుం కః మానుషః శక్యతి స్వయం ॥ ౨౩౪ ॥
నృశక్తిసాధ్యకర్మాణి యాని త్వీశో నృదేహభాక్ ।
సమాచరేత్ కథం తాని నానుకుర్యుర్నరా అపి ॥ ౨౩౫ ॥
తస్మాత్ కృష్ణాదిదేవానాం వ్యభిచారాదికాః క్రియాః ।
జ్ఞాత్వా తదనుగా మన్యే నీయేరన్నుత్పథం తతః ॥ ౨౩౬ ॥
అన్యేచ్చేద్దృక్చరిత్రాణాం పఠనాచ్ఛ్రవణాదపి।
శ్రోతౄణాం పాఠకానాం చ మలినీ క్రియతే మనః ॥ ౨౩౭ ॥
తథా నీత్యుపదేశా యే స్థితాః శాస్త్రేష్వితస్తతః।
ప్రాయో దేవప్రమాణైస్తే పురాణస్థైర్నిరాకృతాః ॥ ౨౩౮ ॥
దేవాన్ హి మానవా బుద్ధ్వా కామక్రోధవశీకృతాన్ ।
రాగార్తాః కుక్రియాః కుర్యుర్వ్యాజేనామరకర్మణాం ॥ ౨౩౯ ॥
అతః కృష్ణాదిదేవానాం యాః పురాణోదితాః క్రియాః ।
తా మాత్వం ఐశ్వరీర్విధి కవిశక్త్యైతు కల్పితాః ॥ ౨౪౦ ॥

తథాచాత్రత్యశాస్త్రేషు న్యాయ్యం ఈశ్వరవర్ణనం।
న వర్తతే న తస్యార్చా యథార్థా దిశ్యతే ఘలా ॥ ౨౪౧ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

ఏతద్దేశీయశాస్త్రాణాం మానుషోత్పత్తిసూచకం।
కిం అన్యలక్షణం కించిద్ భవతో భాతి హే గురో ॥ ౨౪౨ ॥

॥గురురువాచ॥

పురాణాద్యేషు శాస్త్రేషు భూయో న్యోన్యవిపర్యయః।
దేవానాం ఉద్భవాద్యేషు విషయేషు ప్రతీయతే ॥ ౨౪౩ ॥
యథా భాగవతే వేధా విష్ణునాభ్యుత్థపద్మజః।
లింగాభిఖ్యే పురాణే తు శివపార్శ్వజ ఉచ్యతే ॥ ౨౪౪ ॥
పునరం మాత్స్యే పురాణే తు వేధా ఏవాసృజచ్ఛివం।
ఇత్యుక్తం అన్యథా చాన్యపురాణేషు క్రమః స్మృతః ॥ ౨౪౫ ॥

యథా మత్స్యపురాణే

తతో సృజద్వామదేవం త్రిశూలవరధారిణమితి ॥

తద్వత్ కృష్ణావతారస్య విషయే సమ్మతిర్నహి।
సర్వేషాం భాతి శాస్త్రాణాం విరోధస్తు పరస్పరః ॥ ౨౪౬ ॥
యతః క్షుద్రాంశమాత్రేణ కృష్ణే విష్ణురవాతరత్।
ఇత్థం విష్ణుపురాణస్య పంచమేంశే కథోచ్యతే ॥ ౨౪౭ ॥
తథా భాగవతీయే పి శ్లోకే పూర్వం మయోద్ధృతే।
అంశేనావాతరత్ జౌణ్యాం భగవానితి కథ్యతే ॥ ౨౪౮ ॥

యథా రాజోవాచ

సంస్థాపనాయ ధర్మస్య ప్రశమాయేతరస్య చ।
అవతీర్ణో హి భగవాన్ అంశేన జగదీశ్వర ఇతి॥

పరంత్వన్యేషు శాస్త్రేషు పరమాత్మా స్వయం హరిః।
కార్త్స్న్యేనావాతరత్ కృష్ణే ఇతిప్రోక్తం అనేకశః॥౨౪౯॥

యథా భగవద్గీతాయాం ౧౦ అధ్యాయస్య ౧౨ ౧౩ శ్లోకయోరుక్తం

అర్జున ఉవాచ

పరం బ్రహ్మ పరం ధామ పవిత్రం పరమం భవాన్।
పురుషం శాశ్వతం దివ్యం ఆదిదేవం అజం విభుం ॥ ౧౨॥
ఆహుస్త్వా మృషయః సర్వే దేవర్షిర్నారదస్తథా।
అసితో దేవలో వ్యాసః స్వయం చైవ బ్రవీషిమే ఇతి॥ ౧౩ ॥

తథా బ్రహ్మాదిదేవానాం కో మంతవ్యో మహత్తమః।
ఇత్యత్ర వర్తతే వాదస్తత్తద్దేవానుయాయినాం ॥ ౨౫౦ ॥
ఇదానీం భారతే ప్రాయో నివృత్తా వేధసోర్చనా।
విప్రాశ్చాధునికాస్తస్య పక్షపాతం న కుర్వతే ॥ ౨౫౧ ॥
పరంతు స్వస్వదేవస్య మహిమ్నో విషయే మిథః।
శైవానాం వైష్ణవానాంచ వివాదో వర్తతే దృఢః ॥ ౨౫౨ ॥

తథాచ భాగవతే

భవవ్రతధరా యే చ యే చ తాన్ సమనువ్రతాః।
పాషండినస్తే భవంతు సచ్ఛాస్త్రపరిపంథినః॥
ముముక్షవో ఘోరరూపాన్ హిత్వా భూతపతీనథ।
నారాయణకలాః శాంతా భజంతి హ్యనసూయకాః॥

తథాచ పద్మపురాణే

యస్తు నారాయణందేవం బ్రహ్మరుద్రాది దేవతైః।
సమమన్యైర్నిరీక్షేత స పాషండీ భవేత్సదా॥
కిమత్ర బహునోక్తేన బ్రాహ్మణా యేప్యవైష్ణవాః।
న స్పృష్టవ్యా న వక్తవ్యా న ద్రష్టవ్యాః కదాచన॥
యేన్యదేవం పరత్వేన వదంత్యజ్ఞానమోహితాః।
నారాయణాజ్జగన్నాథాత్ తే వై పాషండినః స్మృతాః॥
వాసుదేవం పరిత్యజ్య యో న్యదేవముపాసతే।
తృషితో జాహ్నవీతీరే కూపం ఖనతి దుర్మతిః॥
విష్ణుదర్శనమాత్రేణ శివద్రోహః ప్రజాయతే।
శివద్రోహాన్నసందేహో నరకం యాంతి దారుణం॥
తస్మాన్న విష్ణునామాపి న వక్తవ్యం కదాచన।
ఏష దేవో మహాదేవో విజ్ఞేయస్తు మహేశ్వరః॥
న తస్మాత్ పరమం కించిత్ పదం సమధిగమ్యతే।

మూర్త్యర్చావిషయే చైవ జ్ఞేయః శాస్త్రవిపర్యయః।
శాస్త్రేషు కేషుచిద్ దిష్టా సా నిషిద్ధాతు కేషుచిత్॥ ౨౫౩॥

తథాచోక్తం

యో మాం సర్వేషు భూతేషు సంతమాత్మానం ఈశ్వరం।
హిత్వార్చాం భజతే మౌఢ్యాద్ భస్మన్యేవ జుహోతిసః॥
కాష్ఠలోష్ట్రేషు మూర్ఖానాం యుక్తస్యాత్మని దేవతా।
మృచ్ఛిలాధాతుదార్వాదిమూర్తావీశ్వరబుద్ధయః॥
క్లిశ్యంతి తపసా మూఢాః పరాం శాంతిం న యాంతి తే।
కాంచనీం ప్రతిమాం కృత్వా నానారత్నమయీంశుభాం॥

పూజయేద్ యస్తు విధినా స యాతి పరమం పదం ।
ప్రతిమాయాం శిలాబుద్ధిం కుర్వాణో నరకం వ్రజేదిత్యాదిచ ॥

ప్రామాణ్యం చాధికం కస్య శాస్త్రస్యాత్రాపి సమ్మతిః ।
సర్వేషాం నాస్తి శాస్త్రాణాం కింత్వన్యోన్య విపర్యయః ॥౨౫౪॥
ప్రమోహి సర్వశాస్త్రేషు శ్రుతేః ప్రామాణ్యం ఉచ్యతే ।
పరంతు బ్రహ్మవైవర్తపురాణే మతం అన్యథా ॥ ౨౫౫ ॥
తద్ధ్యన్యేషాం పురాణానాం భ్రమచ్ఛేతృ శ్రుతేస్తథా ।
ఇత్యేషా తత్పురాణాదౌ తత్ ప్రశంసా కృతర్షిభిః ॥ ౨౫౬ ॥
శాస్త్రోక్తానాం విపర్యాసే మతానాం ఈదృశే స్థితే ।
సర్వేషామేవ యాథార్థ్యం న సంభవతి కర్హిచిత్ ॥ ౨౫౭ ॥
నానావిధైః ప్రమాణైస్తు సంక్షేపేణ మయోదితైః ।
సర్వేషాం మానుషోత్పత్తిస్తచ్ఛాస్త్రాణాం ప్రతీయతే ॥ ౨౫౮ ॥
అన్యచ్చ శిష్య సిద్ధాంతవిపరీతానసంగతాన్ ।
వృత్తాంతాంస్త్వం పురాణేషు బహులాన్ విద్ధిసంస్థితాన్ ॥౨౫౯॥
ఖ్యాతోహి భాస్కరాచార్యః స్వసిద్ధాంతశిరోమణౌ ।
భూమిం ఆకాశశూన్యస్థాం గోలాకారాం చ భాషతే ॥౨౬౦॥

త థా చ

భూమేః పిండః శశాంకజ్ఞకవిరవికుజేజ్యార్కినక్షత్రకక్షా
వృత్తైర్వృత్తోవృతఃసన్ మృదనిలసలిలవ్యోమ తేజోమయోయం॥
నాన్యాధారః స్వశక్త్యైవ వియతి నియతం తిష్ఠతిత్యాదినా ।

అ పి చ

మూర్తోధర్తా చేద్ధరిత్ర్యాస్తదన్యస్తస్యాప్యన్యో
స్యైవ మత్రానవస్థా ।
అంత్యేకల్ప్యా చేత్ స్వశక్తిఃకిమాద్యే కిన్నోభూమిరిత్యాదినా ॥

సిద్ధాంతవిపరీతేషు పురాణేషు తు భూరియం।
పద్మాకారా క్వచిత్ ప్రోక్తా కూర్మపృష్ఠోపరిస్థితా ॥ ౨౬౧ ॥
సిద్ధాంతావిద్యయా చాన్యపురాణేషు వసుంధరా।
ఏకస్మిన్ లంబితా మూర్ధ్ని శేషనాగస్య కల్ప్యతే ॥ ౨౬౨ ॥
తారాగ్రహార్క చంద్రాదివిషయాంశ్చాపరాంస్తథా।
పురాణప్రోక్తవృత్తాంతానయథార్థాన్ విదుర్బుధాః ॥ ౨౬౩ ॥
పురాణేషూదితాః సప్త ఘృతక్షీరాదిసాగరాః।
గతైః సర్వాబ్ధిభాగేషు నావికైః క్వాపి నేక్షితాః ॥ ౨౬౪ ॥
నేశేన కర్హిచిత్ కర్తుం భ్రమలేశోఽపి శక్యతే।
అత ఈదృగ్భ్రమో యస్మిన్ శాస్త్రంతద్ భాత్యనైశ్వరం ॥ ౨౬౫ ॥
తస్మాద్ అత్రత్యశాస్త్రాణి తత్రానేక భ్రమస్థితేః।
న జ్ఞేయానీశ్వరోక్తాని నరమాత్రోత్థితాని తు ॥ ౨౬౬ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

ఏతద్దేశీయశాస్త్రాణాం నృమాత్రోత్థత్వసూచకం।
ప్రమాణమపరం కిం త్వం వక్తుం శక్నోషి మే గురో ॥ ౨౬౭ ॥

॥ గురురువాచ ॥

చతుర్ధా జాతిభేదో యో మతః శాస్త్రే స శిష్య మే।
నేశేన విహితో భాతి నృభిస్తు స్థాపితః స్వయం ॥ ౨౬౮ ॥
విప్రా బ్రహ్మాననోద్భూతాః క్షత్రియా బాహుజాస్తథా।
వైశ్యాశ్చోరుజాః శూద్రాశ్చాంఘ్రిజాతా ఇతీర్యతే ॥ ౨౬౯ ॥
అత్యంతశ్లాఘయా శాస్త్రే ప్రశస్యంతే ద్విజాతయః।
ధర్మస్య మూర్తయః ప్రోక్తాః సర్వభూతేశ్వరాస్తథా ॥ ౨౭౦ ॥
భూదేవాః ప్రభవః శ్రేష్ఠా భుక్తసర్వధనార్హకాః।
గోపాశ్చ ధర్మకోశస్యేత్యాదిభిర్నుతిభిః స్తుతాః ॥ ౨౭౧ ॥

తథా ప్రత్యేకవర్ణస్య భిన్నో భిన్నః స్వభావజః।
తత్తద్వర్ణైరనుష్ఠేయో ధర్మః శాస్త్రే నిరూప్యతే ॥ ౨౭౨॥
స్వాభావికో విశేషస్తు నరాణాం నాస్తి జాతిజః।
వంశాన్ నృజాతిరేకైవ చైకస్మాదుదపద్యత ॥ ౨౭౩ ॥
విప్రాణాం అన్యవర్ణ్యానాం జనానాం చ గుణాగుణాన్।
ప్రత్యక్షాన్ సువిచారేణ సమ్యగ్యశ్చింతయేద్బుధః ॥ ౨౭౪॥
స విప్రాన్ క్షత్రియాన్ వైశ్యాన్ శూద్రాన్ సంకరజాంస్తథా
సమస్వభావసంపన్నాన్ సుతరాం శిష్య నిర్ణయేత్ ॥౨౭౫॥యుగ్మం॥
రాగద్వేషాదిసంయుక్తాః ప్రతీయంతే పరే యథా।
జనాః శూద్రాదిజాతీయాస్తథైవ బ్రాహ్మణా అపి ॥ ౨౭౬॥
న రూపేణేంద్రియైర్బుద్ధ్యా న ప్రకారాంతరేణ వా।
ఉత్కర్షో భాతి విప్రాణాం విశేషో వా స్వభావజః ॥ ౨౭౭ ॥
సర్వశాస్త్రార్థవిత్తా హి గూఢవిద్యావిచారణే।
శూద్రాణాం బ్రాహ్మణానాంచ సమానా బుద్ధిసూక్ష్మతా॥౨౭౮॥
ఈశస్యారాధనా చైవ బ్రాహ్మణైః సాధ్యతే యథా।
తథైవ సాధ్యతే సమ్యక్ శూద్రాద్యైర్భక్తిమానసైః ॥ ౨౭౯ ॥
అన్యచ్చ జాతిభేదస్యావాస్తవత్వప్రకాశకం।
ప్రమాణం తే పరం శిష్య కథయామి నిశామయ ॥ ౨౮౦॥
సమానా రీతయో యేషాం మనుష్యాణాం భవంతి వై।
సమానోత్పత్తయస్తే స్యురితి న్యాయేన తర్క్యతే ॥ ౨౮౧ ॥
ఆచేరుర్బ్రాహ్మణాః ప్రత్నా వేదాదిష్టం మఖక్రమం।
హోమాదిసంప్రదాయశ్చ భారతేద్యావధి స్థితః ॥ ౨౮౨ ॥
తథైవ ప్రాక్తనే కాలే నానాదేశాంతరేష్వపి।
మేషాది పశుయాగానాం సంప్రదాయః స్థితో భవత్ ॥ ౨౮౩ ॥
విశేషతస్తు యః శాస్త్రే మూసస్యే యజ్ఞవిధిక్రమః।
ఆదిష్టస్తం జనా యత్నాదనుతస్థుర్యహూదినః ॥ ౨౮౪ ॥

తథాచ సమరూపేణ క్రతురీతిం సమాచరన్।
అత్రత్యా బ్రాహ్మణా మర్త్యాశ్చాపి దేశాంతరోద్భవాః॥౮౫॥
సమానసంప్రదాయత్వాద్ భవేదప్యేకవంశతా।
విప్రాణాం అన్యదేశీయనరాణాం చానుమామ్యహం ॥౮౬॥
విప్రా జనా విదశీయాశ్చైకవంశ్యా భవంతి చేత్।
తదాత్రత్యేషు మర్త్యేషు జాతిభేదో భవేత్ కథం ॥౮౭॥
ఇత్యాదేస్తర్కతః శిష్య మతో భారతనీవృతి।
విప్రాదివర్ణభేదో యః స నిరాక్రియతాం బుధైః ॥౮౮॥
అన్యాయ్యం తీదృశం యేషు మతం శాస్త్రేషు విద్యతే।
ఐశాని న ప్రతీయంతే తాని మర్త్యైః కృతాని తు ॥౮౯॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

విప్రాదివర్ణభేదః స విద్యతే చేద్ అవాస్తవః।
తదా తం ప్రాక్తనా మర్త్యా మంతుం ఆరేభిరే కథం॥౯౦॥

॥గురురువాచ॥

పురావృత్తప్రబంధానాం విశ్వాస్యానామభావతః।
న శక్యో జాతిభేదస్య సమ్యగ్ వ్యాకర్తుముద్భవః ॥౯౧॥
పరంతు ప్రాక్తనా మర్త్యాః ప్రాయశో బాలిశాః స్థితాః।
ఇత్థం పూర్వేతిహాసానాం విచారేణ ప్రతీయతే ॥౯౨॥
యథా చ బాలకా యద్యచ్ఛృణ్వంతి ప్రతియంతి తత్।
పూర్వే మతాని భేజుస్తే సంభవాని జనాస్తథా ॥౯౩॥
కదాచిజ్జిజ్ఞాసువర్గస్య విదేశీయస్య ధీమతః।
అత్రాగమేన వర్ణానాం భేదారంభో భవత్ పురా ॥౯౪॥
నరోషితావనివ్యాపిజలప్లావనతః పరే।
జ్ఞాతవ్యః ప్రథమం నృణాం భారతేత్ర సమాగమః॥౯౫॥

తత్కాలాదద్యపర్యంతం వర్షాః పంచసహస్రకాః।
నాతీతాః కించిదూనంతు బుధైరిత్థం వినిశ్చితం ॥ ౨౯౬ ॥
యే మర్త్యా వర్వరా ఆదావూషుర్భారతనీవృతి।
దేశే త్రాధ్యాపి తచ్ఛేషాః పరితః స్థవనాశ్రితాః ॥ ౨౯౭ ॥
వేదానుయాయినః పశ్చాత్ సమాగత్య మరుద్దిశః।
నరానాద్యాన్ వశీచక్రుస్తద్దేశే చావసంస్తతః ॥ ౨౯౮ ॥
శ్యామాదివర్ణభిన్నత్వం కదాచిచ్చాభవత్ తదా।
ప్రత్నేష్వత్రత్యమర్త్యేషు తదాక్రాంతృజనేషు చ ॥ ౨౯౯ ॥
లోకా హి భిన్నదేశీయా ఏకవంశోద్భవా అపి।
శ్యామశ్వేతాదివర్ణాద్యైర్విశేషైః సంతి సంయుతాః ॥ ౩౦౦ ॥
దృష్ట్వా విశేషం అన్యోన్యం వర్ణభాషాదికేషు చ।
కదాచిజ్జాతిభేదస్య తతస్తే చక్రిరే నుమాం ॥ ౩౦౧ ॥
క్రమేణ తాదృశా శిష్య ప్రకారేణాపరేణ వా।
దేశేస్మిన్ జాతిభేదస్యాభవన్ మన్యే సముద్భవః ॥ ౩౦౨ ॥
యథాతు సంప్రదాయానాం మతానాం చాపి పక్వతా।
న సద్యో జాయతే లోకే శనకైస్తు ప్రసర్పతి ॥ ౩౦౩ ॥
తథైవ జాతిభేదస్య సంప్రదాయో.పి భారతే।
నసద్యః పక్వతాం ప్రాప శనైస్త్విత్థం ప్రతీయతే॥ ౩౦౪ ॥యుగ్మం॥
కథంతు జాతయో భిన్నాః పదం స్వం స్వం అవాప్నువన్।
యథాధియా వగచ్ఛామి తథా తే వ్యాకరోమి తత్ ॥ ౩౦౫ ॥
యే లోకా జ్ఞానసంపన్నా నానాశాస్త్రవిదోపి చ।
తదుత్కర్షం జనా అజ్ఞాః సమ్మన్యంతే స్వభావతః ॥ ౩౦౬ ॥
అతో హేతోస్తథా నానాప్రకారోపాయవేత్తితః।
అజ్ఞానాత్ చతురాః ప్రాయ ఆనయంతి నిజం వశం ॥ ౩౦౭ ॥
యస్మాచ్చాదృష్టదేవాదిభయం ప్రాయో నృషు స్థితం।
తస్మాన్ ముఖ్యం పదం ప్రాపుర్యాజకా దేవసేవకాః ॥ ౩౦౮ ॥

ప్రజాయాశ్చ యదన్యస్యా యోద్ధారో బలవత్తరాః।
ద్వితీయం క్షత్రియాస్తస్మాజ్ జిష్ణవో లేభిరే పదం ॥ ౩౦౯ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

శ్యామాదివర్ణభిన్నత్వాద్ భాషాభిన్నత్వతోఽపి చ।
కిం భిన్నదేశినాం నృణాం జాతిభేదో న తర్క్యతే ॥ ౩౧౦ ॥

॥ గురురువాచ ॥

ఏకైవ శిష్య భాషాసీత్ సమస్తానాం నృణాం పురా।
ఇత్థం మోస్యుక్తశాస్త్రేభ్యః ప్రాచీనేభ్యః ప్రతీయతే ॥ ౩౧౧ ॥
భాషాభేదస్త్వభూత్ పశ్చాన్ మనుష్యాశ్చ తతః పరం।
దేశాంతరేష్వనేకేషు వ్యస్తీర్యంత పృథక్ పృథక్ ॥ ౩౧౨ ॥
తతశ్చ భిన్నదేశీయగ్రీష్మశీతాదిభేదతః।
శ్యామాదివర్ణభిన్నత్వం భిన్నదేశీయజేష్వభూత్ ॥ ౩౧౩ ॥
తథాచ కాలగౌరాదివర్ణభిన్నత్వతో నృణాం।
కదాచిజ్ జాతిభిన్నత్వం అనుమాతుం న శక్యతే ॥ ౩౧౪ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

చతుర్ధా జాతిభిన్నత్వోద్భవస్య వ్యాకృతిం స్ఫుటాం।
కిం కామప్యపరాం వక్తుం భవాన్ శక్నోతి మే గురో ॥ ౩౧౫ ॥

॥ గురురువాచ ॥

నృణాం భిన్నపదత్వేన ప్రవృత్యా చ స్వకర్మసు।
సర్వేషాం జాయతే సౌఖ్యం సాహాయ్యంచ పరస్పరం ॥ ౩౧౬ ॥
ప్రవృత్తాః కర్మసు స్వేషు కేవలేషు నిరంతరం।
ప్రయాంతి మానవా దాక్ష్యం అభ్యాసార్జితకౌశలాః ॥ ౩౧౭ ॥
కార్యేషు యస్తు భిన్నేషు వివిధేషు ప్రవర్తతే।
సోఽనేకకర్మకర్తృత్వాత్ కస్మిన్నపి న సిధ్యతి ॥ ౩౧౮ ॥

తథాచ కర్షకః శిల్పికర్మ కుర్వన్ న సిధ్యతి ।
న వా కృషిక్రియాం శిల్పీ న వా తద్వా చికిత్సనం ॥ ౩౧౯ ॥
కదాచిత్ ప్రాగ్ విచార్యేదం రాజనీతివిదో నృపాః ।
ప్రజా నియోజయామాసుర్ భిన్నేషు స్వస్వకర్మసు ॥ ౩౨౦ ॥
యథాచ కర్మసు స్వేషు తాస్తిష్ఠేయుర్నిరంతరం ।
తథా దృఢైరవఘ్నంస్తాః శృంఖలైర్జాతిరూపకైః ॥ ౩౨౧ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

స్వీకృత్య కర్మభేదోత్థం ఫలసంఘం కథం భవాన్ ।
నిందయా జాతిభేదం తం వక్తి వంధనరూపకం ॥ ౩౨౨ ॥

॥ గురురువాచ ॥

నైసర్గికీ పితుర్బుద్ధిర్యే చాభ్యాసార్జితా గుణాః ।
స్వభావాత్ తత్సుతస్తేషాం అధికారీ న జాయతే ॥ ౩౨౩ ॥
తథైవ యత్పితా మందః క్షుద్రకర్మా చ విద్యతే ।
కదాచిత్ స సుతో దక్షః స్యాద్ విద్యాప్తిక్షమో పి చ ॥ ౩౨౪ ॥
జాయంతే ప్రభుధీమంతో జనాః సర్వాసు జాతిషు ।
జిజ్ఞాసుబుద్ధిసంపన్నా విద్యాభ్యాసక్షమాస్తథా ॥ ౩౨౫ ॥
స్వానిష్టం పైతృకం కర్మ త్యక్తుం తే చేన్ న శక్నుయుః ।
స్వజాతినియమైర్బద్ధాస్తర్హి నశ్యంతి తద్గుణాః ॥ ౩౨౬ ॥
యే జాతిబంధనాబద్ధాః స్వతంత్రాశ్చ భవంతి తే ।
స్వస్వగుణానుకూలాసు ప్రవర్తంతే హి వృత్తిషు ॥ ౩౨౭ ॥
అతో పి జాతిబద్ధే స్మిన్ దేశే సర్వత్ర దృశ్యతే ।
శక్తిర్నారస్వభావస్య జాతిశృంఖలభేదికా ॥ ౩౨౮ ॥
విప్రా హి శాస్త్రతః సర్వే శాస్త్రాధ్యయనధర్మకాః ।
వృత్తీస్తు పరిచర్యాద్యా ఆశ్రయంతి సుభూరయః ॥ ౩౨౯ ॥
దాసత్వం చేతి శూద్రాణాం ధర్మః శాస్త్రానుసారతః ।
శూద్రాస్తు మగధే ప్రాపూ రాజత్వపదవీమపి ॥ ౩౩౦ ॥

ఆదౌ నిరూపితం శాస్త్రే యథా వర్ణచతుష్టయం।
తథా తన్నో చిరం తస్థౌ సద్యః ప్రాప తు సంకరం ॥ ౩౩౧ ॥
ఇదానీం కేవలా విప్రా అసంకీర్ణా అవస్థితా।
తదన్యేషాం తు వర్ణానాం బహుధా సంకరో భవత్ ॥ ౩౩౨ ॥
నృస్వభావవిరుద్ధో యో నియమో నరకల్పితః।
స గ్లానిమచిరాద్గచ్ఛేచ్ఛాస్త్రృభిః స్థాపితో పి సన్ ॥ ౩౩౩ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

కిం గురో 'నీవృతి క్వాపి కస్మింశ్చిద్ భారతాదృతే।
స నృణాం జాతిభేదస్య సంప్రదాయో మతో భవత్ ॥ ౩౩౪ ॥

॥ గురురువాచ ॥

నైతస్మిన్ కేవలం దేశే జాతిభేదస్య సంస్థితిః।
పురా తత్సంప్రదాయస్తు పారసీకే తథాస్థితః ॥ ౩౩౫ ॥
ఏవం మిశ్రాఖ్యదేశే చ సాప్తవర్ణ్యసమన్వితే।
యథాత్ర బ్రాహ్మణా ముఖ్యాస్తథా తత్రాపి శాస్త్రిణః ॥ ౩౩౬ ॥
నివృత్తో జాతిభేదస్తు తస్మిన్నివృద్ద్వయే ధునా।
తన్మతే ప్రాక్తనే లుప్తే స్థాపితే చ తతో నవే ॥ ౩౩౭ ॥
సౌగతాశ్చాత్ర దేశే పి పురా బహ్వనుగైర్యుతాః।
జాతిభేదం నిరాకుర్వన్ వేదస్య పరిపంథినః ॥ ౩౩౮ ॥
ఇదానీం భారతాల్లుప్తా అపి తే సౌగతాః సమే।
పురా స్మిన్ న్యవసన్ దేశే నేకే తదనుయాయినః ॥ ౩౩౯ ॥
సుఖ్యాతో మరసింహాశ్చ యో మరాభిధకోషకృత్।
సో ప్యాసీత్ సౌగతో భూపాస్తథా నేకే సపండితాః ॥ ౩౪౦ ॥
ప్రమాణైరీదృశైః శిష్య జాతిభేదో నిరస్యతే।
దిష్టశ్చ యత్ర శాస్త్రే స ఐశం శాస్త్రం న భాతి తత్ ॥ ౩౪౧ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

శాస్త్రాణాం భారతీయానాం మానుషోత్పత్తిసిద్ధయే ।
అనేకాని ప్రమాణాని త్వయా ప్రోక్తాని హే గురో ॥ ౩౪౨ ॥
ఫలాన్వితాస్తు యా వార్తా అన్యాయ్యాని మతాని చ ।
యాన్యుద్ధృతాని శాస్త్రేభ్యో భవతా ఖండితాని చ ॥ ౩౪౩ ॥
న తాని ముఖ్యశాస్త్రేషు వేదషడ్దర్శనాదిషు ।
వర్తంతే జ్ఞానకోషేషు పురాణేషు తు ప్రాయశః ॥౩౪౪॥యుగ్మం
పౌరాణికీః కథాః సర్వా మన్యంతే పండితా అపి ।
తథాపి భవతో వాదాత్ త్యాజ్యాస్తాః స్వీకరోమ్యహం॥౩౪౫॥
తంత్రాణి చాత్యపూతాని దృఢలజ్జాకరాణి చ ।
హేయాని సాధుభిః సర్వైర్మన్యే ప్రీతికరః స్వయం ॥ ౩౪౬ ॥
పరంతు వేదవేదాంగస్మృతిషడ్దర్శనస్థితం ।
మతం విపశ్చితః సర్వే ఆద్రియంతే విశేషతః ॥ ౩౪౭ ॥
సామాన్యపురుషాజ్ఞాతదర్శనస్థమతాన్యతః ।
శ్రేయాంసి కిం న విద్యంతే విదుషాం ముక్తిదాని చ ॥ ౩౪౮ ॥

॥ గురురువాచ ॥

ఆచారాన్ భారతీయాయాన్ అనుతిష్ఠంతి సాంప్రతం ।
న వేదార్థానుకూలాస్తే బహుధా వికృతిస్త్వభూత్ ॥ ౩౪౯ ॥
న వేదోక్తార్చనాం కోపి సమ్యగ్ ఆచరతి ద్విజః ।
ప్రాయశ్చ నావగచ్ఛంతి తన్మతాని బుధా అపి ॥ ౩౫౦ ॥
యథోక్తం ప్రాగ్ మయా శిష్య తథా ధర్మమతాదిషు ।
వికారం క్రమశః ప్రాప్తాన్ విద్ధి భారతవాసినః ॥ ౩౫౧ ॥
తస్మాచ్చాధునికా విప్రాః పురాణోక్తమతానుగాః ।
వేదత్యజః ప్రతీయంతే న తు వేదానుయాయినః ॥ ౩౫౨ ॥

ధర్మస్యాధునికస్యాతః ఖండనం యశ్చికీర్షతి।
కిం ఖండనేన వేదానాం అస్తి తస్య ప్రయోజనం ॥ ౩౫౩ ॥
సిద్ధే పౌరాణికానాం హి మతానాం ఖండనే స్ఫుటే।
ధర్మస్యాధునికస్యాపి ఖండనం సిధ్యతి హ్యలం ॥ ౩౫౪ ॥
యథాతు శిష్య వేదానాం తత్వం శక్నోషి వేదితుం।
తథా తద్విషయే వార్తాం వక్ష్యమాణాం నిశామయ ॥ ౩౫౫ ॥
చమత్కారక్రియాశక్తేః సంస్థితిర్వేదపక్తృషు।
న మంతవ్యేతి తే స్యాదావధ్యాయస్య మయోదితం ॥ ౩౫౬ ॥
తస్మాచ్చాశ్చర్యకర్తోక్త్యర్థప్రమాణాభావతః శ్రుతేః ।
న బోధ్యం ఈశ్వరోక్తత్వం ఇతి ప్రాగనుమా కృతా ॥ ౩౫౭ ॥
వేదోక్తదేవతార్చాయా విషయే చ మయా పురా ।
కృతా యా వ్యాకృతిస్తాం త్వం పునః శిష్య నిశామయ ॥౩౫౮॥
ప్రాక్కాలే ఈశ్వరస్యార్చా యథార్థా ప్రాచలద్ భువి।
తత్కాలే హీశ్వరోమర్త్యాన్ స్వస్యపూజాం ఉపాదిశత్॥౩౫౯॥
పశ్చాత్తు మానుషా మాఢ్యాద్ వికార్యేశ్వరపూజనం ।
సూర్యాద్యారాధనాం తస్మిన్ భ్రాంతస్వాంతా అమిశ్రయన్॥
అర్కాదితేజసా గత్వా హ్యుజ్జ్వలేన చమత్కృతిం।
ప్రభావం మేనిరే దైవం సంస్థితం భాస్కరాదిషు ॥ ౩౬౦ ॥
దివ్యం విలోక్య చాకాశం శుభ్రతారావిచిత్రితం।
అదృష్టపారం అబ్ధించ తథాద్రీన్ హిమశేఖరాన్ ॥ ౩౬౧ ॥
సర్వత్ర దేవతా భిన్నా భిన్నస్వాలయవాసినీః।
నాక్రీయాః పార్వతీశ్చైవ సాముద్రీశ్చాప్యకల్పయన్ ॥౩౬౩॥
శ్రౌతా మంత్రా యదా ప్రత్నా వ్యరచ్యంత తదేదృశీం।
సూర్యాద్యారాధనాం లోకా భారతీయాః సమాచరన్ ॥౩౬౪॥
ప్రాయోహి శ్రౌతమంత్రేషు వరుణేంద్రాదిదేవతాః।
నాకౌదధ్యేకసః స్తోత్రైః ప్రశస్యంతే ముహుర్ముహుః॥ ౩౬౫ ॥

అనేనోక్తేన రూపేణ సోమసూర్యాది తేజసా।
మర్త్యాశ్చమత్కృతాస్తేషాం కర్తుం ఆరేభిరే ర్చనాం ॥ ౩౬౬ ॥
యాని స్తోత్రాణి చాత్రత్యాస్తేషాం ప్రారచయన్ జనాః।
తాన్యేవ వైదికా మంత్రాః ప్రాక్తనా ఇతి బుధ్యతాం ॥ ౩౬౭ ॥
నాసంస్తన్మంత్రవక్తార ఈశ్వరేణ ప్రచోదితాః।
భ్రాంతాస్త్వసత్య దేవానాం స్వయంతే కల్పయన్ స్తవాన్ ॥ ౩౬౮ ॥
యే మూడ్యాన్మునయో గ్న్యాదీన్ ఆర్చన్ త్యక్త్వా పరేశ్వరం।
కథం తాన్ చోదయేద్ ఈశః స్తోతుం స్వానిష్ట దేవతాః॥ ౩౬౯ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

మహాభూతస్వరూపాణాం దేవతానాం ఉపాసనా।
వేదేష్వాదిశ్యతే భూయో గురో తత్ర న సంశయః ॥ ౩౭౦ ॥
పరంత్వగ్నీంద్రమిత్రాదీన్ మూర్తాన్ ప్రతినిధీన్ ఇవ।
అదృశ్యేశస్య కిన్నార్చన్ ప్రత్నా వేదానుయాయినః॥ ౩౭౧ ॥

॥ గురురువాచ ॥

ఇంద్రాదీన్ పరమేశస్య మూర్తాన్ ప్రతినిధీన్ ఇవ।
ప్రాశంసన్ వేదవక్తార ఆద్యా ఇత్థం న భాతి మే ॥ ౩౭౨ ॥
దేవాహి ప్రత్నమంత్రేషు బహవో వివిధా హుతాః।
ఇంద్రో వహ్నిశ్చ వాయుశ్చ సవితా చాశ్వినావపి ॥ ౩౭౩ ॥
విశ్వేదేవాశ్చ సోమశ్చ త్వష్టాచ వరుణోపి చ।
ఇంద్రాణీ వరుణానీచ సరస్వత్యాదయోపి చ ॥ ౩౭౪ ॥
తాన్ సర్వాన్ మంత్రవక్తారో విభోః ప్రతినిధీన్ ఇవ।
అమన్యంతేతి మే నైవ భాతి మంత్రవిచారణాత్ ॥ ౩౭౫ ॥
వ్యాఖ్యాతారస్తు మంత్రాణాం యే భవన్నుత్తరా బుధాః।
త ఏవైతాదృశీం వ్యాఖ్యాం ఊచుర్బ్రహ్మైక్యవాదినః ॥ ౩౭౬ ॥

అన్యచ్చేంద్రాదిదేవానాం స్థితా మంత్రేషు భూరిషు।
స్తవా యే తైర్యథార్థ్యం న మహిమేశస్య నాయతే ॥ ౩౭౭ ॥
ఈశస్య వర్ణనం సౌమ్యం తన్మాహాత్మ్యస్తవాన్వితం।
వేదేషు కుత్రచిద్ భాతి మిశ్రితం త్వన్యతైర్మతైః ॥ ౩౭౮ ॥
ప్రష్టుర్హి తేన సృష్టస్య జగతశ్చ వివిక్తతా।
న వేదే సంమతా కింతు సృష్టప్రష్ట్రోరభిన్నతా ॥ ౩౭౯ ॥
తస్మాదారాధనేశస్య సమ్యఙ్నాదిశ్యతే శ్రుతౌ।
మహాంస్తు వర్తతే తత్ర విషయే౽స్మిన్ మతభ్రమః ॥ ౩౮౦ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

వేదాంతన్యాయసాంఖ్యాదిదర్శనానాం మనీషిభిః।
జ్ఞానేప్సుకారధీతానాం గురో తత్వం ప్రపంచయ ॥ ౩౮౧ ॥

॥ గురురువాచ ॥

ఆన్వీక్షికీప్రవీణానాం విదుషాం బుద్ధిసూక్ష్మతా।
అర్థస్య చైవ గాంభీర్యం దర్శనేషు ప్రతీయతే ॥ ౩౮౨ ॥
కింతు దర్శనవక్తారో మునయో యే ప్రకీర్తితాః।
బుద్ధ్యా౽తిమానుషా నాసన్నతిసూక్ష్మధియో౽పి తే ॥ ౩౮౩ ॥
ఆన్వీక్షిక్యాదివిద్యాసు యావతీ బుద్ధిసూక్ష్మతా।
వేదాంతాదిప్రవక్తౄణాం ప్రాచాం ఆసీద్విపశ్చితాం ॥ ౩౮౪ ॥
పూర్వేషు తావతీ జ్ఞేయా యావనేషు మనీషిషు । యుగ్మం ।
స్థితా ధీసూక్ష్మతా చిత్రా పరమార్థస్య మార్గణే ॥ ౩౮౫ ॥
ప్రాచీనా యవనాస్తే తు తర్కపంచాననా అపి।
స్వాం విద్యాం మునిభిః ప్రోక్తాం ఇతి నోచుః కదాచన ॥ ౩౮౬ ॥
స్వకీయబుద్ధిశక్త్యా తు విచారేణ స్వకేన చ।
క్రమేణ చార్జితం జ్ఞానం మేనిరే యవనా అమీ ॥ ౩౮౭ ॥

అజ్ఞాతోత్పత్తికాలీనా యాస్తు విద్యాశ్చిరోద్భవాః।
తా ఆర్షీరేవ దేశే ౽స్మిన్ వావదంతే విపశ్చితః ॥ ౩౮౮ ॥
విద్యాస్తు శిష్య యావత్య ఆద్రియంతే ౽త్ర తావతీః।
ససర్జ మానుషీ బుద్ధిర్నతూవాచ మునివ్రజః ॥ ౩౮౯ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

సర్వా దార్శనికీ విద్యా మర్త్యధీకౌశలార్జితా।
నత్వైశ్వరీతి భావత్కో హ్యనుభూతో మయా శయః ॥ ౩౯౦ ॥
కింతు యా సాదితా విద్యా విచారేణ విపశ్చితాం।
కిం న ప్రామాణికీ బోధ్యా గురో సా ముక్తిదాపి చ ॥ ౩౯౧ ॥

॥ గురురువాచ ॥

మతస్య సంమతిర్నాస్తి దర్శనానాం పరస్పరా।
అనేకధావిరోధస్తు తత్తదర్థేషు విద్యతే ॥ ౩౯౨ ॥
తత్తన్మతానుగానాం చ వివాదో వర్తతే మిథః।
మతం స్థాపయతాం స్వీయం పరకీయం చ ఖండతాం ॥ ౩౯౩ ॥
యథా వేదాంతసూత్రేషు సాంఖ్యవైశేషికస్థితం।
ప్రధానపరమాణ్వాదివిషయం ఖండ్యతే మతం ॥ ౩౯౪ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

యస్తత్తద్దర్శనార్థేషు విపర్యాయః ప్రతీయతే।
తం మే భవాన్ సమాసేన వ్యాకరోతు బుభుత్సవే ॥ ౩౯౫ ॥

॥ గురురువాచ ॥

ఏకత్వం ఆత్మనః శిష్య వేదాంతే ప్రతిపాద్యతే।
మతా త్వనేకతా సాంఖ్యే యోగశాస్త్రే తథైవ చ ॥ ౩౯౬ ॥

తథాచ వేదాంతమతం బ్రహ్మవిందూపనిషదుద్ధృతం।

ఏక ఏవ హి భూతాత్మా భూతే భూతే వ్యవస్థితః।
ఏకధా బహుధా చైవ దృశ్యతే జలచంద్రవత్॥
నిత్యః సర్వగతో హ్యాత్మా కూటస్థో దోషవర్జితః।
ఏకః స భిద్యతే శక్త్యా మాయయా న స్వభావతః॥

సాంఖ్యకారికా చ।

జననమరణకరణానాం ప్రతినియమాదయుగపత్ ప్రవృత్తేశ్చ
పురుషబహుత్వం సిద్ధం త్రైగుణ్యవిపర్యయాచ్చైవ ॥౧౮॥

అపిచ కపిలసూత్రం।

జన్మాదివ్యవస్థాతః పురుషబహుత్వం॥

తథాచయోగసూత్రం।

క్లేశకర్మవిపాకాశయైరపరామృష్టః పురుషవిశేష ఈశ్వరః। క్లేశాదిభిరపరామృష్టస్త్రిష్వపి కాలేషు నసంస్పృష్టః పురుషవిశేషోన్యభ్యః పరుషేభ్యో విశిష్యతే ఇతి విశేష ఈశ్వర ఈశనశీలః ఇచ్ఛామాత్రేణ సకలజగదుద్ధరణక్షమః। యద్యపి సర్వేషామాత్మనాం క్లేశాదిస్పర్శోనాస్తి తథాపి చిత్తగతస్తేషాముద్దిశ్యతే॥ యథాయోద్ధృగతజయపరాజయా స్స్వామినః॥ అస్యతు త్రిష్వపి కాలేషు తథావిధోపి క్లేశాదిపరామర్శో నాస్తి। అతః స విలక్షణ ఏవ భగవానీశ్వరః। నచ జీవన్ముక్తేష్వతివ్యాప్తిః ముక్తాత్మనాం హి క్లేశాదియోగస్తైస్తైః శాస్త్రోక్తైరూపాయైర్నివర్తితః। అస్యేశ్వరస్యతు సర్వదైవ తథాత్వాన్న ముక్తాత్మతుల్యత్వమిత్యన్యత్ర ధారేశ్వరటీకాయాం విస్తరః॥

నిమిత్తకారణం బ్రహ్మ తథోపాదానకారణం।
విశ్వస్యాస్యేతి వేదాంతే విద్ధి బ్రహ్మనిరూపణం ॥ ౩౯౭ ॥
ప్రధానమేవ సాంఖ్యైతు జగతో మూలం ఉచ్యతే।
వైశేషికే ణవస్త్వేవ భూతమూలాత్మకా మతాః ॥౩౯౮॥
తథైవ భగవద్గీతాకారకోపి త్రయోదశే ।
అధ్యాయే పురుషస్యాహ ప్రకృతేశ్చాప్యనాదితాం ॥౩౯౯॥

తథాచ ౧౩। ౨౦ శ్లోకయోరుక్తం

ప్రకృతిం పురుషంచైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి।
వికారాంశ్చ గుణాంశ్చైవ విద్ధి ప్రకృతిసంభవాన్ ॥
కార్యకారణకర్తృత్వే హేతుః ప్రకృతిరుచ్యతే।
పురుషః ప్రకృతిస్థో హి భుంక్తే ప్రకృతిజాన్ గుణానితి ॥

ఇత్యాదికవిపర్యాయాద్ దర్శనానాం పరస్పరం ।
ప్రామాణ్యం కస్య మంతవ్యం కస్యనేతి న నిశ్చయః ॥ ౪౦౦ ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

వేదవాక్యానుకూలత్వాద్ ।వేదాంతస్య మనీషిణః।
మన్యంతే ముఖ్యతాం తస్య ప్రామాణ్యం చ విశేషతః॥ ౪౦౧ ॥
తస్మాచ్చ భవతశ్చేన్ న వేదాంతే విద్యతే రుచిః ।
తద్ధేతుం విస్తరాత్ తర్హి భవాన్ వ్యాకర్తుం అర్హతి ॥ ౪౦౨ ॥

॥ గురురువాచ ॥

నిమిత్తకారణం బ్రహ్మైవోపాదానంచ సంస్మృతేః।
బ్రహ్మైవ కార్యమప్యేవం వేదాంతే ప్రతిపాదితం ॥ ౪౦౩ ॥
తతః ప్రయాంతి భూతాని పునస్తత్ర విశంతి చ।
నరాత్మా చైవ తస్యాంశో లహరీ వారిధేరివ ॥ ౪౦౪ ॥

ఆత్మాయం దేహయుక్తత్వాదజ్ఞానేన పరిప్లుతః ।
బ్రహ్మాద్వైతం తు విజ్ఞాయ ముక్తో బ్రహ్మణి లీయతే॥ ౪౦౫ ॥
ఇత్యేషః శిష్య మే సారో వేదాంతస్య ప్రతీయతే ।
కింత్వత్రాస్వీకృతిం మే త్వం విద్ధి వక్తవ్యకారణాత్ ॥ ౪౦౬ ॥
బ్రహ్మసంసారయోర్యో త్ర హ్యభేదః ప్రతిపాదితః।
సో న్యాయ్యో భాతి మే సమ్యగసంభావ్యశ్చ సర్వశః ॥ ౪౦౭ ॥
య ఏక మేవ విశ్వస్య కారణం పరమేశ్వరః।
స ఆత్మరూపకో నాదిర్నిర్వికారశ్చ విద్యతే ॥ ౪౦౮ ॥
పరంత్వచేతనం దృశ్యస్పృశ్యవస్తుమయం జగత్ ।
అనాత్మరూపకం జ్ఞేయం వ్యతిరిక్తం తథాత్మనః ॥ ౪౦౯ ॥
య ఆత్మరూపకో నిత్యం నిర్వికారోపి చేశ్వరః।
కథం సోనాత్మరూపత్వం పరిణమ్య వ్రజేత్ స్వయం॥ ౪౧౦ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

విశ్వోపాదానహేతుత్వే బ్రహ్మణో స్వీకృతే సతి।
ప్రధానం పరమాణూన్ వా జగన్మూలం బ్రవీషి కిం ॥ ౪౧౧ ॥

॥ గురురువాచ ॥

నానాదినా ప్రధానేన జగతీం ఈశ్వరో సృజత్ ।
న వా తాం నిర్మమే మన్యే నాదిభిః పరమాణుభిః ॥ ౪౧౨ ॥
ఈశో హి కేవలోనాదిర్న ప్రధానం నచాణవః।
విద్యంతేనాదయః కిమ్వా జగతో మూలరూపకాః ॥ ౪౧౩ ॥
స్వతంత్రస్త్వసతో విశ్వం ఉదపాదయద్ ఈశ్వరః ।
ఆదావాస్తైకకో హీశః స విశ్వం చాసతో సృజత్ ॥ ౪౧౪ ॥
ఈశాద్ వినా భవిష్యచ్చేత్ కించిదన్యదనాదికం ।
స్వతంత్రః సర్వశక్తిశ్చ నాభవిష్యత్ తదేశ్వరః ॥ ౪౧౫ ॥

కస్యాపి రూపమాత్రం హి వస్తునో వికరోతి యః ।
ప్రాగేవ విద్యమానస్య సర్వశక్తిర్న భాతి సః ॥ ౪౧౬ ॥
పరంతు యో సతః కించిత్ వస్తూత్పాదయతి స్వయం ।
అనంతశక్తిమాన్ సమ్యక్ స ఏవ ప్రతిభాతి మే ॥ ౪౧౭ ॥
తథాచ శిష్య వేదాంతే సాంఖ్యే వైశేషికే పి యత్ ।
కృతం న రోచతే మే తదీశ్వరప్రతిపాదనం ॥ ౪౧౮ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

య ఆత్మా మర్త్యదేహేషు స్థితశ్చేతనరూపకః ।
తమప్యంశం భవాన్ కిం న మన్యతే పరమాత్మనః ॥ ౪౧౯ ॥

॥ గురురువాచ ॥

సంయుక్తో మర్త్యదేహైర్య ఆత్మా చేతనరూపకః ।
కదాచిన్ మంతుమంశం తం నార్హ్యతే పరమాత్మనః ॥౪౨౦॥
యతః సర్వజ్ఞతా సత్తా నంతతా మలతాదయః ।
నిర్వికారే గుణాస్తిష్ఠంత్యతుల్యాః పరమాత్మని ॥ ౪౨౧ ॥
మనుష్యసంస్థితాత్మా తు న సర్వజ్ఞో న వా మలః ।
తనుజ్ఞానాన్వితస్త్వస్తి పాప్మనాచ మలీకృతః ॥ ౪౨౨ ॥
పరంత్వస్మత్ స్థితాత్మా చేద్ అంశః స్యాత్ పరమాత్మనః ।
తర్హ్యైశ్వరైర్గుణైర్యుక్తః స్యాత్ స సర్వజ్ఞతాదిభిః ॥ ౪౨౩ ॥
అనంతః పరమాత్మా యో నిర్వికారః సదా స్థితః ।
కథం సర్వజ్ఞతా తస్య సత్తా వా న్యూనతాం వ్రజేత్ ॥ ౪౨౪ ॥
సర్వజ్ఞో నిర్వికారశ్చ పరమాత్మా స్వయం కథం ।
దేహాయత్తత్వతః స్వస్య మహాత్మ్యజ్ఞానతామియాత్ ॥౪౨౫॥
పవిత్రః పరమాత్మా యో రాగద్వేషాదివర్జితః ।
స రాగద్వేషయుక్తత్వం పాపిత్వం చ వ్రజేత్ కథం ॥ ౪౨౬ ॥

యశ్చానందమయో జన్త్రుం పరమాత్మా నిరూపితః ।
పీడాశోకాదికావస్థాం వికృతః స కథం వ్రజేత్ ॥ ౪౭ ॥
భుంజంతి మోహశోకాదీన్ చేదంశాః పరమాత్మనః ।
తదా స పరమాత్మాపి భుంక్తే మోహాదికం స్వయం ॥ ౪౮ ॥
అన్యచ్చ నిర్వికారస్యాద్వితియస్య పరాత్మనః ।
అంశ్యత్వం ఖండనీయత్వం చేతి వై సంభవేత్ కథం॥ ౪౯ ॥
తస్మాచ్ఛిష్య య ఆత్మానః సంయుక్తా మర్త్యవర్ష్మసు ।
వివిక్తాన్ ఈశ్వరాద్ విద్ధి సాదీనంతవతశ్చ తాన్ ॥ ౫౦ ॥
నృదేహజన్మనః కాలే తత్తద్యుక్తాత్మనామపి ।
ఉత్పత్తిం శిష్య జానీహి న చ తేషాం అనాదితాం ॥ ౫౧ ॥
ప్రత్యేకమానవస్యాత్మా చాననంతో నైవ విద్యతే ।
అర్థాన్ నానవధిర్ జ్ఞేయో స్త్వంతవాంస్తు స్వభావతః ॥ ౫౨ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

ఆత్మానో వర్ష్మభిః సార్థం మ్రియంతే మృత్యునేహసి ।
క్షయం చ సర్వథా యాంతి కిం ఇత్థం మన్యతే భవాన్ ॥ ౫౩ ॥

॥ గురురువాచ ॥

నృమృత్యుసమయే నాశం న మన్యే హం తదాత్మనాం ।
ప్రత్యుతాస్మాకమాత్మానో క్షయాః స్థాస్యంతి శాశ్వతం ॥ ౫౪ ॥
మయా యదధునా ప్రోక్తం మానుషాత్మాంతవానితి ।
తేన న్వాత్మా పరిభిన్న ఇతి మాత్రం వివక్షితం ॥ ౫౫ ॥
తథాచ బ్రహ్మణో జ్ఞానం యద్ వేదాంతే నిరూప్యతే ।
యథార్థం తన్ న మే భాతి న వా తజ్జాత్ముముక్తిదం ॥ ౫౬ ॥
అన్యాయ్యమయథార్థం చ భ్రాంతిజం చైవ యన్ మతం ।
తస్యావలంబవాన్ ముక్తిం తన్మంతార ఇయుః కథం ॥ ౫౭ ॥

యథార్థం చైవ యజ్ జ్ఞానం భ్రమహీనం చ సర్వశః।
తస్యాపి విత్తిమాత్రేణ కోపి శ్రేయో న గచ్ఛతి ॥ ౪౩౮ ॥
సజ్ జ్ఞానస్యానుసారేణ యః సమాచరతి క్రియాః।
స ఏవ కేవలో ముక్తిం గంతుం శక్నోతి సజ్జనః ॥ ౪౩౯ ॥
తస్మాచ్చ గమ్యతే ముక్తిః శాస్త్రీయజ్ఞానమాత్రతః।
ఇత్థం ముక్తీప్సుకైర్మర్త్యైర్న మంతవ్యం కదాచన ॥ ౪౪౦ ॥
భూయోహి జ్ఞానమాసాద్య విద్వాంసః పారమార్థికం।
న తేన సాధుతాధిక్యం దర్పవృద్ధిం ప్రయాంతి తు ॥ ౪౪౧ ॥
విశేషతస్తు వేదాంతే యజ్జ్ఞానం ప్రతిపాద్యతే।
తస్యైవ విత్తితో గర్వవృద్ధేః సంభావనా భవేత్ ॥ ౪౪౨ ॥
భావం స్వం మానుషం ధ్యాత్వా మాహాత్మ్యం చేశ్వరస్య హి।
నిర్వేదమీశ్వరస్యార్చాం చార్హంత్యాచరితుం నరాః ॥౪౪౩॥
అనంతః పుణ్య ఇశః క్వ సర్వజ్ఞః సర్వశక్తిమాన్।
క్వ పాపో మానుషః క్షుద్రో దుర్బుద్ధిస్తుచ్ఛశక్తికః ॥ ౪౪౪ ॥
బ్రహ్మాస్మీత్థం తు యో మర్త్యో వేత్తి వేదాంతమోహితః।
యథార్థాం ఈశ్వరస్యార్చాం స భీతిం చాచరేత్ కథం ॥౪౪౫॥
యథాచ జ్ఞానమాత్రేణ ముక్తిరిష్టా న గమ్యతే।
తథైవ కర్మభిర్మోక్షో లబ్ధుం శిష్య న శక్యతే ॥ ౪౪౬ ॥
కృతాని య్యైర్హి పాపాని తే దండార్హా అవస్థితాః।
తద్దండాచ్చాత్మనస్త్రాతుం కర్మభిః శక్నువంతి న ॥ ౪౪౭ ॥
సంసారే మానవః కోపి నిరంహుస్కో న విద్యతే।
దండంతు భోక్తుం అర్హంతి లోకాః సర్వే కుమండలే ॥౪౪౮॥
సుకర్మభిశ్చ పాపాని న శోధ్యంతే కదాచన।
నహ్యంహోనాశకం కించిత్ పుణ్యం జ్ఞేయం సుకర్మసు ॥౪౪౯॥
సుక్రియాః సకలా ఏవ జ్ఞాతవ్యా ఋణరూపికాః।
తచ్ఛోధనాచ్చ న జ్ఞేయం శిష్య ర్ణాంతరశోధనం ॥ ౪౫౦ ॥

అన్యచ్చ యావతీర్మర్త్యా అనుతిష్ఠంతి సుక్రియాః ।
తద్ధేతోరపి దండ్యాస్తే తత్ర పాపస్య మిశ్రణాత్ ॥ ౪౫౧ ॥
నృజాతేర్భ్రష్టతాం జ్ఞానం న క్షిణోతి స్వభావజాం ।
తథైవ తాం సుకర్మాణి న పునంతి కదాచన ॥ ౪౫౨ ॥
తస్మాదన్వేషణా కార్యా ముక్త్యుపాయాంతరస్య నః ।
తథ్యస్తు పంచమాధ్యాయే ముక్త్యుపాయో మయోదితః ॥ ౪౫౩ ॥
అన్యచ్చ శిష్య యా ముక్తిర్ వేదాంతే ప్రతిపాద్యతే ।
సా మే త్యసంభవా భాతి పండితైరపి సంమతా ॥ ౪౫౪ ॥
క్షుద్రాణాం ఈశభిన్నానాం సాదీనాం చాత్మనాం కథం ।
అనంతే నిర్వికార్యేచ లయః స్యాత్ పరమాత్మని ॥ ౪౫౫ ॥
వస్త్వన్యల్ లీయతే యస్మిన్స్తస్య వృద్ధిర్భవత్యపి ।
కథం వృద్ధిస్త్వనంతస్య సంభవేత్పరమాత్మనః ॥ ౪౫౬ ॥
వస్త్వన్యల్ లీయతే యస్మిన్ తద్ వికారం ప్రగచ్ఛతి ।
వికారస్త్వవికార్యస్య న శక్యః పరమాత్మనః ॥ ౪౫౭ ॥
లయో పి న్రాత్మనాం చేత్తు సంభవేత్ పరమాత్మని ।
తథాపి నో లయే భూతే వ్యక్తిబుద్ధేః క్షయో భవేత్ ॥ ౪౫౮ ॥
స్వకీయవ్యక్తిబోధే తు విగతే మానవాత్మనాం ।
విలీనానాం తదావస్థా కిం న నాశసమా భవేత్ ॥ ౪౫౯ ॥
ముక్తిస్తు వాస్తవీ యాదృక్ సజ్జనానాం భవిష్యతి ।
తత్ తే ప్రాక్ పంచమాధ్యాయే సంక్షేపాత్ ప్రోక్తవాన్ అహం ॥

॥శిష్య ఉవాచ॥

యద్ భూయః పండితాః ప్రాహుర్ మాయారూపం ఇదం జగత్ ।
నృభావః స్వప్నరూపశ్చేత్యత్ర కిం మన్యతే భవాన్ ॥ ౪౬౧ ॥

॥గురురువాచ॥

మాయామయం ఇదం విశ్వం స్వప్నరూపం చ విద్యతే ।
ఇత్యేతద్ వ్యాససూత్రేషు మతం క్వాపి న వర్తతే ॥ ౪౬౨ ॥

న శారీరికమీమాంసాభాష్యే శంకరనిర్మితే ।
జగన్మాయామయత్వస్య మతం తత్ ప్రతిపాద్యతే ॥ ౪౬౩ ॥
కింత్వేతదుత్తరైర్యాత్నం ప్రోక్తం వేదాంతిభిర్మతం ।
న ప్రత్నైస్త్వితి శాస్త్రాణాం విచారేణ ప్రతీయతే ॥ ౪౬౪ ॥

తథాచ సాంఖ్యప్రవచనభాష్యే విజ్ఞానభిక్షుణా

టీకాకారేణ ప్రోక్తం

నవీనానామపిప్రచ్ఛన్నబౌద్ధానాం మాయావాదినాం

బంధహేతుత్వ నిరాకృతమితి ॥

అపిచ ప్రభోధచంద్రోదయనాటక ఉక్తం

ప్రత్యక్షాదిప్రమాసిద్ధవిరుద్ధార్థాభిధాయినః ।
వేదాంతా యది శాస్త్రాణి బౌద్ధైఃకిం అపరాధ్యతే ఇతి ॥
తస్మాచ్చ యన్మతం నోక్తం పూర్వైర్వేదాంతవక్తృభిః ।
నూత్నైస్తు కల్పితం తన్న గ్రాహ్యం స్యాచ్ఛాస్త్రమంతృభిః ॥
న మాయారూపకో స్త్యేషః సంసారో వాస్తవస్త్వితి ।
కిం ప్రత్యక్షప్రమాణాన్న జాయతే నిశ్చయో దృఢః ॥ ౪౬౫ ॥
తనోతి త్వీశ్వరో విశ్వం అసన్నో వంచయన్నివ ।
ఇత్యేష వంచనారోపో నార్హ్యతే కర్తుం ఈశ్వరే ॥ ౪౬౬ ॥
సమస్తేష్వింద్రియార్థేషు పరమేశస్య కౌశలం ।
దివ్యం ప్రదర్శితం భాతి ధీమద్విస్మయకారకం ॥ ౪౬౭ ॥
పరీక్షిం యావతీం మూర్తపదార్థానాం కరోతి యః ।
తావత్యా తచ్చమత్కారబోధాధిక్యం భవత్యపి ॥ ౪౬౮ ॥

ఇంద్రియాణీంద్రియార్థానాం స్త్వేషాంస్త్వేషాం గ్రహోయచ।
ప్రకల్పితాని దాక్ష్యేణ ప్రతీయంతేద్భుతేన వై ॥౪౭౦॥
యస్మింస్త్వేతాదృగీశస్య దివ్యదాక్ష్యనిదర్శనం।
మన్యే మాయామయత్వం తద్విష్టపస్య న సంభవేత్ ॥౪౭౧॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

కిం కాయబంధముక్తత్వాన్ మర్త్యముక్తిర్ భవేద్ గురో।
నృణాం సవిగ్రహాణాం వా కిం విముక్తిర్భవిష్యతి ॥౪౭౨॥

॥ గురురువాచ ॥

న దేహాన్ మోచనం ముక్తిః పాపాన్ మోచనం ఏవ తు।
పాపాద్ధి జాయతే దుఃఖం నతు దేహాయుతత్వతః ॥౪౭౩॥
వియుక్తానాం శరీరేభ్య ఆత్మనాం కేవలం యది।
ముక్తిః శక్యా తదా ముక్తిర్న మనుష్యైరవాప్యతే ॥౪౭౪॥
ఉభే యస్మిన్ హి సంయుక్తే జంతావాత్మకలేవరే।
స ఏవ మానుషః ఖ్యాతో నాత్మమాత్రం తు మానుషః ॥౪౭౫॥
వియుక్తో వపుషశ్చాత్మా పృథగ్యావదవస్థితః।
తావత్ తం మానుషం నాహుర్ ఆత్మమాత్రం తు పండితాః ॥
తస్మాన్ నష్టే మనుష్యత్వే ఆత్మత్వే చైకకే స్థితే।
విముక్తిరాత్మనో హ్యేవ వేదాంతే ప్రతిపాద్యతే ॥౪౭౬॥
అహంతు నాత్మమాత్రాణాం ముక్తిం భవ్యాం బ్రవీమి తే।
సదేహమానుషాణాం తు భవ్యం మోక్షం సనాతనం॥ ౪౭౭॥
యావద్విధా మనుష్యాద్యాః సృష్టా ఈశేన జంతవః।
శక్యాస్తి తావతాం సిద్ధిస్తత్తద్భావానుసారతః ॥౪౭౮॥

నిసర్గాద్ దేహసంయుక్తా ఈశ్వరేణ కృతా వయం।
స్థితే తో నః సదేహత్వే సిద్ధిర్భవితుం అర్హతి ॥ ౪౮౦ ॥
పాపాన్ముక్తాశ్చ యే మర్త్యా ఇయుర్ముక్తిం సనాతనీం ।
న హ్యాత్మదేహయోస్తేషాం వియోగో భవితా పునః॥ ౪౮౧ ॥
దేహే స్వాభావికీ కాచిత్ సంస్థితా త్వపవిత్రతా ।
ఏవం న విద్ధి యద్యద్ధీశేన సృష్టం తదుత్తమం ॥ ౪౮౨ ॥
పరంత్వపుణ్యతా జాతా పాపాదేవాత్మదేహయోః।
నష్టే చ కిల్విషే దోష ఉభయోరపి నంక్ష్యతి ॥ ౪౮౩ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

వియోగో మృత్యునా కిం న భవత్యాత్మశరీరయోః ।
అతస్తయోర్హి సంయోగః కథం స్థాస్యతి శాశ్వతః ॥ ౪౮౪ ॥

॥ గురురువాచ ॥

వియోగః క్రియతే సత్యం మృత్యునాత్మశరీరయోః ।
తయోః పునస్తు సంయోగస్తతః పశ్చాద్భవిష్యతి ॥ ౪౮౫ ॥
శ్రేయస్తు కీదృశం భవ్యం కేనోపాయేన చార్జ్యతే।
తత్ తే ప్రాక్ పంచమాధ్యాయే సంక్షేపేణోక్తవాన్ అహం ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

అస్మాకం పూర్వజన్మాని యాని భూతాని హే గురో ।
న తేషాం విషయే కించిన్ మాం విజ్ఞాపితవాన్ భవాన్ ॥౪౮౬॥

॥ గురురువాచ ॥

ఆవృత్తిర్ జన్మనాం ఆత్మసంయోగశ్చ ముహుర్ముహుః ।
కలేవరాంతరైః శిష్య కదాచిన్ న మయా మతః ॥ ౪౮౮ ॥

జన్మైకమేవ విద్ధి త్వం నాధికం చ నరాత్మనాం ।
తథైకమేవ మృత్యుం చ విచారాహం తు తత్పరే ॥ ౪౮౯ ॥
జన్మన్యస్మింశ్చ యాదృశాని నరాః కర్మాణి కుర్వతే।
తాదృక్ తే పరలోకే వై ఫలం భోక్ష్యంతి శాశ్వతం ॥ ౪౯౦ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

చేత్ ప్రోక్తనాని జన్మాని న మతాని గురో త్వయా ।
మనుష్యాః సకలా దుఃఖం బహుధా భుజంతే కథం ॥ ౪౯౧ ॥
నానా చ యో దశాభేదో విత్తావిత్తాదికోద్భవః ।
అస్మాభిః కిం న మంతవ్యః ప్రాక్క్రియాఫలమేవ సః ॥ ౪౯౨ ॥

॥ గురురువాచ ॥

న పూర్వజన్మకర్మభ్యో జ్ఞేయో దుఃఖసముద్భవః।
జన్మనో వర్తమానస్య కుకర్మభ్యస్తు కేవలం ॥ ౪౯౩ ॥
విషమూలాత్ ఫలం తిక్తం కిల్విషాద్ దుఃఖముత్థితం ।
దండాయ విహితం నౄణాం రుజశ్చౌషధరూపకం ॥ ౪౯౪ ॥
నిష్పాపః కోఽపి సంసారే మానుషో నేహ వర్తతే।
తస్మాన్ నరాః సమే ర్హంతి తాడనం దుఃఖరూపకం ॥ ౪౯౫ ॥
న కేవలం తు దండార్థం నౄణాం దుఃఖస్య సంస్థితిః ।
హితార్థం త్వపి తత్పాపప్రతీకారస్వరూపికా ॥ ౪౯౬ ॥
మర్త్యా హి వ్యసనాసక్తా ఐహికార్థైషిణోఽపి చ ।
పుణ్యస్య సత్పథం త్యక్త్వా ప్రాయో ధర్మం భజంతి హ ॥ ౪౯౭ ॥
దుఃఖానాం తీక్ష్ణశాస్త్యా తు విపదామాక్రమేణ చ ।
రాగాణాం దమ్యతే శక్తిర్గర్వశ్చైవ ధనాదిజః ॥ ౪౯౮ ॥
సంసారే సుఖచాపల్యం తతో జ్ఞాత్వా చ సాధవః।
వినీతాః పరలోకస్య శర్మేచ్ఛంతి సనాతనం ॥ ౪౯౯ ॥

పితా పుత్రం యథా శాస్తి కృతదోషం దయామయః।
దయస్తథేశ్వరో మర్త్యాన్ అపరాధనివృత్తయే ॥ ౨౦౦ ॥
లోకే చ యో దశాభేదో విత్తావిత్తాదిజః స్థితః।
న ప్రాక్జన్మక్రియాహేతుస్తత్రేచ్ఛైవేశ్వరస్య తు ॥ ౨౦౧ ॥
సర్వాన్ హి మానుషాన్ ఈశః స్వేచ్ఛామాత్రేణ సృష్టవాన్।
స్వయేచ్ఛయైవ ధీరూపార్థాదిదానం విభక్తవాన్ ॥ ౨౦౨ ॥
తస్మాదస్మాభిరన్యాయారోపో నో కార్య ఈశ్వరే।
స్వం వస్తు తేన దత్తం హి నాధికారస్తు తత్ర నః ॥ ౨౦౩ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

సంసారే చంచలే సారే విషయైరుత్తమైరపి।
ఆనందతృష్ణజస్తృప్తిరాత్మనో నైవ జాయతే ॥ ౨౦౪ ॥
తస్మాచ్చ యేషు సన్న్యాసో వైరాగ్యం చోపదిశ్యతే।
తచ్ఛాస్త్రాణాం మతం కిన్న భవతే రోచతే భృశం ॥ ౨౦౫ ॥

॥ గురురువాచ ॥

అసారో స్త్యేవ సంసారస్తత్ర శర్మైప్సుకస్య చ।
న తృప్తిరాత్మనః శక్యేత్యత్ర శిష్య న సంశయః ॥ ౨౦౬ ॥
పరంతు కారణాద్ యస్మాత్ సన్న్యాసో మే న రోచతే।
మయా తత్ స్పష్టరూపేణ వక్ష్యమాణం నిశామయ ॥ ౨౦౭ ॥
వ్యర్థాని మానుషా మూఢా భూయః కర్మాణి కుర్వతే।
ఈశస్తు సర్వవిద్ వ్యర్థం కించిత్ కర్తుం న శక్యతి ॥ ౨౦౮ ॥
తస్మాద్ధితార్థమస్మాకం విషయానీశ్వరో సృజత్।
అస్మాసు చ న్యధాత్ రాగాన్ నానాకర్మప్రవర్తకాన్ ॥ ౨౦౯ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

బలాత్కారేణ రాగాణాం మజ్జంత్యంఘుస్తు మానవాః ।
తస్మాత్ కిం రాగదాంతిర్న తైః కర్తవ్యా సుయత్నతః ॥ ౫౧౦ ॥

॥ గురురువాచ ॥

స్వకాన్ రాగాన్ వశీకర్తుం నరా అర్హాంతి నిత్యశః ।
దృఢశ్చ తద్బలాత్కారో వినేతవ్యః సమంతతః ॥ ౫౧౧ ॥
కింతు ప్రీతిస్పృహాహర్ష క్రోధశోకభయాదికాన్ ।
రాగానావశ్యకాన్ కోపి నోత్పాటయితుమిహార్హతాం ॥౫౧౨॥
యతః స్వాభావికైరాగై ర్విహితైరీశ్వరేణ తైః ।
క్రియాప్రవర్తకైర్నిత్యం విద్యతే నః ప్రయోజనం ॥ ౫౧౩ ॥
ఔచిత్యవిత్తిమాత్రాద్ధి రాగాణాం చోదనాత్ వినా ।
నరో న కోపి చేష్టేత విషయాణాం ఉపేక్షయా ॥ ౫౧౪ ॥
మనుష్యా భోజనౌచిత్యబోధమాత్రాన్ న భుంజతే ।
క్షుధస్తు ప్రేరణాత్ సర్వే ఏవ ఖాదంతి మానవాః ॥ ౫౧౫ ॥
అతో స్మత్సంస్థితైరాగైః స్వకీయవిషయార్థిభిః ।
న బుద్ధిమాత్రశక్త్యా తు కృతం జీవాదిపాలనం ॥ ౫౧౬ ॥
అన్యచ్చ సిద్ధిరస్మాకం శ్రమాదేవ ప్రజాయతే ।
ఏవం వ్యధాన్ సృజాతేర్హి స్వభావం పరమేశ్వరః ॥ ౫౧౭ ॥
విద్యా హి సద్గుణోత్కర్షో యద్యదన్యచ్చ సత్తమం ।
పరిశ్రమార్జితం సర్వం తన్న చావాప్యతే న్యథా ॥ ౫౧౮ ॥
విరాగాస్త్వభవిష్యంశ్చేత్ సర్వే మర్త్యా నిసర్గతః ।
తదా లస్యేన సంబద్ధాస్తే భవిష్యన్ గుణోజ్ఝితాః ॥ ౫౧౯ ॥

ప్రవృత్తిర్నా భవిష్యచ్చ తర్హి సంసారకర్మసు ।యుగ్మం।
నిద్రాలుకాత్మనాం నృణాం పశుతుల్యవిచేతసాం ॥ ౫-౨౦ ॥
యస్తు నా స్పృహయా యుక్తః స స్వకీయార్థలిప్సయా।
నానోపాయప్రయోగేణ చేష్టతే స్వేష్టలబ్ధయే ॥ ౫-౨౧ ॥
తథాచానేన రూపేణ రాగాణాం చోదనాన్ నరాః।
చింతాం నానావిధాం కృత్వా లభంతే బుద్ధికౌశలం ॥ ౫-౨౨ ॥
ఏతస్మిన్ విషయే శిష్య దృశ్యతే పరమాద్భుతా।
ధీమత్తా పరమేశస్య మర్త్యకల్యాణసాధికా ॥ ౫-౨౩ ॥
తస్మాన్న కర్తుం అర్హామో రాగాణామవహేలనం।
సృష్టానాం ఈశ్వరేణాస్మద్ధితార్థం న తు హానయే ॥ ౫-౨౪ ॥
పునః స్వార్థస్య సిద్ధ్యర్థం కేవలస్య నరా నహి।
సృష్టా ఈశేన సంగత్యై త్వపరేషాం నృణామపి ॥ ౫-౨౫ ॥
ఇత్థం మర్త్యస్వభావస్య పరాలాపేచ్ఛుకస్య వై।
పరాలాపక్షమస్యాపి విచారేణ ప్రతీయతే ॥ ౫-౨౬ ॥
యేషాం త్వేతాదృశో భావస్తే నార్హంతి స్వతుష్టయే।
విస్రష్టుం జనసంసర్గం ఉపకర్తుం తు నౄన్ పరాన్ ॥ ౫-౨౭ ॥
స్త్రీభ్రాతృసంతతిస్నేహో యుజ్యతే నృస్వభావజః।
యత్ స్నేహపాత్రం అర్హామః స్నేగ్ధుం నోపేక్షితుం తు తత్ ॥
వైరాగ్యే శిష్య ధర్మో న మితసౌఖ్యత్యజి స్థితః।
నిత్యాయాం ఈశభక్తౌ తు చేష్టాయుక్తక్రియాసు చ ॥ ౫-౨౯ ॥
సర్వే నరా అవస్థాసు సంస్థితా యాసు కాసుచిత్।
తాస్వేవ సత్క్రియాః కర్తుం శక్నువంతీశ్వరప్రియాః ॥ ౫-౩౦ ॥
ధనం హి దత్తం ఈశేన యేభ్యస్తే తద్ధనం స్వకం।
త్యక్తుం నార్హంతి భోక్తుంతు మితరూపేణ ధర్మతః ॥ ౫-౩౧ ॥

అర్థో యం త్వీశకారుణ్యాల్ లబ్ధ ఇత్థం నిరంతరం ।
ధ్యాత్వోపకర్తుం అర్హంతి దీనాంస్తే ధనినో ముదా ॥ ౫౩౨ ॥
తథైవ బుద్ధివిద్యాదిదానం యల్లబ్ధం ఈశ్వరాత్ ।
కృతజ్ఞత్వేన తద్ధేతోః స్తోతుం అర్హామ ఈశ్వరం ॥ ౫౩౩ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

మోహ సారాన్ విషయాన్ సర్వాన్ విజహాత్యనపేక్షయా ।
అత్యంతం వై భవాన్ కిం తం మహాత్మానం న మన్యతే ॥౫౩౪॥

॥ గురురువాచ ॥

మోహ గ్రస్తో విపదా శిష్య సహతే భ్రాంతమానసః ।
న వా పల్లాఘవజ్ఞానాన్ న వా విషయహేలనాత్ ॥ ౫౩౫ ॥
విపత్తిస్త్వీశనిర్ణీతా మద్ధితాయేతి ప్రత్యయాత్ ।
తమేవ క్లేశసోఢారం మహాత్మానం బ్రవీమ్యహం ॥౫౩౬॥యుగ్మం॥
సంసారవిషయాన్ యస్తు విజహాత్యనపేక్షయా ।
మహాత్మనో పి సన్న్యాసస్తస్య భాతి భ్రమోద్భవః ॥ ౫౩౭ ॥

॥ శిష్య ఉవాచ ॥

యః ప్రోక్తో భవతా వాదో మతతత్త్వప్రదర్శకః ।
స ఆదేరంతపర్యంతం ఏకాగ్రేణ మయా శ్రుతః ॥ ౫౩౮ ॥
తత్రాపూర్వాణ్యనేకాని ప్రతిభాంతి మతాని మే ।
పరంతు ప్రాయశస్తేషు మదీయా జాయతే రుచిః ॥ ౫౩౯ ॥
శ్రుతశ్చ మోహ గురావస్మిన్ విషయే పారమార్థికే ।
భావత్తో నిర్ణయస్తత్ర మనో మోక్ష్యామి తత్పరః ॥ ౫౪౦ ॥
యథా సత్యం చ గచ్ఛేయం న భ్రమేయం త్వసత్పథే ।
తథా మే నాయకో భూయాత్ సన్మార్గే పరమేశ్వరః ॥ ౫౪౧ ॥

యత్ త్వస్మదీయశాస్త్రేషు భవదీయాస్త్యసంమతిః ।
తస్మాత్ క్లిశ్యేహమాబాల్యాత తానిహ్యాదృతవాన్ అహం॥౫౪౨

॥ గురురువాచ ॥

ఏతద్దేశీయశాస్త్రాణి మయా నో సంమతాని యత్ ।
తస్మాద్ అహమపి క్లిశ్యే వివాదో హి మమాప్రియః ॥ ౫౪౩ ॥
అత్రత్యానాంచ పాండిత్యం ప్రశంసామి విపశ్చితాం ।
తద్బుద్ధేః సుక్ష్మతాం వేద్మి కావ్యశక్తించ సుందరీం ॥ ౫౪౪ ॥
వైయాకరణికాం విద్యాం తేషాం జానే సుసంస్కృతాం ।
గుణాంశ్చ వహులాంస్తేషు వివిధాన్ వచ్మి సంస్థితాన్ ॥ ౫౪౫ ॥
అకారణో వివాదశ్చ న కర్తవ్యః కదాచన ।
ఇత్యేషో హ్యుపదేశో న కదాచిద్ విస్మృతో మయా ॥ ౫౪౬ ॥
పరం తు విదుషాం యేషాం మహాన్ భాతి మతిభ్రమః ।
తం తాన్ విజ్ఞప్తుం అర్హంతి మన్యే సచ్ఛాస్త్రధారిణః ॥ ౫౪౭ ॥
తస్మాద్ అత్రత్యశాస్త్రాణి పరలోకశుభార్థిభిః ।
జనైర్విసర్జనీయానీత్యహం తే స్పష్టం ఉక్తవాన్ ॥ ౫౪౮ ॥
మతానాం నహి సర్వేషాం జ్ఞేయా శిష్య సమానతా ।
శ్రేయో హి సన్మతాజ్ జాతం కుమతేభ్యస్త్వమంగలం ॥౫౪౯॥
లభంతే ఫలమత్యంతం సచ్ఛాస్త్రేభ్యో హి సజ్జనాః ।
తత్ సన్నీత్యా ప్రగచ్ఛంతః శర్మదే ధర్మవర్త్మని ॥ ౫౫౦ ॥
అజ్ఞాత సత్యశాస్త్రాస్తు కుమతాని భజంతి యే ।
భ్రమంతి క్లేశదేమార్గే తే ంఘోధ్వాంతే స్ఖలంతి వా ॥ ౫౫౧ ॥
త్వత్ త్రాణకాంక్షయా శిష్య న వివాదేచ్ఛయా మయా ।
సన్మార్గ ఉపదిష్టస్తే జ్ఞాపితశ్చాప్యసత్పథః ॥ ౫౫౨ ॥

సర్వేభ్యో విషయేభ్యోఽపి పరమార్థవిచారణం ।
గరీయో విద్యతే శిష్య చింతనీయం చ యత్నతః ॥ ౫౫౩ ॥
ఈశ్వరోఽస్తీతి సర్వత్ర లోకే స్వీకురుతే జనః ।
కింత్వేతన్మాత్రవిత్తేః కో మధురం కిల్బిషం త్యజేత్ ॥ ౫౫౪ ॥
అతః స ఈశ్వరః కీదృక్ పవిత్రోంఘః పరాఙ్ముఖః ।
కుచింతాతోఽప్యసంతుష్టశ్చేతి త్వం సంతతం స్మర ॥ ౫౫౫ ॥
ఇదానీం స్వాంతమర్మజ్ఞః సదా సాక్షీ చ గుప్తదృక్ ।
స సర్వా నః క్రియా వేత్తి నిఖిలం చ మనోగతం ॥ ౫౫౬ ॥
అంతే మహావిచారాహే చావిస్మర్తా స్మ దేనసాం ।
న్యాయేనాశేషమర్త్యానాం స విచారం కరిష్యతి ॥ ౫౫౭ ॥
ఆగంతా తద్దినే భీమే కృతాసంఖ్యాంఘసో వయం ।
దండ్యా దండాత్ పరిత్రాణం ఇష్టం లప్స్యామహే కథం॥౫౫౮॥
అత్రైవ శిష్య సంసారే న తు లోకం పరం గతైః ।
అస్మాభిర్యత్నతః కార్యం త్రాణోపాయగవేషణం ॥ ౫౫౯ ॥
దండాత్ త్రాణార్థం అస్మాకం అవతీర్యేశ్వరాత్మజః ।
శ్రీయేషుఖృష్ట ఏనోఘ్నం ప్రాయశ్చిత్తం వ్యధాత్ స్వయం॥౫౬౦॥
యే లోకతారకే తస్మిన్ విశ్వస్యుర్వర్జితైనసః ।
ధన్యా భీమే విచారాహే తే గమిష్యంత్యఘతుమాం ॥ ౫౬౧ ॥

ఇతి మతపరీక్షాయాం భారతీయశాస్త్రవిచారో

నామ షష్ఠోఽధ్యాయః ॥ ౬ ॥

॥ సమాప్తా చేయం మతపరీక్షా ॥

॥ సూచీపత్రం ॥

అధ్యాయసంఖ్యా	అధ్యాయ నామ	శ్లోకసంఖ్యా	ఆరబ్ధపత్రం
౧	మతపరీక్షణౌచిత్యం	౫౫	౧
౨	ఈశ్వరగుణవర్ణనం	౭౩	౬
౩	ఐశ్వరనిత్యావశ్యకతా	౨౭	౧౨
౪	ఈశ్వరప్రదత్తసన్మతలక్షణనిర్దేశః	౭౮	౧౪
౫	ఖృష్టీయమతప్రమాణప్రదర్శనం	౨౩౦	౨౧
౬	భారతీయశాస్త్రవిచారః	౫౬౯	౪౧
		౧౦౩౨	

1922 b 7922. c

|| మ త ప రీ క్షా ||

A SKETCH

OF

THE ARGUMENT

FOR CHRISTIANITY AND AGAINST HINDUISM.

IN SANSCRIT VERSE.

SECOND EDITION.

ఉపకర్త్రారిణా సంధిర్నమిత్రేణాపకారిణా।
ఉపకారాపకారౌ హి లక్ష్యం లక్షణమేతయోః॥
ఇతి మాఘకావ్యే బలరామోక్తిః॥

CALCUTTA: BISHOP'S COLLEGE PRESS, MDCCCXL.

MADRAS:
PRINTED BY P. R. HUNT—AMERICAN MISSION PRESS.
1848.